

У К Р А Ї Н С Ь К И Й
Тиждень

№ 19 (495) 12 – 18.05.2017 р.

www.tyzhden.ua

**Людмила
Строкова**
про місію
музеїв

Чого чекати
від президента Макрона

Чим українська енергетика
компенсує антрацит з ОРДІЛО

Що зближує Росію
з Туреччиною

ОКУПОВАНІ І НЕЗАБУТІ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

КНИЖКОВИЙ АРСЕНАЛ
ARSENAL BOOK FESTIVAL

КНИЖКОВИЙ АРСЕНАЛ

ARSENAL BOOK FESTIVAL

НАЙБІЛЬША
ПОДІЯ
В УКРАЇНІ,
ЩО ОБ'ЄДНУЄ
ЛІТЕРАТУРУ
І МИСТЕЦТВО

КОНКУРС НАЙКРАЩИЙ
КНИЖКОВИЙ ДИЗАЙН //
THE BEST BOOK DESIGN
COMPETITION

60 ІНОЗЕМНИХ ГОСТЕЙ //
60 FOREIGN GUESTS

СМІХ. СТРАХ. СИЛА /
ФОКУС-ТЕМА //
LAUGHTER, FEAR, POWER /
FOCUS TOPIC

НІЧ КНИЖКОВОГО
АРСЕНАЛУ /
THE NIGHT OF BOOK
ARSENAL

КНИЖКОВИЙ АРСЕНАЛ ARSENAL BOOK FESTIVAL

КНИЖКОВИЙ АРСЕНАЛ
ARSENAL BOOK FESTIVAL

НАЙБІЛЬША
ПОДІЯ
В УКРАЇНІ,
ЩО ОБ'ЄДНУЄ
ЛІТЕРАТУРУ
І МИСТЕЦТВО

КНИЖКОВИЙ АРСЕНАЛ ARSENAL BOOK FESTIVAL

КНИЖКОВИЙ АРСЕНАЛ
ARSENAL BOOK FESTIVAL

МИСТЕЦЬКИЙ
АРСЕНАЛ
МУСТЕТСЬКИЙ
АРСЕНАЛ

КНИЖКОВИЙ АРСЕНАЛ
ARSENAL BOOK FESTIVAL

17-21.05

artarsenal.in.ua

КИЇВ, ВУЛ.ЛАВРСЬКА,10-12

КНИЖКОВИЙ АРСЕНАЛ
ARSENAL BOOK FESTIVAL

НА ЧАСІ

- 4 Не стати Обамою
Якою може бути зовнішня політика Макрона
- 7 Юрій Макаров про ознаки поразки революції
- 8 Життя без антрациту
Кінець міфу про критичну залежність від вугілля з ОРДІЛО

ТЕМА НОМЕРА

- 12 Міністерство порожнечі
Наскільки серйозною є державна політика щодо окупованих територій
- 15 Покарати колаборантів
Чи можливо законодавчо закріпити відповідальність за співпрацю з ворогом
- 18 Володимир Регеша
про війну за розум і серце
- 20 Шляхи деокупації
Як не втратити вплив на людей окупованого Донбасу
- 22 Крим: облога, блокада чи залучення
Чи має шанс Україна достукатися до мешканців анексованого півострова

- 24 Казус Придністров'я
Українські уроки визнання російських військ у «ПМР» окупаційними

СВІТ

- 26 Все тільки починається
Едвард Лукас про політику нового президента Франції в контексті європейської безпеки
- 28 Преса vs популісти: німецький кейс
Яким є внесок ЗМІ в рейтинги «Альтернативи для Німеччини»
- 30 Любов і ракети
Чи варто НАТО хвилюватися через російську зброю в Туреччині

- 31 Метаморфози
Еволюція видавничого бізнесу Axel Springer
- 32 Шовковий експрес
Наскільки інвестиції в інфраструктуру у світі допомагають китайській дипломатії

СУСПІЛЬСТВО

- 34 Катерина Леонова
про український простір
- 35 Ярослав Пешек
про інформаційну боротьбу з «руським миром»

СПАДОК

- 36 «Пропала грамота»
Чому досі не надрукована промова Леніна «Про Радянську владу на Україні»

КУЛЬТУРА ТА НАУКА

- 40 Людмила Строкова:
«Якщо ми не збиратимемо нині роботи наших майстрів-сучасників, то через 50 років їх ніхто не знатиме»
Директор Національного музею декоративного мистецтва про спонсорів, меценатів і роль держави у збереженні цінностей
- 44 Спокуси Ієронімуса Босха
Триптих «Спокуса св. Антонія» — унікальний експонат у київському Музеї Ханенків

ЩОДЕННИКИ ОКУПАЦІЇ

- 48 Навіщо їм це
Що змушує людей служити в «народній міліції» «ЛНР»
- 49 Гості Кобозєва
Як потрапляють у донецькі каземати

P. S.

- 50 ОНУХ про пам'ять української діаспори

Тиждень

№ 19 (495) 12 – 18.05.2017
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
01030, Київ, вул. Богдана Хмельницького, 36а, кв. 3
Головний редактор Дмитро Крапивенко
Редакція Анна Корбут, Роман Малко,
Олександр Крамар, Ганна Трегуб, Алла Лазарева,
Денис Казанський, Юрій Лапаєв,
Ольга Ворожбит, Станіслав Козлюк,
Андрій Голуб, Юрій Макаров
Відповідальний за випуск номера
Віталій Столига

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: (067) 407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами тел.: (067) 407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 01030, м. Київ, а/с 212
Адреса редакції
Київ, вул. Богдана Хмельницького, 36а, кв. 3

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 17-0934
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 10.05.2017 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

НА ЧАСІ

Не стати Обамою

Алла Лазарева, Париж

«Усе може піти шкереберть за два тижні!» — журналісти TF1, що зняли фільм «За лаштунками перемоги», вихопили ці кілька слів із наради Емманюеля Макрона з найближчими соратниками відразу після оголошення результатів першого туру. Документалістика засвідчує: із холодним, тверезим, швидким аналізом подій та контексту в новообраного президента Франції проблем немає. «Виняткові інтелектуальні здібності», «жвава особистість», «ентузіаст», але й «надто комунікабельний» — так характеризують його університетські викладачі.

Утім, за п'ять тижнів, які залишилися до першого туру парламентських виборів, усе може стати сторчголов. Аби не перетворитися на політичну декорацію, Макрону потрібен інструмент дієвості — парламентська більшість. Він виставляє кандидатів у всіх виборчих округах, підбираючи їх за методом великих підприємств. Кожен, хто хотів би стати народним обранцем від нової партії «Вперед, Республіко!», заповнює анкету на сайті. Для колишніх прем'єрів, як-от Манюель Вальєс, котрий повідомив, що не про-

ФОТО: REUTERS

ти стати депутатом від партії Макрона, винятку не буде. «У вас залишилося два дні, щоб подати кандидатуру», — відповідають у Макроновій команді. Франція завмирає від подиву, бо ніколи політику тут не здійснювали таким способом.

«Ми оновимо політичне життя!» — пообіцяв Емманюель Макрон. Чи виграє він парі, зламавши усталену систему непублічних домовленостей? Планку принаймні виставлено дуже високо. Водночас опоненти прагнуть реваншу. Протестний електорат, що ситуативно підтримав нового президента в протистоянні з Марін Ле Пен, не обов'язково проголосує за нову партію, де добра половина кандидатів згідно із проектом не матиме попереднього політичного досвіду в державних інституціях. Здобувши посаду президента, Емманюель Макрон виграв лише перший бій. Справжня битва — за можливість утілити замислене — попереду.

Його політична зірка злетіла так швидко, що француз не встигли ані роздивитися, хто він, ані усвідомити, яким є його реальний потенціал. Макрона не так просто охарактеризувати за конкретними результатами: на державних посадах він працював недовго. Два роки — заступником генерального секретаря в команді президента Франсуа Олланда, такий самий час — міністром економіки. Мабуть, найпомітнішим досягненням політика на державній службі став документ, який поза очі так і називають — закон Макрона. Він лібералізує певні галузі економічної діяльності, дозволяє кранціям працювати в неділю, спрощує винайм для роботи вночі... Обговорення та голосування просувалися важко, але закінчилися успішно. Саме тоді Макрон, певно, і зажив репутації наполегливого, результативного політика ліберального кола.

МАКРОН ПОСТАВИВ СОБІ НАСТІЛЬКИ АМБІЦІЙНІ ЦІЛІ Й МАЄ ДО ЇХ ЗДІЙСНЕННЯ ТАКИЙ ПОТУЖНИЙ ОПІР УСЕРЕДИНІ КРАЇНИ, ЩО ЙОМУ МОЖЕ ПРОСТО НЕ ВИСТАЧИТИ РЕСУРСУ — ОСОБИСТОГО Й КАДРОВОГО — ДЛЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ЗВЕРШЕНЬ

Рух «Вперед!», створений із нічого, у країні, де соціальні ліфти працюють зі скрипом, свідчить, що Емманюель Макрон здатен не лише генерувати енергію, а й утягувати у своє магнетичне поле інших. Утім, сподобатися виборцю наразі не означає стати успішним реформатором. Іще менше гарантований успіх зовнішніх політичних проєктів новообраного лідера: сильна Європа, міцні трансатлантичні зв'язки, посилене партнерство з Німеччиною... Навіть якщо Ангела Меркель відверто втішена результатами французьких виборів, не факт, що сама вона залишиться при владі. Український міністр закордонних справ в інтерв'ю «Голосу Америки», звичайно, висловив сподівання на активну роль Макрона в «нормандському форматі» й на те, що війна в Україні стане однією з пріоритетних тем візиту нового французького президента до Німеччини, але як воно складеться насправді, не знає ніхто: забагато невідомих в одному рівнянні.

«Емманюель Макрон має всі шанси стати французьким Тоні Блером», — вважає його співвітчиз-

ник — журналіст, який спеціалізується на економіці. Та виникає інше запитання: чи не стане Макрон у царині міжнародної політики таким собі французьким Обамою? Елегантним, модерним, навіть дещо гламурним символом оновлення та руйнування шаблону, але водночас... відстороненим від чужих воєн та проблем поза кордонами власної держави. Безпардонність Росії в Сирії та в Україні не останньою чергою наслідок поблажливості попереднього, привітного та доброзичливого, американського президента. То чи не покаже нам Франція другу серію?

«Обама був розумним і прогресивним політиком, — вважає Мирослава Гонгадзе, головний редактор української служби «Голосу Америки». — На жаль, він, на мій погляд, погано розумів Східноєвропейський регіон, який не був його пріоритетом. Тому, навіть одного разу побувавши в Україні, не перейнявся нею. За своєю ідеологією Обама не вірив у вирішення конфліктів силовими методами і вважав як людина інтелектуальна та логічна, що про все можна домовитися. Не врахував реальної небезпеки, яка походила від Росії, і шукав із нею точки дотику. Вважаю, що в цьому контексті він припустився помилки, але недооцінювати його зусилля я також не схильна. Обама здійснив багато прогресивних змін у США, і це поповнює його скарбничку добрих справ. Зрештою, він же став лауреатом Нобелівської премії миру і йому треба було виправдовувати вручену авансом нагороду».

Добрий для американців і майже відсутній для решти світу... Звісно, що Франція не має ані масштабів впливу, ані відповідальності на рівні Америки. Утім, небезпека такої собі «обамізації» президента Макрона реальна. Новий французький лідер поставив собі настільки амбіційні цілі й має до їх здійснення такий потужний опір усередині країни, що йому може просто не вистачити ресурсу — особистого й кадрового — для зовнішньополітичних звершень. У проєкції на Україну це означає, що переговори в «нормандському форматі» можуть так і залишитися розмовами в ім'я розмов, «щоб не втрачати контакт», як кажуть французи. Українська карта в європейській грі зовсім не козирна. Росія, звичайно, все зробила, аби дістати до кісток Макрона під час виборчої кампанії. Але сильні держави не знають емоцій — вони визначаються за інтересами.

Аналізуючи скупі висловлювання Емманюеля Макрона на міжнародні теми, знаходимо кілька обнадійливих фраз. «У мене інші цінності, ніж у Владіміра Путіна», — заявив кандидат під час дебатів перед першим туром. «Я не хочу укладати пактів із Путіним, на відміну від вас», — відповів він Марін Ле Пен. Колись давніше, за президентства Ніколя Саркозі, молодий, перспективний та амбіційний Макрон відмовився висуватися кандидатом у депутати від керівної тоді правої партії, пояснивши: «Це не збігається з моїми принципами». Чи зберегли ці принципи сьогодні необхідну пружність, аби не дозволити політикові прогнутися під тиском Росії, яка, просуваючись до своєї мети, принципами не обтяжується? Відсторонитись, як зробив Обама, простіше. ■

Продовження теми на стор. 26

Передчуття реваншу

Юрій Макаров

Схоже, все дуже й дуже серйозно. Ті, на кого можна було покластися, втомилися. Активісти спускають обороти, волонтери перегорають, реформатори йдуть у відставку, добровольці розчаровуються. Не вгамовуються лише юнаки з націоналістичних угруповань, але те, що і як вони роблять... їй-богу, краще б вони вже відпочили. А водночас дивовижним чином зросла кількість повідомлень про утиски малого бізнесу буквально в стилі пізнього Азарова. Якось усе збіглося. Величезний заряд ентузіазму, який вибухнув у суспільстві три роки тому, ми благополучно прос...ли. Залишається розгубленість: як тепер діяти, на що сподіватися, чи можна відродити минулий оптимізм і, головне, як протистояти загрозі реваншу?

Усі, хто внутрішньо налаштований на девіз #зрада, далі можуть не читати. Я не маю ані сил, ані бажання таврувати когось персонально за фактичну поразку Революції гідності. Найпростіше заявити, що в усьому винен П. О. Порошенко, — я отримаю тисячі лайків і репутацію безстрашного викривача, тільки це нічого не пояснить. Можна звинуватити А. П. Яценюка, але то вже буде не так ефектно: ті, хто жадає крові й простих відповідей, на політиків у від-

війни, агресії, втручання і таке інше, після яких автоматично напрошуються якісь оргвисновки, жодних практичних кроків. Як казали в часи моєї юності, «обіцяти й любити нічого не коштує». Виявляється, ненавидіти так само. Тільки коли з'явилися повідомлення про напад на... вивіску, вивіску (!) Російського центру науки й культури (читай: «Россотруднічество»), з'ясувалося, що цей центр існує, чудово почувався й навіть готувався провести в Україні свій, прости Господи, диктант. Уявляєте, скільки в нас агентів впливу, штатних і позаштатних, які цілком безкарно й із кайфом виконують своє завдання?

А ще є ті, які, власне, нікуди особливо не ховалися після 2014-го. Вони, співавтори «Закону 16 січня», забороняють забороняти, світяться на своїх телеканалах, красуються з профілактичною метою на білбордах і переконані, що їхнє відсунення від корита — трагічна випадковість. Утім, не всіх, між іншим, відсунули, дехто з них усі ці три роки почувався в шоколаді в прямому й переносному сенсі. Вони закликають до миру з агресором і пропадають у посольстві країни-агресора. Умовні збірні «риги» (умовні, бо взагалі-то в нас половина політиків була в різний час у тій партії), потираючи руки, тільки чекають наступних виборів. Але скинути всю відповідальність на них теж не вийде.

Бо існує головна дійова особа — пасивна, закомплексована й розгублена частина суспільства, яка обирає в депутати тих, хто запропонує більше гречки й полагоди дитячий майданчик. Отой «маленький українець», який недостатньо пасіонарний, щоб захоплюватися гаслами патріотизму, і недостатньо патріотичний, бо йому мало й нудно розповідати про нинішню, а не колишню війну. Слухайте, у нас немає або майже немає верстви, яка через свій безпосередній колективний інтерес, а не абстрактні переконання була б зацікавлена в перетвореннях і бачила б причинно-наслідковий зв'язок між електоральною поведінкою й подальшими результатами для себе та свого оточення. Доки бізнес, передусім малий і середній, не почуватиметься в абсолютній безпеці, така верства не виросте. А «майданний фактор» — річ безцінна, проте суб'єктивна.

Довіра + інтерес — ось та пара чинників, яка рухає суспільствами, звісно, якщо не покладати всі сподівання на якогось ідеального Піночета. Зусилля громадськості мали би бути спрямовані не на викриття абстрактних зрадників (пізно!), а на захист кожного, хто інвестує у свою країну, працює «вбілу» й... приймає в себе чергове маски-шоу. Сил активних, свідомих і дорослих українців, як виявляється, не так багато, особливо коли вони відволікаються і на війну, і на податкову. Лячно якось... ■

ЗУСИЛЛЯ ГРОМАДСЬКОСТІ МАЛИ БИ БУТИ СПРЯМОВАНІ НЕ НА ВИКРИТТЯ АБСТРАКТНИХ ЗРАДНИКІВ (ПІЗНО!), А НА ЗАХИСТ КОЖНОГО, ХТО ІНВЕСТУЄ У СВОЮ КРАЇНУ, ПРАЦЮЄ «ВБІЛУ» Й... ПРИЙМАЄ В СЕБЕ ЧЕРГОВЕ МАСКИ-ШОУ

ставці не ведуться. В. Б. Гройсману люди певної орієнтації можуть поставити в провину бодай один пункт, але в країні жидобандерівців цього недостатньо. А. Б. Аваков, звісно, просто-таки притягує стріли ненависті, й зрозуміло, що він апріорі винен, але ж не в усьому... Безпомилкова адреса звинувачень — усі 450 народних обранців без поділу на фракції й групи інтересів, але це настільки не персоналізовано, що відповідальність розмивається, а тому нецікаво. Можна сказати, що винний у відкаті весь політичний клас, але ж не напишеш «Бий чиновників і велосипедистів!».

Є натомість ще актор, і найактивніший. Хіба випадково збіглися у вівторок у різних містах країни з однаковими портретами дідів кількесот психів під гаслом «Спасібо товаріщу Путіну за наше щасливе дитство»? Аякже! Попри прямі й недвозначні формулювання нашого президента (і не вперше!) щодо

Життя без антрациту

Олександр Крамар

Реальність останніх місяців підтвердила, що критична залежність української енергетики від ОРДіЛО була лише штучно нав'язаним міфом

Більш як два роки після окупації Росією частини Луганської та Донецької областей країні нав'язувалася думка про неможливість нормального функціонування української електроенергетики без стабільного постачання антрацитового вугілля звідти. Цим обґрунтовувалась необхідність масштабних фінансових вливань і збереження безперешкодної торгівлі з підконтрольними ворогу територіями, що використовувалися значною мірою для фінансування війни проти України. І представники енергетичного монополіста ДТЕК, і чиновники різних рівнів переконували, що інакше на країну чекають катастрофічний сценарій, дефіцит і різке подорожчання струму. Проте перше ж випробування практикою спростувало всі ці міфи. Зокрема, підтвердилися й прогнози та розрахунки *Тижня*, який ще до початку (див. «На межі штучного блекауту», № 32/2016, «Олігархи на боці ворога», № 49/2016) та в розпал блокади ОРДіЛО (див. «Підготовуючи ворога», № 6/2017, «Енергетична незалежність vs монополія Ахметова», № 10/2017) на конкретних цифрах обґрунтовував, що відмова від вугілля з ОРДіЛО цілком можлива й не спричинить ані колапсу української енергетики, ані суттєвого подорожчання струму. Досвід останніх місяців наочно

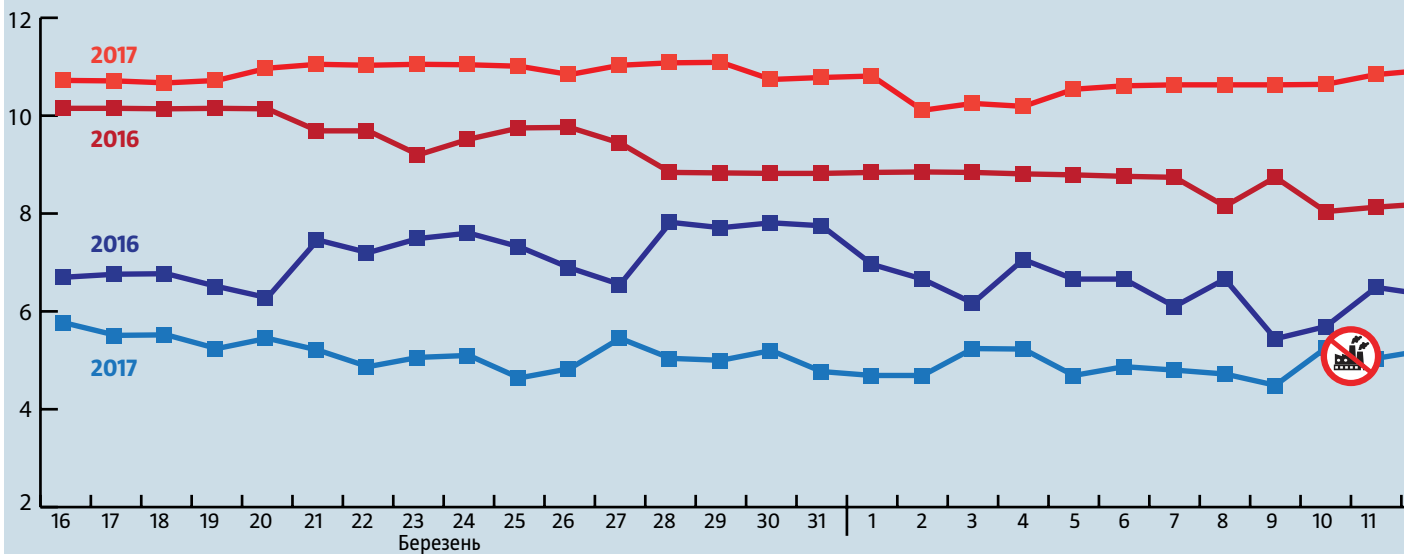
підтвердив відповідні аргументи та розрахунки й спростував усі страшилки.

Насамперед аналіз даних ДП «Енергоринок» від лютого, коли вперше було вжито заходів з економії антрациту та заміни генерації струму блоками ТЕС, які працюють на ньому, на електрику з АЕС, ГЕС та вироблену з газового вугілля, підтвердив розрахунки *Тижня* щодо можливості майже цілковитої відмови від дефіцитного палива з окупованих територій. В останню декаду лютого, а також у березні та квітні частка Енергоатома та ГЕС у постачанні струму на оптовий енергоринок порівняно з аналогічним періодом 2016-го зросла приблизно з 60–64% до 70–72%, а частка ТЕС, навпаки, зменшилася з 28–27% до 19–21%, тобто на 30–35%. А оскільки генерація блоками, які працюють на антрациті, традиційно становила близько 40% усього виробництва ТЕС, це дало змогу відмовитися від більшої частини їхніх потужностей і відповідного спалювання дефіцитної марки вугілля.

Звітність Міненерго про виробництво струму за березень 2017 року свідчить, що загалом того місяця виробництво струму в країні незначно зменшилося порівняно з аналогічним періодом 2016-го в результаті падіння споживання. Однак при цьому зміна структури з погляду подолання штучної залежності від постачання антрациту з ОРДіЛО

Можливо, коли є бажання

Зміна обсягів виробництва струму на АЕС та ТЕС/ТЕЦ після запровадження цілковитої транспортної блокади ОРДіЛО з 15 березня 2017 року порівняно з аналогічним періодом 2016-го, ГВт середньодобової потужності

виявилася справді радикальною. У річному балансі генерація електроенергії на березень 2017-го планувалася на рівні 14 млрд кВт•год, тоді як фактично було вироблено 13,27 млрд кВт•год, на АЕС— відповідно 7,6 млрд кВт•год і 8,03 млрд кВт•год, на ТЕС—5,1 млрд кВт•год і 3,9 млрд кВт•год, на ГЕС—0,9 млрд кВт•год і 1,2 млрд кВт•год. При цьому зменшення генерації на ТЕС значною мірою досягли саме завдяки антрацитовим теплоелектростанціям. Так, антрацитові ТЕС ДТЕК у Дніпропетровській області (Придніпровська та Криворізька) скоротили виробництво з 496,6 млн кВт•год у березні 2016-го до 241,6 млн кВт•год у березні 2017-го. Антрацитові ТЕС державної Центренерго (Трипільська та Зміївська)— з 432,4 до 205,4 млн кВт•год, а Слов'янська ТЕС, яку пов'язують з Олександром Януковичем, узагалі зупинила свою роботу та виробила лише 3,4 млн кВт•год, тоді як у березні 2016-го—254,7 млн кВт•год. Генерація на Луганській ТЕС ДТЕК впала з 325,4 до 289,1 млн кВт•год.

У результаті загалом у березні 2017-го з антрациту було вироблено на 0,77 млрд кВт•год менше струму, ніж у березні 2016-го. Для порівняння: на блоках, які працювали на газовому вугіллі, падіння генерації становило лише 0,37 млрд кВт•год. І сталося воно переважно за рахунок ТЕС «ДТЕК Західенерго» через різке падіння попиту на Заході й Правобережжі, де виробництво зменшили навіть АЕС (на 0,45 млрд кВт•год). Натомість на південному сході країни чітко помітне заміщення генерації антрацитових блоків ТЕС на атомний струм. Так, Запорізька та Южноукраїнська АЕС виробили в березні 2017-го 5,05 млрд кВт•год проти 3,84 млрд кВт•год того самого місяця рік тому, сповна компенсавши у такий спосіб зменшення генерації антрацитовими ТЕС Дніпропетровської, Донецької та Харківської областей.

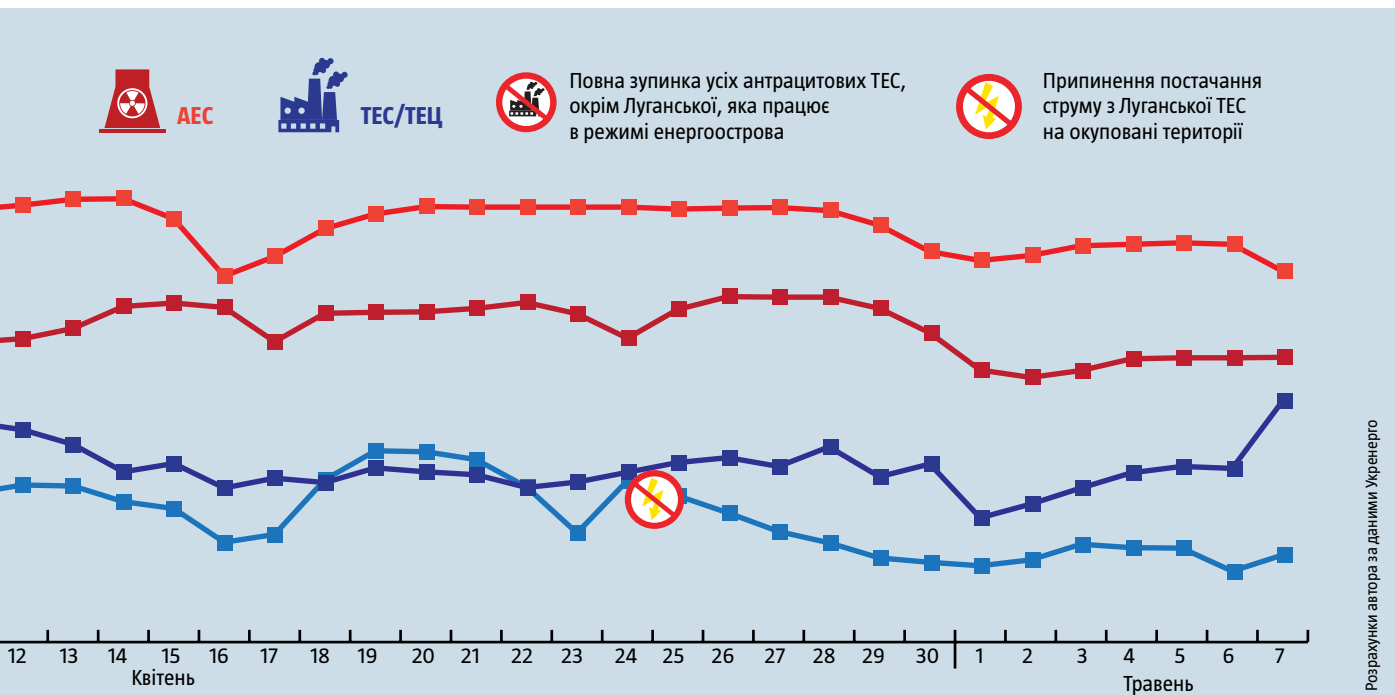
Загалом у березні всі антрацитові ТЕС країни, крім Луганської, що працює в режимі енергоострова,

спалили менш як 0,26 млн т антрациту. 21 березня припинила роботу Слов'янська ТЕС, використавши в березні лише 3,7 тис. т антрациту. 5 квітня зупинилися Придніпровська ТЕС ДТЕК (споживши у квітні тільки 5,5 тис. т антрациту) і Трипільська (6,5 тис. т), 6-го—Зміївська (13,3 тис. т), 11 квітня—Криворізька (11,6 тис. т). Тож у квітні всі ТЕС, крім «острівної» ЛТЕС, використали лише 38,3 тис. т антрациту. Луганська ТЕС, яка працює в режимі енергоострова, різко зменшила споживання палива після припинення з 25 квітня постачання неоплачуваного струму на окуповані території. За даними Міненергугілля, 26–27 квітня вона спалювала тільки по 3 тис. т вугілля за добу, тоді як ще 23–24-го—3,9–4 тис. т.

ЗА АКТИВНОГО СПРИЯННЯ ЧИНОВНИКІВ УКРАЇНЦЯМ ДОНЕДАВНА ШТУЧНО НАВ'ЯЗУВАЛИ ЗАЛЕЖНІСТЬ ВІД ДОРОГОГО СТРУМУ ДТЕК ТА ІНШИХ ТЕС, ВИРОБЛЕНОГО З АНТРАЦИТУ ІЗ ОРДІЛО

Як показав час, критичної потреби в роботі названих ТЕС немає, енергосистема успішно обходиться без їхніх потужностей. Понад те, уже 21–24 березня середньодобове навантаження на ТЕС/ТЕЦ зменшилося до 5,2–4,9 ГВт проти 7,2–7,6 ГВт у той самий період рік тому, а на АЕС, навпаки, перевищувало 11 ГВт проти 9,7–9,2 ГВт. Тобто були достатні можливості для повної зупинки блоків, що працюють на антрациті на всіх ТЕС за винятком Луганської, яка працювала в режимі енергоострова. Однак це було складно зробити, бо ще тривав опалювальний сезон, а антрацитові ТЕС окрім виробництва струму забезпечували теплом довколишні населені пункти. У результаті їх зупинка стала можливою лише через два-три тижні роботи на мінімальній потужності.

Тож було не лише розвіяно міф про залежність від вугілля з ОРДІЛО та енергоблоків, які на ньому працюють, а й доведено, що за активного сприяння чи бездіяльності менеджменту держмонополій Енергоринок, Укренерго та чиновників Міненерго українським споживачам штучно нав'язували надмірну залежність від дорогої електроенергії ДТЕК. До того ж вироблені з антрациту, який монополюно постачали з окупованої території замість дешевшої атомної та гідроенергії українських державних компаній.

МОЖЛИВЕ «НЕМОЖЛИВЕ»

Порівняння даних про навантаження на блоки ТЕС та АЕС навесні 2016-го й 2017-го наочно ілюструє, що зупинка чи принаймні переведення на мінімальне навантаження антрацитових станцій за наявності відповідної політичної волі було цілком можливим і в 2016-му, і навіть у 2015-му. І *Тиждень* не раз звертав на це увагу.

Натомість через брак належної позиції держави ДТЕК та Центренерго активно спалювали антрацит із підконтрольних ворогові територій, а країну переконували в безальтернативності таких поставок та тотальній енергетичній залежності України від поставок з ОРДІЛО. Фактично не лише відверто проросійський менеджмент ДТЕК, а й представники українського уряду брали активну участь в інформаційній війні проти України на боці ворога.

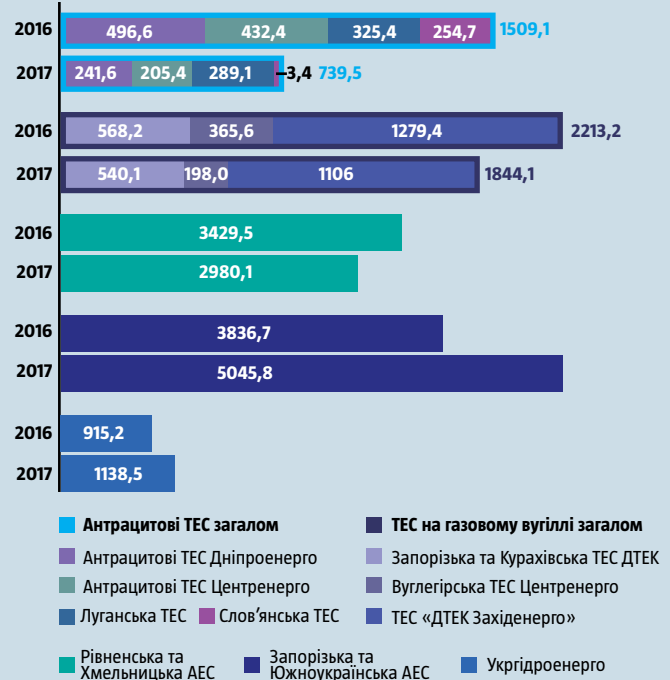
Досвід останніх місяців підтвердив і висновки *Тижня*, що штучна залежність від антрациту підтримувалася й прагненням ДТЕК зберегти видобуток і постачання на українські ТЕС вугілля із підконтрольних ворогові територій. Відтак менеджмент цієї компанії зумисне саботував реалізацію заходів, які вже давно могли покласти їй край. І все це за цілковитої бездіяльності Міненерго, уряду й держави загалом.

Так, ще в листопаді 2016 року директор із генерації «ДТЕК Енерго» Сергій Куриленко в інтерв'ю виданню «Дело» прямо заявляв: «Компанія сама має визначати, чи може вона забезпечити свої компанії вугіллям і яким». Українців переконували, що переобладнання на газове вугілля дуже дорого коштуватиме, забере багато часу та й узагалі не потрібне, бо, виявляється, уже й газове вугілля не вистачає. Наприклад, генеральний директор ДТЕК Максим Тімченко розповідав казки про те, що, аби перевести блоки Придніпровської ТЕС на газове вугілля, необхідно зупинити всю станцію на 200–300 днів, а керівник департаменту з виробництва Олександр Нагорський нарікав на вибухонебезпечність газового вугілля.

За півроку їхня риторика кардинально змінилася. У нещодавньому інтерв'ю «Економічній правді» той-таки Тімченко вже заявив, що переведення двох блоків Придніпровської ТЕС сукупною потужністю 300 МВт на газове вугілля вже почалося і до початку опаловального сезону завершиться, а до наступного вся ця ТЕС буде переведена на газове вугілля. На Криворізькій ТЕС ДТЕК також мають намір перевести на газове вугілля половину блоків. «Ми зараз розбудовуємо всю ідеологію бізнесу на збільшення видобутку марки «Г» (газове. — **Авт.**), щоб замінити антрацит, втрачений на Донбасі. Нам вигідніше перейти на марку «Г», інвестувати в наш вугільний бізнес (у збільшення видобутку Добропіллявугіллям та Павлоградвугіллям), ніж нескінченно імпортувати (антрацитове. — **Авт.**) вугілля», — заявив Тімченко.

Той самий обсяг за іншої структури

Зміна генерування струму різними виробниками в березні 2017-го порівняно з березнем 2016-го, млн кВт•год

Розрахунок автора за даними звітності Мінрегіонвугілля

Цей приклад яскраво ілюструє, чому так потрібна була повна блокада ОРДІЛО.

Прогноз Міненерго щодо структури палива на травень передбачає виробництво на антрацитових блоках лише 6% усього струму українських ТЕС (180 млн кВт•год із 2,97 млрд кВт•год), тоді як у минулі роки їхня частка сягала 35–40%. Йдеться про генерацію на поки що ізольованій від решти країни Луганській ТЕС, яка в режимі енергоострова забезпечує підконтрольній Україні райони. Усе це в умовах, коли струму вистачає не тільки для внутрішнього ринку, а й для зовнішнього, коли динамічно зростає його експорт. Зокрема, згідно з прогнозним балансом виробництва струму в травні Міненерго очікує збільшення постачання майже удвічі порівняно з травнем 2016-го (до 583 млн кВт•год) за рахунок активних поставок до Молдови (до 272 млн кВт•год). Ще раз наголосимо: усе це без відновлення роботи антрацитових блоків ТЕС.

З'ясувалося також, що немає жодного дефіциту газового вугілля, яким обґрунтовували неможливість переведення антрацитових блоків на нього в ДТЕК та пов'язаних із компанією експертних і політичних колах. Так, споживання газового вугілля в березні 2017 року становило лише 1,05 млн т, у лютому — 1,34 млн т, у квітні — 1,3 млн т. При цьому запаси газового вугілля з 0,87 млн т на 28 лютого 2017-го зросли до 1,68 млн т на 5 травня.

НА ШЛЯХУ ДО ПОВНОЇ ВІДМОВИ

Лише черговою маніпуляцією є й мусування в ЗМІ необхідності масштабного імпорту після припинення закупівель в ОРДІЛО дорогого антрацитового вугілля (називають цифри від 3 до 5 млн т і більше

Новий баланс

Зміна часток основних постачальників струму на оптовий ринок електроенергії після припинення постачання антрацитового вугілля, %

За даними ДП «Енергоринок»

до кінця року). Такі цифри ґрунтуються на відверто завищених обсягах споживання і здатні матеріалізуватися лише в разі повернення до політики безконтрольного нарощування виробництва струму на антрацитових блоках ТЕС. Прогноз Міненерго передбачав споживання ТЕС (без ЛТЕС) у березні 285 тис. т антрациту, у квітні — 150 тис. т. Насправді в березні було спожито 260 тис. т, у квітні — 38 тис. т. Таким чином, лише за ці два місяці помірного споживання було заощаджено 135 тис. т антрациту порівняно з прогнозованим обсягом.

Продумані заходи оптимізації споживання антрациту на рівні критично необхідного для енергосистеми мінімуму на основі досвіду весни 2017-го, доповнені вже анонсованим переведенням на газове вугілля в червні — серпні 2017-го двох блоків Зміївської ТЕС та до початку опалювального сезону 2017–2018-го двох блоків Придніпровської ТЕС ДТЕК, здатні зменшити річну потребу в антрациті до 3,5–4 млн т (з червня 2017-го по червень 2018-го) проти 10,6 млн т фактичного споживання у 2016-му.

Відповідний висновок дають підстави зробити такі факти. Споживання антрациту на ТЕС і ТЕЦ країни в обсязі 3,3 млн т узимку 2016–2017-го могло бути принаймні удвічі меншим за умови вжиття заходів економії на кшталт тих, до яких вдавалися після запровадження режиму надзвичайного стану з другої половини лютого (див. «Енергетична незалежність vs монополія Ахметова», № 10/2017). За весну 2017 року його спалювання можна оцінити в 0,7 млн т (з урахуванням фактичних даних за березень — квітень та оприлюдненого міністерського прогнозу на травень).

Причому такий результат досягнутий в умовах постачання до 25 квітня струму на окуповані території та неповного використання можливостей заміни антрацитових блоків тими, що працюють на газовому вугіллі, а також АЕС і ТЕС на початку весни (доки не ухвалили рішення про блокаду ОРДІЛО на державному рівні й доки там не були захоплені підприємства, а отже, були сподівання на швидке відновлення постачання). Але, що головне, його досягнуто ще до планованого на літо — осінь поточного року переведення чотирьох блоків антрацитових ТЕС на газове вугілля. Після чого споживання антрациту восени має бути меншим, аніж навесні, а взимку не перевищувати 0,4–0,5 млн т за місяць.

Тож з урахуванням заходів економії та диверсифікації частини блоків потребу в імпорті до кінця 2017-го можна оцінити в межах 1,5–2 млн т, а до кінця найближчого опалювального сезону — не більше як у 3–3,5 млн т. Наступного року в разі реалізації заявлених планів ДТЕК про переведення решти блоків Придніпровської ТЕС та половини Криворізької, а також четвертого блока Трипільської ТЕС Центренерго на газове вугілля вся річна потреба в дефіцитному в країні антрациті мала б зменшитися приблизно до 2 млн т. А головними його споживачами повинні стати лише ТЕЦ та поки що ізольована від решти енергосистеми Луганська ТЕС.

Опосередковано відповідні помірні обсяги потреби української енергетики в дефіцитному антрациті підтверджуються й помірними обсягами законтрактованого антрациту його основним споживачем в Україні — ДТЕК Енерго, який до кінця року законтрактував лише 600 тис. т імпорту антрациту з ПАР з опцією збільшення до 1 млн т.

Окремо стоїть питання про закупівлі цієї дефіцитної марки вугілля в РФ. Такі поставки тривали й раніше, навіть до початку транспортної блокади ОРДІЛО. Лише ДТЕК торік, за даними корпоративної звітності, завіз 0,3 млн т вугільного концентрату зі своєї шахти «Обухівська» в Ростовській області. У квітні 2017-го Міненерго, за повідомленням міністра Ігора Насалика, подало до Кабміну проект постанови про заборону ввезення енергетичного вугілля з Росії, однак, зважаючи на коментарі гендиректора ДТЕК Тімченка, лобізм компанії став на заваді ухвалення урядом відповідного рішення. Мовляв, там немає залізничного сполучення з рештою України, а лише з РФ й окупованими нею частинами Луганщини. Насправді й це питання за бажання вирішується без екслюзивних лазівок для збереження постачання вугілля з РФ. По-перше, сьогодні працює тільки два блоки Луганської ТЕС, які, за словами міністра енергетики, цілком можуть бути компенсовані блоками на газовому вугіллі Северодонецької ТЕЦ. По-друге, давно потрібно вирішити питання з ЛЕП, яка з'єднала б енергоострів підконтрольної Україні частини Луганщини з єдиною енергосистемою країни. По-третє, неприпустимим є і брак залізничного сполучення між половиною підконтрольної Україні Луганщини та рештою нашої території, яке після окупації росіянами південної частини області може пролягати лише через РФ. Побудова залізничного сполучення між Сватовим та Старобільськом — це питання не лише енергетичної безпеки, а й загалом економічного розвитку східної частини Луганщини в складі України. ■

U.TYZH DEN@UKR.NET
ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК

Окуповані території

Міністерство порожнечі

Денис Казанський

Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб найпарадоксальніше в Україні. Адже Вадим Черниш, що його очолює, по суті, є міністром того, чого офіційно не існує. Захоплений бойовиками Донбас досі деюре не визнаний окупованою територією, і закону, який чітко регулював би відносини з підконтрольними бойовикам районами, досі немає.

Здавалося б, у такій ситуації відомство просто не може функціонувати, бо в нього немає належної нормативно-правової бази для ведення діяльності. Але в Україні, як відомо, трапляються й не такі дива. І згадане міністерство якимось чином функціонує вже цілий рік.

Утім, мова швидше про імітацію бурхливої активності, ніж про повноцінну роботу. Принаймні назвати якісь її реальні плоди відразу досить важко. Посадові особи цієї інстанції здебільшого ходять на телеєфіри й роздають інтерв'ю, в яких розповідають про те, що робитимуть після звільнення Донбасу від формувань «ДНР» та «ЛНР». Однак, судячи з останніх подій, із кожним місяцем повернення Донбасу стає менш реальним. І на цьому тлі нескінченні телевізійні виступи заступників міністра Черниша — Георгія Туки та Юрія Гримчака — видаються відвертим словоблуддям.

На початку травня в інтерв'ю виданню РБК Тука відповів на пряме запитання про досягнення свого міністерства за рік роботи досить розгорнуто. Але він не так повідомляв про здобутки, як пояснював, чому не вийшло домогтися значних результатів.

«Міністерство створено рік тому. Але був період його становлення, формування кадрів і бюджету. Повністю воно запрацювало лише в грудні 2016-го. Тобто повноцінно діє тільки чотири місяці. Болісне для мене питання: не вдалося знайти в держбюджеті через його дефіцит коштів на фінансування програм із забезпечення житлом переселенців. Щоб забезпечити їх, треба було відбирати кошти або в наших військовослужбовців, або в Міністерства охорони здоров'я. На такі кроки ніхто не наважився», — розповів заступник міністра.

Із досягнень міністерства Георгій Тука назвав кілька напрацьованих законопроектів, а також підписання меморандуму з німецьким державним банком KfW про надання матеріальної допомоги на будівництво житла для переселенців. А крім того, заявив, що його міністерство допомагало збирати докази для суду в Гаазі проти Російської Федерації.

«Виконано чималу роботу, яка не лежить на поверхні. Наприклад, у позовах, котрі Україна подала

в суд до Гааги проти Росії, доказову базу збирали, зокрема, і ми. Наші співробітники допомагали Міністерству закордонних справ формувати позицію. І не просто голосливо «формувати», а й збирати доказову базу», — додав високопосадовець.

Насправді ситуація з фінансуванням міністерства бачиться невтішною. На сьогодні цю структуру явно фінансують за залишковим принципом, і такий підхід виключає можливість її повноцінного функціонування. Так, торік на діяльність МінТОТ із бюджету було виділено лише 11 млн грн. А у 2017-му — 25 млн грн. Це найменша сума серед усіх міністерств. Навіть Мінінформполітики отримало 261 млн грн.

СТВОРЮВАТИ ЦІЛЕ МІНІСТЕРСТВО ЗАРАДИ ТОГО, ЩОБ «ДОПОМАГАТИ МЗС ФОРМУВАТИ ПОЗИЦІЮ», А ТАКОЖ ПИСАТИ ЗАКОНОПРОЕКТИ ДЛЯ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ, ЯКОСЬ ЗОВСІМ НЕРАЦІОНАЛЬНО. ЦИМ УСІМ ЦІЛОМ МОГЛИ Б ЗАЙМАТИСЯ СТРУКТУРИ, СТВОРЕНІ РАНІШЕ

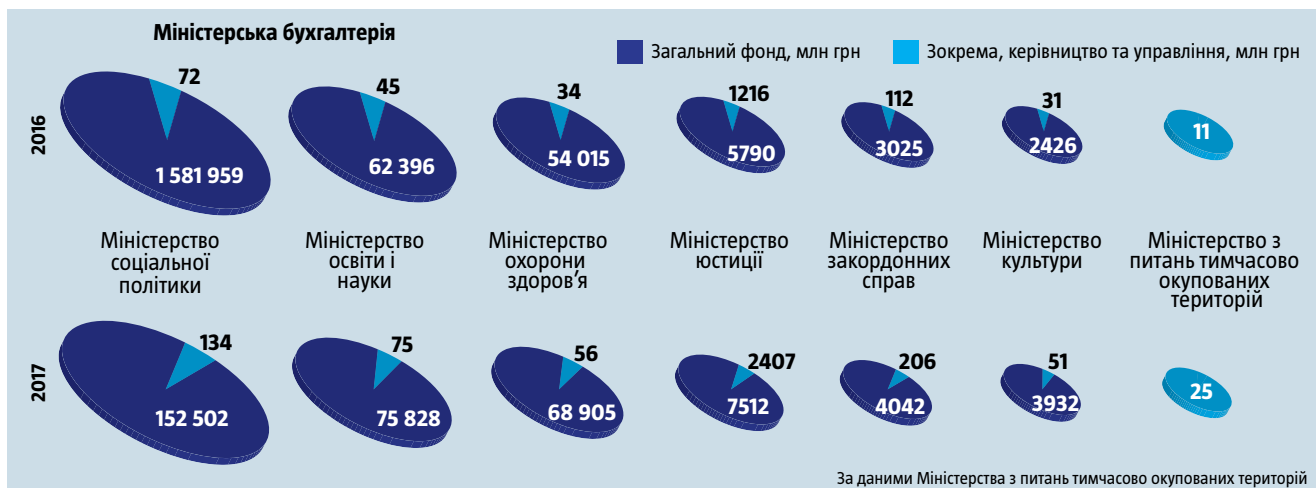
«Фактично виділених коштів вистачає тільки на оплату окладів працівникам та комунальних послуг. На реалізацію програм нам виділили 0 грн», — прокоментувала *Тижню* ситуацію радник міністра Черниша Олеся Цибулько.

Очевидно, тому діяльність міністерства нині зводиться переважно до написання та просування законопроектів.

«У 2017-му виставлено на громадські обговорення два законопроекти, третій проходить узгодження всередині міністерства. Один — про тимчасове припинення виплат іпотечних кредитів, якщо застава перебуває на невідконтрольних територіях (зараз зупинені тільки відсотки і штрафи), другий — про поділ процедури реєстрації ВПО та соцвиплат, про передачу частини повноважень від Мінсоц до МінТОТ. Розроблено також концепцію щодо житла для переселенців. Триває робота над законопроектом», — розповіла Цибулько.

При цьому, за словами радника міністра з питань окупованих територій, відомство виступає проти того, щоб називати терени Донбасу «окупованими».

«Ми не підтримуємо законопроект про окуповані території, — уточнила вона. — У редакції «Самопоміч» містяться порушення прав людини, що призведе в підсумку до позовів у ЄСПЛ і виплати компенсацій. Негативні висновки щодо цього законопроекту дали Європейська Бізнес Асоціація, »

Національний банк України, Служба безпеки України, ЦВК, Асоціація міст України, Мінекономіки, Моніторингова місія ООН з прав людини, УВКБ ООН, організації «Восток SOS», «КримSOS», USAID та ін. А що стосується самого статусу окупованої території, то, коли АТО буде закінчено, штаб АТЦ припинить своє існування і замість СБУ воюватимуть тільки ЗСУ. Це призведе до зупинки кредитування МВФ, ЄБРР та інших структур, оскільки вони не фінансують країн, які перебувають у стані війни або міжнародного збройного конфлікту. Проблема полягає в тому, що ми не можемо змусити Росію відповісти за агресію в Міжнародному кримінальному суді, бо ні вона, ні Україна не приєдналися до Римського статуту. Водночас статус АТО дає змогу притягнути до відповідальності окремих осіб, які діяли на території України (Київ визнав юрисдикцію суду щодо подій на Майдані, у Криму й на Донбасі). Зараз позови проти Росії розглядатимуть у Міжнародному суді ООН щодо порушення Конвенції про боротьбу з тероризмом, а також у ЄСПЛ. У момент, коли цей конфлікт буде визнаний міжнародним збройним конфліктом, усі терористи стають «комбатантами», а це означає, що ми не зможемо їх саджати в тюрму лише за те, що вони тримали зброю і воювали проти України».

Безумовно, підготовка законопроектів, діяльність різних комісій та збір доказів для міжнародних судів — справи українці важливі й потрібні. Але створювати ціле міністерство заради того, щоб «допомагати МЗС формувати позицію», а також писати законопроекти для переселенців, якимось зовсім нерационально. Цим усім цілком могли б займатися структури, створені раніше.

Фактично МінТОТ на сьогодні існує просто, щоб платити зарплату своїм працівникам. Із нинішнім рівнем грошового забезпечення міністерство просто не здатне вирішувати інші завдання. Але чи є взагалі сенс накачувати грошима новотвір, який дублює функції інших міністерств? Який сенс плодити сутності без потреби? Адже МінТОТ не виконує жодних функцій, із якими не впоралися б інші установи.

Відновленням інфраструктури Донбасу цілком може займатись і профільне міністерство. Адже будівництво мостів та доріг у Донецькій області нічим не відрізняється від аналогічного у Львові чи Житомирі.

Розбиратись у Гаазькому суді повинне МЗС, і якщо йому не вистачає робочих рук для збору

матеріалів, то набагато легше просто набрати в штат додаткову кількість працівників, ніж створювати ще одне міністерство і звертатися туди по допомогу.

Проблемами переселенців також цілком може займатись наявне Мінсоцполітики, у якого МінТОТ хоче забрати частину повноважень. І якщо до сьогодні воно не виконувало своїх функцій належним чином, то створення нового неефективного міністерства з бюджетом 25 млн грн тут уже точно не зарадить. Проте влада чомусь вирішила йти саме таким досить неоднозначним шляхом.

У сухому залишку від такого жонгливання повноваженнями та функціями тільки множаться плутанина й кількість людей, які роздають коментарі журналістам. Реальна робота рухається зовсім не так ефективно. Особливо це стосується допомоги переселенцям.

У Грузії функціонує близько 20 програм допомоги біженцям в отриманні житла

«Саме міністерство абсолютно нічого не робить. Хоч скільки я намагався налагодити з ними контакт, ніякого сенсу так і не побачив. Попри те що його представники їздять переїмати досвід до Грузії, де функціонує близько 20 програм допомоги біженцям в отриманні житла, у нас вони не можуть ані до пуття розробити жодної, ані запропонувати людям якийсь виразний механізм у цьому напрямку. На цьому етапі в міністерстві просто розпилюються гроші. Весь його бюджет іде на утримання апарату», — поділився своїми враженнями голова ГО «Всеукраїнська асоціація переселенців» Руслан Калінін, який стикався з МінТОТом за родом діяльності.

Утім, логіка бюрократії завжди відрізнялася від логіки здорового глузду. Тому проіснувати в нинішньому стані напівживе міністерство може скільки завгодно. Проспонсорують це свято, як звичай, українські платники податків. Утім, для них 25 млн грн за рік — копійки порівняно з тим, скільки зжиряє українське корумповане чиновництво в інших галузях. ■

Покарати колаборантів

Ірина Лоук, Віталій Овчаренко

У який спосіб можна притягнути до відповідальності безпосередніх виконавців та поплічників сепаратистського заклоту в Україні

Із настанням весни 2014 року на Донбасі почалися жахливі за своїми наслідками події. Невідомі особи в камуфляжі їздили регіоном і захоплювали адмінбудівлі. Тамтешня ситуація характеризувалася двома основними моментами, які активно розкручувала російська пропаганда: озброєні нерозпізнані групи та блокування невеликою кількістю місцевих жителів колон Збройних сил України. Тоді ж таки в захоплених адміністративних корпусах відбувалися зустрічі осіб, які закликали російські війська перейти кордон і зайняти Донбас.

Паралельно із цими подіями всьому світу подавали інформацію про те, що відбувається самовизначення окремих регіонів України, така собі «децентралізація». І відтоді Київ змушений доводити, що це не області самовизначаються, а відбувається акт агресії сусідньої держави із захопленням наших територій.

Результатами зусиль України стало визнання в резолюції ПАРЕ № 14139 того, що «ДНР» та «ЛНР», створені, підтримувані й ефективно контрольовані Російською Федерацією, не є легітимними відповідно до українського чи міжнародного права. Це стосується всіх їхніх «органів влади» включно із «судами», настановленими керувати де-факто. Вважаючи сьогодні наявність російського контролю доведеним фактом, слід чітко зрозуміти: люди, які співпрацюють і допомагають військам РФ, підтримують їхні дії, — це не так звані сепаратисти, а колаборанти — поплічники ворога.

ТРАДИЦІЯ І ЧИННЕ ПРАВО

Історія засвідчує: колабораціонізм — невід’ємна частина будь-якої війни, завжди існувала співпраця місцевих громадян із ворогом, який окупував їхню країну. Причини тут різні: політичні — неприйняття політичного устрою держави, громадянином якої ти є, обіймання посад в окупаційній адміністрації тощо; культурні (ідеологічні) — пропагування ідей та сенсів країни-агресора; економічні — грошові та інші матеріальні вигоди, що їх часто пропонують населенню, готовому співпрацювати на окупованих територіях.

Водночас варто чітко відділити вимушену співпрацю (ситуація, коли людина з міркувань фізичного виживання, не маючи достатньої підтримки від свого уряду, змушена встановлювати стосунки з ворогом, як-от наші пенсіонери, котрі отримують грошові виплати від окупантів).

А саме поняття «колабораціонізм» набуло значення співпраці з ворогом під час Другої світової війни, коли поширеним явищем стали контакти французів з окупаційними німецькими військами.

Нацисти навіть створили спеціальний режим Віші, щоб легітимізувати свою окупацію Франції.

Зрештою країну визволили союзні війська й нею прокотилася хвиля самосудів над тими, кого підозрювали у зв’язках із нацистами. Так, не маючи чітких юридичних процедур та заходів покарання, люди вимагали справедливості й реалізовували її самостійно, на власний розсуд. При цьому із судами у Франції за колабораціонізм було розстріляно диктора Radio-Paris Жана Ер’оля-Пакі, редакторів журналів Les Nouveaux Temps Жана Люшера та Je suis partout Робера Бразіяка, незважаючи на благання про помилування від усіх провідних письменників Франції.

Радянська пропаганда також широко використовувала «колабораціонізм» для оцінки дій осіб, що проживали на захопленій німцями, а згодом відвойованій території СРСР та Східної Європи. Суди й трибунали виносили рішення щодо всіх, про чію співпрацю з німецькими військами існували будь-які свідчення. Навіть в анкетуванні, поширеному в Країні Рад, довгий час лишалася графа для зазначення інформації про родичів, які жили «під німцями».

НА СЬОГОДНІ ДОВКОЛА ТЕМИ ПОКАРАННЯ ОСІБ ЗА СПІВПРАЦЮ З ВОРОГОМ УТВОРИВСЯ ПРАВОВИЙ ВАКУУМ, ЯКИЙ НЕМОЖЛИВО ЗАПОВНИТИ ЗМІНАМИ ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ, АДЖЕ ЙОГО НОРМИ НЕ МАЮТЬ ЗВОРотної дії

Розглядаючи правову ситуацію в Україні сьогодні, варто згадати про існування у вітчизняному Кримінальному кодексі окремої ст. 111 «Державна зрада». Цією статтею охоплено частину дій, які визано колабораціонізмом. Зокрема, вона передбачає відповідальність за умисні діяння громадянина, спрямовані на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України:

- перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту;
- шпигунство;
- надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України.

На жаль, ця стаття не відповідає викликам сьогодення, адже в умовах гібридної війни ворог маскується; досить тяжко довести отримання від нього завдань, коли мети досягають засобами прихованої пропаганди. Водночас ці норми можна трактувати широко. ▶

Неефективність статті легко зрозуміти, проаналізувавши дані реєстру судових рішень, у якому кількість притягнутих до відповідальності за сприяння агресору на Сході України — до 10 осіб.

Водночас, готуючи Закон «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», до ст. 111 Кримінального кодексу планували вписати відповідальність за колабораціоністську діяльність. Однак в остаточну редакцію вона не потрапила.

На сьогодні довкола теми покарання осіб за співпрацю з ворогом утворився правовий вакуум, який неможливо заповнити змінами до Кримінального кодексу, адже його норми не мають зворотної дії. Це, своєю чергою, створює ситуацію несправедливості, що може призвести до самочинного покарання поплічників агресора. Задля правової визначеності, зменшення ймовірності «самосудів» та захисту України треба ухвалити окремий закон, який адміністративно допоможе усунути загрозу знищення нашої держави прихильниками «руського мира». Необхідність такого документа стала остаточно зрозуміла під час круглих столів на тему «Що таке колабораціонізм?» у Маріуполі, Слов'янську, Северодонецьку та Харкові в грудні 2016 року.

КОНЦЕПЦІЯ НОВОГО ЗАКОНУ

Новий закон має дати визначення поняттю «колабораціонізм» й описати всі можливі його форми та прояви, спираючись на діюче законодавство з питань безпеки та оборони.

Першочерговим і головним у цьому документі є встановлення невинуватості осіб, що залишилися проживати в окупованій частині країни, доки протилежне не буде доведено у визначеному порядку. Законом передбачено створення спеціального органу для перевірки фактів та ухвалення рішення — Комісії з питань розгляду справ щодо фактів колабораціонізму. До неї повинні ввійти авторитетні люди: громадські діячі, представники ЗМІ та ін. Як рекомендовано в європейській практиці, склад такого органу має визначати глава держави.

Закон чітко визначить процедуру звернення до комісії, збирання доказів, надасть особі можливість оскаржувати винесене рішення у вищому органі та суді. Новий документ має обмежити права колаборанта обіймати певні посади, як-от у структурах держуправління та організаціях зі значним впливом на економіку; вести деякі види професійної діяльності, обратитися до виборних органів влади.

Усі зазначені ідеї закону досить широко підтримали патріоти України: як особи, що стали вимушеними переселенцями з окупованих районів, так і захисники держави. І водночас їх досить безпідставно розкритикували інші, зокрема через:

- неможливість обмежувати права людини, неконституційність положень закону та невідповідність європейським цінностям;
- заборону застосовувати норми нового закону до подій, що сталися до їх ухвалення;
- образу ворога, що призведе до «націоналізації» житла тих, хто покинув окуповані райони;
- те, що рішення про визнання колаборантом не мають прийматися в позасудовому порядку;
- те, що ухвалення закону підштовхне до розділення України тощо.

Колаборанти при владі. Голова Донецької ВЦА Павло Жебрівський називає вимушеною співпрацю з відомим своїм безпосереднім сприянням сепаратизму мером Дружківки Валерієм Гнатенком

Більшість зауважень на кшталт «націоналізації» житла є абсурдними, адже встановити логічний зв'язок між заборонаю конкретній особі обіймати посаду тут і «одержавленням» усіх помешкань там неможливо. Із необґрунтованістю окремих зауважень варто розібратися детальніше.

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЗАРАДИ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОСТІ

На сьогодні в цивілізованому світі сформувалася певна настанова щодо можливості відсторонення від важливих процесів людей, які стоять на небезпечних і нелояльних до держави позиціях. Зауважмо: не до владної верхівки чи партії, а саме до держави як форми організації всього суспільства на певній території. Дискусія впливає із двох завдань правової держави: вона повинна захищати, з одного боку, права людей та можливість свого існування, із другого — саму державність і демократичність.

Узгоджена європейська позиція, відображена в багатьох документах, є однозначною: держава може обмежити певні права для забезпечення власного захисту. Таке обмеження має відбуватися на ухвалених європейською спільнотою принципах.

Відкриваючи дискусію щодо допустимих обмежень, варто згадати, що основи визнання й захисту прав людини викладені в багатьох міжнародних актах: Загальній декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права та ін.

Усі ці документи передбачають гарантії прав та свобод людини, що перебуває на території держави-підписанта. Однак усі містять умови відступлення від проголошених принципів.

Зокрема, Загальна декларація стверджує: «При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві».

Конвенція вказує: «Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-

яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом».

Таке саме відступлення передбачене Пактом: «Під час надзвичайного становища в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою і про наявність якого офіційно оголошується, держави-учасниці цього Пакту можуть вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища, при умові, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження».

Проти України вчинено агресію, окуповано частину її території, на Сході постійно відбуваються бойові дії, які підтримує країна-агресор. Тому вказані в міжнародних документах відступлення цілком відповідають ситуації, що склалася в нашій державі.

Понад те, європейська спільнота достатньо чітко визначилася з підставами для відступлення від безумовності принципів захисту прав, що викладено в численних рекомендаціях, рішеннях та інших документах.

Варто згадати запропоноване ПАРЕ «Керівництво для забезпечення того, щоб закони про люстрацію і аналогічні адміністративні заходи відповідали вимогам держави, заснованої на верховенстві закону», що є довідковим текстом для держав, котрі позиціонують себе як правові й планують обмежувати можливість обіймати посаду. Основою цього документа є доповідь Комітету з юридичних питань та прав людини ПАРЕ, яка дає змогу зрозуміти прийнятні з погляду найкращих правників європейської спільноти заходи.

РИЗИК ЗВОРотної дії

Насамперед слід указати на існування єдиної позиції щодо кримінальної відповідальності за колабораціонізм: злочинні діяння мають бути покарані в межах чинного на час їх скоєння кримінального законодавства. У державі, заснованій на верховенстві закону, застосування заднім числом кримінальних норм не допускається. Водночас покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, котрі на час їх учинення ще не становили кримінального правопорушення згідно з національним законодавством, можливе, якщо таке діяння визначається злочином відповідно до загальних принципів права, що визнані цивілізованими націями.

Але така категоричність існує саме щодо кримінальної відповідальності, яку новий закон не зачіпає.

У принципі зауваження щодо поширення норм документа на діяння, вчинені до ухвалення його норм, ґрунтуються на недостатній обізнаності щодо «неможливості зворотної дії закону в часі». Це загальний принцип права, що зафіксований у ст. 58 Конституції України й дослівно звучить так: «Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення».

По-перше, слід указати на те, що співпраця з агресором, окупантом, який зазіхнув на суверенітет, незалежність і територіальну цілісність України, є правопорушенням, тобто діяльністю, яка виражається, зокрема, в невиконанні обов'язків, передбачених нормою права. Ст. 17 Конституції стверджує, що захист суверенітету й територіальної цілісності України, гарантування її економічної та інформаційної безпеки є справою всього українського народу. Згідно зі ст. 65 захист Вітчизни, незалежності й територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян. Враховуючи ці наявні від моменту прийняття Основного Закону обов'язки кожного українця, можемо стверджувати: їх невиконання, співпраця з ворогом є правопорушенням і визнані такими від початку незалежності України.

По-друге, повертаючись до європейської практики, варто вказати, що адміністративні заходи, такі як заборона посад, є допустимими, незважаючи на зворотню дію закону. Зокрема, «Керівництвом для забезпечення того, щоб закони про люстрацію і аналогічні адміністративні заходи відповідали вимогам держави, заснованої на верховенстві закону» передбачено: якщо не можна застосувати зворотню силу кримінального законодавства, існує можливість переходу й застосування правил, заднім числом доданих до адміністративних заходів.

Ще одне необґрунтоване зауваження критиків нового закону стосується обов'язковості розгляду справ щодо колаборантів у судовому порядку. Зазначене зауваження, швидше за все, продикуване ст. 62 Конституції України, згідно з якою особа вважається невинуватою у скоєнні злочину й не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не доведено в законному порядку й не встановлено обвинувальним вироком суду. Однак це стосується кримінальної відповідальності.

Щодо визначених у новому законі обмежень: тут варто згадати основні засади саме адміністративного права, які не тільки передбачають установлення заходів впливу іншими, ніж Кодекс України про адміністративні правопорушення, законами, а й визнають наявність окрім суду інших органів, уповноважених застосовувати заходи впливу.

Є в «Керівництві для забезпечення того, щоб закони про люстрацію і аналогічні адміністративні заходи відповідали вимогам держави, заснованої на верховенстві закону» й рекомендація щодо утворення незалежної комісії.

Судова та правоохоронна системи в Україні досі залишаються неефективними й не здатними справедливо вирішувати справи щодо колаборантів.

Звичайно, існування такого закону викликає багато запитань, переважно в людей, що не розібралися по суті й не намагаються зрозуміти його позитивного впливу. Деякі моменти вдається роз'яснити й погодити, частіше пояснення чути не бажають.

Однак усі ми маємо усвідомити: частина нашої країни окупована іншою державою, ми страждаємо від воєнної агресії сусіда, наші діти гинуть на справжній війні. Така ситуація стала можливою, зокрема, і через підтримку дій ворога громадянами України, і не тільки тими, що живуть на окупованій території. Не чинити будь-якої протидії, не зменшувати їхнього впливу на державу — це справжня зрада України, її майбутнього, майбутнього наших нащадків. ■

Непокаране зло. Формальна люстрація і мляве покарання функціонерів режиму Януковича відродили союз тітушків і МВС, як показали події 9 травня в Дніпрі

Гімн за гроші

Володимир Регеша

Цієї зими, коли в Авдіївці було надто гаряче, попри 24 градуси морозу, поїхав я якимсь допомогти волонтерам розвезти гуманітарку старим містом, куди рідко хто добирається. Військова машина в тих зруйнованих нетрях рідко з'являється, а плиткі про допомогу розлітаються миттєво, тож лише за кілька хвилин зібралось чимало «потерпілих». І всі як один:

— Браток, скажи своїм, щоб па нам не стреляли! Сіл уже нету!
— Мне хату развалілі.
— А ми с бабкой в подвале живьом.
— Ми же знаєм, кто па нам стреляет. Па-прасі своїх...

На всі мої доводи й докази реакція нульова. Хитання головами й бубніння про обстріли тільки з нашого боку, про новітню американську зброю, що розвертається на 180 градусів і влучає саме в їхні сараї, про несамовите лютування «Правого сектору». І це в місті, яке вже майже два роки як звільнене.

А що робити з населенням на окупованих територіях? Та й із самими територіями?

Звісно, ми можемо героїчно бити себе в груди, що нам би тільки наказ і БК побільше — гнали б сепарню до Москви, а то й до Уралу! А на ділі?..

Варто замислитися про кількість звичайних людей по той бік — не зомбованих, не адептів «русского мира», а просто поставлених у такі умови, коли діватися нікуди — і весь військово-героїчний запал сходить нанівець.

А діти, що за три роки війни підросли, пішли до школи чи закінчують її? У них теж формується чи вже сформувалося мислення про «укропів», «фашистів», «героїзм визвольної російської армії».

Та що казати про той бік, як на свято вишиванки, коли всі соціальні мережі майоріли різними візерунками, я цілий день проїздив вулицями Авдіївки з коробкою Snickers, щоб роздати дітям у національному вбранні, і побоювався, що взяв замало. У результаті цілу коробку отримав один-єдиний патріот восьми років від народження, якого зі школи вела молода мама. Трошки розрадили малого, хоча той спочатку і злякався. Ну не звикли вони до такого ставлення. До грубості звикли, до «співай гімн — дам червонця» звикли. Співають. Стиснувши зуби й вдаючи, ніби щасливі.

У питаннях інформаційної війни ми програємо з розгромним рахунком. У цій самій Авдіївці продаються приставки цифрового телебачення, на яких від початку прощиті 35 російських каналів: «Москва», «Звезда», «Россия 24», «LifeNews» та ін. І ЖОДНОГО українського. Тому й виникають оті розмови, про «ми же знаєм, кто па нам стреляет». А державі ніби й справи до цього немає. Замість чіткої позиції, спланованої соціальної політики, розумної пропаганди цілковите відсторонення, заборони, звалювання на волонтерів своїх безпосередніх функцій.

Поцілити одному кулею в лоба просто, але це нічого не вирішує, а от поцілити одразу тисячам у голову правильною інформацією, розумною політикою значно складніше, але в тисячі разів ефективніше.

Ну й важко забути про те, що більшості нашого населення, хоч як прикро, всі вчинки диктує шлунок. Тому не менш важливим є власний приклад достойного життя у всіх його проявах. Тоді не буде «здушевних розмов» у потягах Костянтинівка — Київ із порівняннями зарплат, пенсій, комуналки, соціалки та висновками «який сенс нам зараз лізти з кулаками на «ополченців», коли все майже однакове, а в якихось питаннях навіть краще, ніж в Україні».

Так, якісь соціальні допомоги існують. Але ж методи їх роздачі чи розподілу не те що неприйнятні, а навіть дикунські. І як людині, що відверто підтримала звільнення свого міста від окупації, стояти в чергах по крупу, туалетний папір та ліки, ще й стикатися з хамством, свавіллям і вибірковістю тих, хто роздає, яким ще й обов'язково потрібно сфотографувати тебе ошачливленого з торбою ношених речей і показати це всім?

Я таких «благодетелей» зненавидів би. Тому місцеві й ненавидять. І як потім дивуватися прокльонам та пльованню вслід військовим машинам?

— То чому не виїхати десь ну хоч трохи далі від передової?

Будьмо відверті самі із собою: всі, хто мав хоч якусь можливість виїхати, вже зробили це. Дуже вони потрібні на материк? Чекають їх там житло, робота, повага та співчуття, зрештою? Отож.

СПОЧАТКУ ТРЕБА ВИЗВОЛЯТИ НЕ ЗЕМЛЮ, А МІЗКИ Й ДУШІ НАСЕЛЕННЯ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ТА СВОЇ, ЩОБ НЕ ПРИЙТИ ТУДИ НОВИМИ ЗАГАРБНИКАМИ, НАТИКАЮЧИСЬ НА ЩЕ БІЛЬШУ НЕНАВИСТЬ

А що стосується військової складової, то, на мій погляд, українська армія цілком стала на ноги, майже повністю забезпечена матеріально та технічно, порівняно з 2014–2015 роками мотивована і, що головне, з'явилися нові командири, які пройшли бойове хрещення, мислять по-новому й не бояться брати на себе відповідальність. Армія готова до звільнення територій, і це справді потрібно, бо роками стояти на одних позиціях, щодня втрачаючи людей, мабуть, не зовсім правильно. Цікаво було б запитати в кожного командира, що він обрав би: простояти кілька років на одних обжитих позиціях, поховавши, скажімо, тисячу з особового складу, чи за кілька місяців вийти на кордон своєї держави з більшими втратами? Особисто я пішов би за другими. Хоч як цинічно це прозвучить, але на війні без втрат не буває. Буває лише їх доцільність.

Та все одно спочатку треба визволити не землю, а мізки й душі населення на окупованих територіях та свої, щоб не прийти туди новими загарбниками, натикаючись на ще більшу ненависть, і щоб знову не лунав біля кожного магазину Гімн України... за червінець. ■

Передплатіть «Український тиждень» у ТРАВНІ на 6 або 12 місяців і отримайте «Світ у 2017» у ПОДАРУНОК

Оберіть зручний для вас спосіб передплати

«Український тиждень» можна передплатити у друкованій та електронній версіях.

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами. Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

СПЛАТИТИ БАНКІВСЬКОЮ КАРТКОЮ:

або на сайті tyzhden.ua

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

- «Український тиждень»
- на 1 міс. – 60 грн
- на 3 міс. – 171 грн
- на 6 міс. – 330 грн
- на 12 міс. – 660 грн

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319

Телефон редакції: 044-351-13-00

Повідомлення	Отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	
		26009000022321	35392656
		поточний рахунок отримувача	код отримувача
	Назва установи банку		
		300023	
	ПАТ «Укрсоцбанк»	МФО банку	
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	Вид платежу: за передплату на журнал	*	
	Період:		
Касир			
	Платник (підпис)	сума, грн	

* У графі «вид платежу» вкажіть, будь ласка, назву журналу

Шляхи деокупації

Елизавета Гончарова, Бахмут

Про можливі сценарії подолання наслідків розмежування Донбасу

Не маю сумнівів, що політика України стосовно регіонів, де тимчасово панує беззаконня, повинна бути строго регламентована державними інтересами: збереження територій, захист громадян, створення умов для постконфліктної адаптації.

У Криму маємо статус, який теоретично регламентується міжнародними законами щодо країн-окупантів та окупованих територій. У ситуації, що склалася на цей момент на Донбасі, йдеться про частину України, у якій держава не може запровадити свою владу, хоча окупованими цих теренів юридично ніхто не називає. Тому про Схід уже третій рік суспільство дістає незрозумілі меседжі з різних джерел.

З одного боку, там нібито залишилися мільйони заручників, котрі потерпають від бойовиків і тривалій АТО. Перемкнеш на інший телеканал — почуєш про громадянську війну: на Донбасі, виявляється, воюють усі місцеві мешканці, бо хочуть жити в ін-

шій країні. Із другого — хтось розуміє, що без військових та зброї з Росії жодні терористи так довго і якісно не утримували б цих територій. Тому визнає агресію країни з імперськими бажаннями. Ще додайте інформацію про «український полігон» для боротьби Росії та Америки й відверту пропаганду на кшталт «хунта вбиває народ Донбасу», що постійно лється з телепростору Росії. Ці різноманітні трактування подій, що, безумовно, є складовими гібридної війни, на жаль, позначаються не тільки на ставленні до цього звичайних громадян, а й на державній політиці стосовно територій, тимчасово не контрольованих українською владою. Тому інколи деякі рішення та закони скидаються радше на відчай чи банальну помсту ображених, ніж на державницькі дії: «Зареєструйтеся всіх переселенцями — і будуть вам гроші!», «Ви шахраї — ви зареєструвались, а не переїхали!», «А в нас немає куди вас поселити, шукайте собі щось!», «Там лишилися тільки зрадники, усі патріоти покинули ту зону!» та багато інших цікавих історій...

Ініціатива знизу. Громадські активісти всіляко намагаються привернути увагу до переселенців та жителів окупованих територій. Влада щодо цього не демонструє збалансованої політики

Що ж робити Україні як державі, на теренах котрої точиться війна? Крім того, що треба розібратися з офіційним статусом територій, аби потім не виплачувати мільйонних штрафів у міжнародних судах, ми повинні усвідомити, чого чекаємо в результаті. Тоді буде зрозуміло, що і як робити вже зараз.

Варіант перший, жорсткий. Якщо ми бажаємо зберегти тільки патріотичну частину України, треба визнати війну громадянською і різко відокремити території, які нині перебувають по той бік фронту. На законодавчому рівні перекрити будь-яке сполучення, зокрема проїзд цивільних людей, визнавши їх колаборантами. Відмовити в наданні будь-якої допомоги, тимчасово зупинити дію документів, жителям тих територій не видавати нових, визнаючи, що вони не є населенням України. Щоб не було претензій, пояснювати рішення так: це баласт, за який не повинні гинути українці, нехай зрадники живуть як хочуть.

Але варто усвідомити ризики: бойові дії на межі навіть після цього рішення навряд чи припиняться, людиність окупованих територій економічно й ментально асимілюється з країною-агресором, контрабанда породить сотні нових мільйонерів обабіч фронту, а з часом з'ясується, що в Росії (чи інших держав) є бажання отримати ще якісь частини України, котрі, на їхній погляд, не є достатньо патріотичними. Бо це ж виявилось не так і складно. У разі повернення територій (виключно бойовими діями) всіх, хто там мешкав, слід буде визнати зрадниками, позбавити громадянства, облаштувати табори для фільтрування неблагодійних. По досвід можна звертатися до радянських часів: отоді вміли карати людей, що опинилися під окупацією...

Варіант другий, заохочувальний. Щоб не втратити прихильності мешканців Донбасу, потрібно створити особливі умови для їхнього максимально комфортного життя: гарантувати евакуацію, пільги, житло, різноманітні види допомоги по обидва боки фронту. Навіть якщо вони вхопилися за зброю і мають намір убивати своїх співгромадян. Щоб люди розуміли, де про них дбають, а де їх використовують. Бо на тій території нині навіть ідеологічні адепти «руського мира» вже здогадалися, навіщо вони були потрібні Росії. Відновлення економічних зв'язків з урахуванням інтересів України (та олігархів, куди ж без них). Державна риторика: усі ми опинились у складних умовах, тож ні в чому не винні, бо є заручниками війни з Москвою. Із суттєвих ризиків: жодного впливу на інтенсивність обстрілів через покращення у відносинах із місцевими жителями, посилене напруження через особливі умови для населення Донбасу (наприклад, суспільство уже збурили пільги під час прийому до вишів), неймовірне навантаження на державний бюджет, отримання цілої армії користувачів гуманітарної допомоги, яким не треба працювати. Частково можна використовувати досвід Грузії, яка організувала дуже якісне сприяння переселенцям, що мали бажання покинути окуповані землі. У випадку повернення території (виключно в результаті компромісів та переговорів) — відсутність покарання для жителів Донбасу, навіть якщо злочини передбачають кримінальну відповідальність. Бо «ми за мир» — що було, то загуло. До нових спроб маніпулювання та зради.

Варіант третій, чесний. Його треба вибирати, якщо ми плануємо розвиток України загалом, напо-

лягаючи на тому, що кордони держави будуть відновлені в повному обсязі. Попри те що ініціатива в розв'язанні конфлікту, безперечно, належить Росії, треба офіційно наголосити: Україна не впоралась із завданням захисту громадян від ворога. І структури, які мали запобігати пропаганді й безпосередньо вторгненню агресора, цього не зробили. Тому прозоре розслідування щодо справжніх зрадників, багато з яких досі обіймають високі посади, та створення системи запобігання таким діям, мабуть, були б яскравим прикладом офіційної політики щодо окупованої території. Сприяння малому бізнесу, створення умов для інтеграції переселенців та заохочення до підтримки зв'язків із вільною Україною тих, хто постійно проживає по той бік фронту, проведення реформ в усіх сферах суспільного життя — запорука того, що, тимчасово втрачаючи територію, ми не втрачаємо

СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ІНТЕГРАЦІЇ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ, ЗАОХОЧЕННЯ ЗВ'ЯЗКІВ ІЗ ВІЛЬНОЮ УКРАЇНОЮ ТИХ, ХТО ЖИВЕ ПО ТОЙ БІК ФРОНТУ, ПРОВЕДЕННЯ РЕФОРМ — ЗАПОРУКА ТОГО, ЩО, ТИМЧАСОВО ВТРАЧАЮЧИ ТЕРИТОРІЮ, МИ НЕ ВТРАЧАЄМО ЛЮДЕЙ ТА КРАЇНУ

людей та країну загалом. Навіть припинити соціальні виплати, накопичуючи їх на рахунок громадянина до моменту відновлення територіальної цілісності країни, — це чесніше, ніж махінації зі списками СБУ, картками Ощадбанку, багатоденними чергами, у яких умирають, та приниженням під час перевірок. А після звільнення (яке буде логічним продовженням посилення України на світовому рівні) обов'язково має настати публічне й прозоре покарання тих, хто скоїв злочини проти держави, та людей, хто на своєму рівні привів цю війну до нас. Але вкрай потрібна терпляча й тривала робота з мешканцями всієї України, спрямована на загоєння емоційних ран, завданих під час війни. Державна риторика: Україна боротиметься за свої землі та своїх людей, хоч би де вони перебували. Ми пам'ятаємо, що в окупації залишилися наші громадяни, саме через це не йдемо на кривавий варіант відвойовування територій. Бо це природно, за аналогією, наприклад, із кіднепінгом: якщо в тебе вкрали дитину, ти будь-що намагатимешся її повернути, але не кидатимеш у терориста, котрий тримає дитя, гранату, радіючі, що проблем стало менше. Чи є за такого сценарію ризики? Звичайно. Це не станеться завтра, спротив системи буде чи не більший за спротив ворога зі зброєю. І врахуймо: Росія скаженітиме, якщо в нас щось вийде, тому ми просто приречені мати сильну армію. Ну і ще, наприклад, побачивши блискавичні перспективи України, до нас пойдуть переселенці з Кубані. Бо ми маємо багато прикладів, коли саме розвиток країни набагато важливіший, ніж перемога...

А коли серйозно, то елементи всіх цих сценаріїв, котрі тут описані дещо гротескно, нині можна вбачити в діях влади. Але наша державна політика не набагато збалансованіша й зрозуміліша, ніж інформаційна: ані чіткої мети, ані продуманих та логічних дій. Та й майже все, що зараз робиться у зв'язку із цією територією, на жаль, пов'язане зі словом «вигідно» й аж ніяк не з «потрібно людям та Україні». ■

Крим: облога, блокада чи залучення

Ігор Лосєв

Що Україна може протиставити тотальній русифікації окупованого півострова

Почався четвертий рік російської окупації Криму. Політика РФ на півострові спрямована на максимально швидке його адміністративно-політичне поглинання, ідеологічне й етнокультурне розчинення у велетенському російському масиві, на зведення до нуля будь-якої української присутності (як реальної, так і віртуальної) на кримській землі. 60 років перебування Криму в складі спочатку радянської, а потім незалежної України необхідно перетворити в громадській свідомості кримчан і всієї Європи на щось малопомітне й малозначуще, такий собі випадковий епізод. Стратегічна мета, надзавдання такої політики — змусити Україну й світ примиритися з фактичною ситуацією та відмовитися від будь-яких претензій до Російської Федерації з приводу півострова. Одним з аргументів на користь цього будуть посилення на те, що нібито тутешнє населення вже геть забуло про Україну, розбудовуючи своє життя в Росії, тому краще не боротися проти «неминучого і нездоланного», а прийняти статус-кво. Цьому якраз і сприяє «новий російський орднунг», що активно навіязується кримчанам: заборона будь-яких проявів українськості (крім офіційно дозволених після тривалих і прискіпливих узгоджень), криміналізація навіть найменших симпатій до України, намагання стерти будь-яку пам'ять про Україну тощо.

Методи використовуються старі як світ: залякування, нагнітання страху, реальна відсутність прав і можливості їх захистити. Нещодавно в пресі промайнуло повідомлення про випадок у севастопольській школі, де директорка помітила в десятикласниці український шкільний щоденник і негайно викликала бригаду спецслужб. Співробітники приїхали й провели виховну розмову з дівчиною... За українських часів будь-який школяр у Севастополі міг за бажання використовувати російський щоденник і нікому не спало на думку його за це переслідувати...

Усе це формує певні вимоги до України, її політики щодо Криму. Ця політика має бути максимально принциповою (не капітулянтською!), проте й дуже гнучкою, мобільною, швидко реагувати на зміни політики опонентів, на мінливу соціально-економічну та психологічну ситуацію на півострові. Чи здатна на таку політику нинішня влада, що погано відрізняє гнучкість від капітулянтства? Чи знову доведеться покладати надії на громадянське суспільство?..

У контексті тотального російщення Криму Москва нерідко демонструє глибоку недовіру й підозріле ставлення до місцевих кадрів, навіть до героїв «русской весни»-2014. Їх поступово, різними методами (усуненням із посад, переведенням на вищі в Росії, кримінальними справами) прибирають із кримської території, заступаючи надійними кадрами адміністраторів із внутрішніх регіонів РФ. Так відмовилися від послуг «народного мера» Севастополя Чалого («обраного» на мітингу...). Пан Чалий, розбещений українською свободою, вирішив, що й у РФ можна розігравати опозиційну карту. Та йому швидко продемонстрували, як глибоко він помилювався...

Від попсово-карнавального прокурора Криму Наталії Поклонської позбавилися, обравши її депутаткою Державної думи, бо на півострові для зміцнення режиму й загвинчування гайок потрібні серйозніші кадри.

ЖИТЕЛІ ПІВОСТРОВА, ЯКІ ЗБЕРІГАЮТЬ СЕНТИМЕНТ ДО УКРАЇНИ, МАЮТЬ ВІДЧУВАТИ, ЩО КРАЇНА ЇХ НЕ КИНУЛА Й НЕ ЗАБУЛА ПРО НИХ, ЩО ВОНА ПАМ'ЯТАЄ ПРО КРИМ І ЩОДНЯ ЩОСЬ РОБИТЬ ДЛЯ ТОГО, АБИ ЗМІНИТИ СИТУАЦІЮ

Ще одного «героя» весни 2014 року, який після анексії став головним відповідальним за боротьбу проти корупції, не вбили, але добряче покалічили й усунули. Між іншим, на якійсь кумедно-жалюгідній посаді животіє в Криму давній знайомий, екс-нардеп України Вадим Колесніченко, здається, спортивним товариством керує... Що ж, «маври» зробили свою огидну справу. Хай скажуть спасибі, що їх ще не наздогнала доля Гіві, Мотороли, Дрьомова, Мозгового та інших. Проте ще не вечір...

Усі ці факти треба активно і вміло використовувати в інформаційній війні. Однак не маги ілюзій щодо можливості вплинути на тамтешніх людей похилого віку, «які служили в Таллінні за Сталіна». Вони тоді були молодими й дужими, і нинішня ситуація в Криму нагадує їм їхню чудову сталінську молодість. Треба робити ставку на молодь, що зростала протягом 22 років присутності на півострові незалежної України. Наша держава має створити всі умови для

того, щоб кримська молодь здобувала освіту на материковій Україні. Для цього максимально полегшити умови в'їзду і виїзду на материк і з материка, а надто тим, хто зберіг українські паспорти. Спростити документообіг на кордоні, бо кримчани справедливо нарікають на страшенну прикордонну бюрократію в Херсонській області. Нарешті, припинити будь-яку дискримінацію лояльних до України жителів півострова, особливо тих, що були змушені покинути його й тепер живуть на материк. Зокрема, у банківській сфері, де їх оголосили «нерезидентами» й позбавили можливості розпоряджатися своїми заощадженнями.

Українській державі та українському суспільству треба вчитися зустрічати проукраїнських кримчан як рідних синів і доньок, адже українофоби в Україну не поїдуть. І не звинувачувати тих, хто хоче підтримувати зв'язки з материком, у зраді, бо більшість із них стали жертвами московської агресії та боягузтва постмайданної влади в Києві. Жителі півострова, які зберігають сентимент до України, мають відчувати, що країна їх не кинула й не забула про них, що вона пам'ятає про Крим і щодня щось робить для того, аби змінити ситуацію.

Звісно, нині держава, не контролюючи Крим, не може об'єктивно захистити там своїх громадян, проте треба використовувати всі можливості міжнародного впливу й тиску на РФ. Для цього слід максимально активізувати українську дипломатію, українську світову діаспору, щоб жодна міжнародна імпреза не відбувалася без нагадування про Крим і становище там громадян України. Однак нинішня українська влада великих приводів для оптимізму не додає. Важко активізувати українську дипломатію, якщо вона хронічно недофінансована. Якщо за три роки при владі глава держави не спромігся призначити послів у багатьох країнах.

Треба мати на увазі, що російська пропаганда надзвичайно наполегливо працює в Криму з молоддю і навіть із дітьми молодшого віку. Досить згадати, що нині в російських ЗМІ широко рекламують так зване патріотичне виховання змалечку і з цією метою пропонують батькам дитячі варіанти одностроїв... НКВД. Дітлахи вдягнені вертухаями й катами відомства Єзова і Берії... Отже, їм пропонують повернутися в «чудове» минуле. Україні варто запропонувати кримській молоді привабливе майбутнє. І тут може стати в пригоді український безвізовий режим із Європейським Союзом. Адже нині кримчанам у зв'язку із санкціями доволі складно виїжджати за межі півострова та РФ. Можна допомогти молодим людям, і нестрашно, якщо поміж них виявиться певна кількість спритних циніків, які намагатимуться «використати» українські можливості. Бо так чи інакше вони розповідатимуть землякам про європейське життя й об'єктивно руйнуватимуть засади російської пропаганди.

Приміром, у Севастополі в 60–80-ті роки ХХ століття так уже було. Тоді в місті діяли великі рибальські підприємства «Південрибхолодфлот» та «Атлантика», що спеціалізувалися на риболовлі у світовому океані. Їхні судна відвідували пор-

Боротися за молодих. Школярі та студенти — це якраз той прошарок, який найлегше висмикнути з обіймів «победобесія» та інших імперських міфів. Для цього потрібен позитивний український приклад

ти Іспанії, Франції, інших «буржуйських» країн, де радянські рибалки купували західний ширвжиток і привозили його до Севастополя.

Разом із товарами вони привозили розповіді про те, як живуть насправді люди у світі «капіталістичної експлуатації», як там організоване виробництво, які там звичаї та порядки. Незважаючи на всі зусилля місцевого міському КПРС/КПУ і КГБ, ідеологічна ерозія «комуністичної ідейності» була доволі потужною. Може, й тому 1991 року в «легендарному» Севастополі, на головній базі радянського Чорноморського флоту, захисників Союзу не виявилось... Чи зможе чинна влада успішно та ефективно використати чинник безвізу? А він таки ж впливав. І не лише на молодь... Українські журналісти нещодавно пожартували: зателефонували очільникам кримських міст Судака й Алушти і запропонували скористатися українським безвізом, а для цього оформити закордонні паспорти України. Мери поставилися до пропозиції з великим ентузіазмом і жваво цікавилися, які саме документи вони мають надати, щоб отримати ці українські паспорти...

Але біда в тому, що крім офіційної політики України щодо півострова, яка ще остаточно не визначилася і не сформувалася, є ще реальна кланово-олігархічна політика Печерських пагорбів Києва, політика нерідко антинаціональна, спрямована на збагачення осіб і груп будь-якою ціною. Навіть це завдає великої політичної, ідеологічної та моральної шкоди Україні. А враховуючи те, що чимало «українських» олігархів дуже тісно пов'язані з Кремлем та його геополітичними й геобізнесовими інтересами, сподіватися на успіхи та перемоги України на кримському напрямку поки що не випадає. ■

Казус Придністров'я

Андрій Голуб

Після багаторічних роздумів Конституційний суд Молдови визнав російські війська в Придністров'ї окупаційними. Чого очікувати Україні?

2 травня Конституційний суд Молдови ухвалив рішення, якого заявники чекали майже три роки. Воно безпосередньо зачіпає інтереси двох згаданих у його тексті держав: Молдови та Російської Федерації. Однак вирішення проблеми, яку порушили судді в Кишиневі, залежить від дій ще однієї зацікавленої сторони — України.

Наприкінці травня 2014-го четверо представників Ліберальної партії Молдови звернулися до суду з вимогою розтлумачити значення ст. 11 Конституції країни. Відповідна норма складається лише з трьох коротких речень: «Республіка Молдова — нейтральна держава. Республіка Молдова проголошує свій постійний нейтралітет. Республіка Молдова не допускає розміщення на своїй території збройних сил інших держав». У депутатів виникла низка як теоретичних, так і суто практичних запитань стосовно зазначеного. Наприклад, як узгоджуються ці норми з фактичним перебуванням на території Молдови іноземних військ та чи повинна Молдова дотримувати нейтралітету навіть у випадку прямої загрози існуванню країни.

Один із авторів подання — Михайл Гімпу, лідер Ліберальної партії Молдови. Це політик, який давно взяв на озброєння ідеї дерадянізації країни. Протягом 2010-го Гімпу виконував обов'язки президента Молдови й запам'ятався указом про оголошення 28 червня Днем радянської окупації Молдови. Того дня 1940 року радянські війська розпочали Прутський похід, який завершився приєднанням Бессарабії та Північної Буковини до СРСР. У Молдові багато хто вважає це окупацією (про насильницьке захоплення тих територій ідеться навіть у Декларації про незалежність країни). Однак 2010-го Конституційний суд визнав указ Гімпу незаконним. Тоді суддям знадобилося для висновку лише два тижні.

Тема радянського панування в Молдові не оминула й останнє рішення Конституційного суду. У тексті чотири рази згадується Російська Федерація. Однак КС фактично ставить знак рівності між нинішньою російською присутністю в Придністров'ї та всім періодом історії країни від 1944 року, коли з Молдови вигнали союзну нацистам владу Румунії.

«Під час радянської окупації нинішньої території Молдови (1944–1991) і дотепер у східній частині країни дислоковані окупаційні війська Російської Федерації», — йдеться у рішенні. Далі суд узагалі вживає обидва слова як синоніми: «На практиці радянська/російська окупація не припинилася у східній частині [...] (окупованими залишаються 11% території Республіки Молдова)».

Суд доходить висновку, що російська військова присутність є порушенням незалежності, суверенітету, територіальної цілісності та нейтралітету Молдови, а також норм міжнародного права.

За п'ять днів після рішення Конституційного суду, у неділю 7 травня, на площі Великих Національних Зборів у Кишиневі було велелюдно. Ввечері там відбувся великий безплатний концерт до Дня перемоги, а вдень демонстрували зразки радянської військової техніки. У вечірньому концерті взяли участь улюблений гурт президента РФ Владіміра Путіна «Любэ» та ще один відомий виконавець і послідовний прихильник політики Кремля Александр Маршал. Усе це дійство відбулося під патронатом президента Молдови Ігора Додона, який із задоволенням фотографувався з російськими зірками із георгіївськими стрічками. Цікаво, що концерт перенесли на 7 травня, адже 9-го Додон перебував у Москві, де стояв праворуч від Путіна під час військового параду на Червоній площі.

Ці дві події з різницею менш як тиждень яскраво демонструють ситуацію в молдовській політиці та суспільстві. Визнання на юридичному рівні радянської та російської окупації ще не означає такого самого визнання в головах громадян Молдови, де на останніх президентських виборах переміг найбільш проросійський кандидат Додон. Про реакцію на рішення Конституційного суду головних політичних сил **Тижню** розповів місцевий політолог Денис Ченуша: «Загалом це рішення позитивно сприйняли проєвропейські сили, оскільки з нього випливає, що немає нічого поганого у співпраці Молдови з НАТО та участі молдовських військових у міжнародних миротворчих місіях. Зовсім іншої думки соціалісти та президент Ігор Додон, у розумінні яких рішення Конституційного суду орієн-

Миротворці без мандата. Росія зобов'язалася вивести свої війська з Придністров'я ще у 2002 році, але досі ніщо не стало на заваді їхньому перебуванню там

товане на інтереси Румунії, а не Молдови. Таким чином президент Додон ще раз довів свою проросійську позицію, побіжно захищаючи військову присутність Росії в Придністровському регіоні, яка є неконституційною».

На «румунський слід» у рішенні суду Додон натякнув у своєму коментарі вже наступного дня після оголошення рішення. «Склялося враження, що судді Конституційного суду хотіли і букви закону дотримати, і своє румунське громадянство не скомпрометувати», — написав президент Молдови на своїй сторінці у Facebook. Таким чином президент вказав одразу на два факти: усі шість суддів мають окрім молдовських ще і румунські паспорти, а до прорумунського табору «уніоністів» (прихильників якомога тіснішої співпраці Молдови та Румунії. — **Ред.**) зараховують авторів подання на чолі з Гімпу.

Що ж до України, то, за словами співрозмовника **Тижня** Дениса Ченуші, сторони ніяк не згадують про неї під час обговорення питання. Водночас у 2014 році саме події в Криму та на Донбасі стали підставою для посилення вимог про виведення російського угруповання з Придністров'я.

На думку колишнього судді КСУ Віктора Шишкіна, рішення суду в Кишиневі все ж може мати безпосередній вплив на Україну. Це станеться, якщо буде доведено сприяння Києва російським військам у Придністров'ї.

Шишкін вказує на нову норму Римського статуту Міжнародного кримінального суду, яка набрала сили у 2017 році. Мова про підпункт f п. 2 ст. 8 (біс), у якому йдеться про дії, що можна кваліфікувати як акт агресії згідно з Резолюцією ООН: «Дія держави, яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала у розпорядження іншій державі, була використана цією державою для здійснення акту агресії проти третьої держави». За словами Шишкіна, Україна може дістати звинувачення в «акті агресії», а таким чином і в «злочині агресії», якщо буде доведено, що російське угруповання отримує оснащення, продукти та персонал через територію України.

Формально такий розвиток подій навряд чи загрозуватиме Україні, яка ще 2015 року розірвала договори з РФ про перевезення військових і вантажів для потреб угруповання російських військ у Придністров'ї. Після цього залізничний, повітряний та автомобільний шляхи для переміщення товарів через Україну було закрито. Окрім того, ще 2015-го наше Міністерство у відповідь на запит **Тижня** повідомило, що за час дії угоди про транзит українська сторона 42 рази видавала висновки на здійснення таких перевезень. Проте з 2014-го й до моменту розірвання угод Росія взагалі не надіслала жодного запиту на транзит. У міністерстві також уточнили, що відповідний договір укладався «виключно у зв'язку з виведенням формувань РФ та передбачав перевезення з Республіки Молдова до Російської Федерації, а не навпаки».

Однак окрім офіційних шляхів сполучення є й обхідні. Особливо якщо врахувати інтенсивну контрабанду на кордоні з невизнаним Придністров'ям в Одеській області. Окрім того, денонсація військових договорів не означає цілковитого припинення вантажоперевезень із Росії до Придністров'я через територію України. Про рух Україною так званих

гуманітарних вантажів від російської організації «Евразийская интеграция» **Тижень** писав ще у 2014-му. Українські органи відстежують вміст цих вантажів на нашій території, однак що відбувається з ними на території, не підконтрольній владі Молдови, невідомо.

Щоправда, для блокади російських військ у Придністров'ї потрібна послідовна позиція і молдовської сторони. Російська військова присутність у Молдові формально розділена на два компоненти. Перший — залишки 14-ї армії СРСР зі штаб-квартирою в Тирасполі (Оперативна група російських військ (ОГРВ) у Придністров'ї. — **Ред.**), які нібито якраз і відповідають за утилізацію та вивезення боєприпасів на складах у селі Колбасна. Повністю ці війська мали бути виведені ще у 2002 році, однак Росія постійно відтягує процес. Другий компонент — так званий миротворчий контингент у Дубоссарах. Молдова наполягає на перетворенні миротворчої

УКРАЇНА МОЖЕ ДІСТАТИ ЗВИНУВАЧЕННЯ В «АКТІ АГРЕСІЇ», А ТАКИМ ЧИНОМ І В «ЗЛОЧИНІ АГРЕСІЇ», ЯКЩО БУДЕ ДОВЕДЕНО, ЩО РОСІЙСЬКЕ УГРУПОВАННЯ У ПРИДНІСТРОВ'І ОТРИМУЄ ОСНАЩЕННЯ, ПРОДУКТИ ТА ПЕРСОНАЛ ЧЕРЕЗ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

місії з військової на цивільну. Проте Росія вміло маніпулює, адже і ОГРВ, і миротворчий контингент — це фактично частини однієї структури. Наприклад, за офіційним повідомленням Міністерства оборони РФ, у 2015-му ротація військових відбувалася так: персонал ОГРВ змінює миротворців на постах, а ті, своєю чергою, повертаються в пункт постійної служби в Тирасполь (тобто в ОГРВ). Такі ротації Росія може здійснювати хоч десятиліттями. Полегшує завдання і Кишинів. За інформацією російських ЗМІ, з 2014 року переміщення російських військових через територію Молдови обмежили, але не припинили. Зокрема, Молдова забороняє проїзд військових, які прибули служити у військових частинах, що утворюють ОГРВ, однак не перешкоджає тим, які прибувають нібито як «миротворці».

За словами Дениса Ченуші, поки що зарано казати про те, чи подаватиме Молдова позови в міжнародні суди. Молдовські політики часто використовують придністровське питання лише для спекуляцій. «Запізніле рішення Конституційного суду наптовхує на думку, що нинішній уряд готує ґрунт для подальших дій. Можливо, питання про російську військову присутність використає правляча Демократична партія у внутрішній пропаганді проти своїх політичних супротивників», — каже він. Формальними противниками Демпартії є саме ліві на чолі з президентом Додоном.

Офіційна ж позиція України полягає в тому, що зелений коридор для виведення близько 1,5 тис. російських військ із Молдови ми готові надати в будь-який час. Зокрема, це озвучив наприкінці 2016-го міністр оборони Молдови Анатол Шалару після зустрічі з українським колегою Степаном Полтораком. Однак за нинішніх умов чекати цього марно. І річ не лише в позиції Москви, а й у браку спільних дій Києва та Кишинева. ■

Все тільки починається

Едвард Лукас, Лондон

Перемога Емманюеля Макрона вселяє оптимізм. Процеси, що з нею пов'язані, — аж ніяк

Тепер до дій. Макрон-кандидат казав, що перша його поїздка в ролі президента буде до військових. Аби дотримати слова, він цілком може відвідати французьких солдатів, дислокованих для посилення передової присутності НАТО в Естонії

Демократія на Заході має функціонувати так. Популістським партіям, які пропонують відповіді, що збувають і тішать юрби, місце на маргінесі. На виборах між собою змагаються мейнстрімні політсили, тобто великі союзи ідеалістів і прагматиків, що відображають певним чином структуровані соціальні та економічні інтереси. Результати мають визначати виборці, а не втручання зовнішніх гравців.

Нині обставини вже інші. Тепер у нас перегони між політичним мейнстрімом, що гуртується навколо одного-єдиного кандидата, і його суперниками, що виступають проти системи (найсвіжіший приклад у Франції). Традиційні коаліції розпадаються. Партії, які колись домінували в політиці, розвалюються зсередини. І велику (хоча наразі й не вирішальну) роль на виборах відіграють зовнішні гравці — росіяни, що зливають зламане й викрадене електронне листування. У США була подібна історія: істеблішмент (зокрема, багато республіканців, які завзято виступали проти кандидатури Дональда Трампа та входили до руху Never Trump) здебільшого підтримував Гіллари Клінтон. Але Дональд Трамп її переміг. Маючи репутацію нечистого на руку олігарха, він примудрився спрямувати обурення громадськості проти системи, якою заправляють ті самі нечисті на руку багатії. Звісно, прислужилося й листування з кампанії Клінтон, яке розкопали й злили в мережу росіяни.

Така сама хвиля обурення несправедливою системою та «розумниками», що збирають собі найкращі її плоди, вкупі з російським втручанням потужно прокотилася і Францією. Однак до самого берега

вона не дісталася, бо Макрон був від початку набагато кращим кандидатом, ніж Клінтон у США. Він не походить із політичної династії. Є таким собі аутсайдером. Макрон не тримався так, ніби політика йому належить. Його меседж, що акцентує на проєвропейському лібералізмі та модернізації, звучав значно привабливіше від риторики Клінтон, у якій практично чулося погано приховане «тепер моя черга».

Перевага Макрона ще й у тому, що він має схвалення істеблішменту, але не є його заручником. Представники істеблішменту об'єдналися на підтримку Макрона. Але йому не потрібно робити те, що їм захочеться. Та річ у тім, що Макрон переміг тільки через фактичний колапс французької політичної системи. Франсуа Олланд Соціалістичну партію, до якої належить, знищив. На правому фланзі підкачав Франсуа Фійон: його недбале ставлення до бюджетних коштів (узяв свою дружину на посаду, якої фактично не існує) яскраво продемонструвало зневагу до правил в особистих інтересах, що вже позбавила істеблішмент легітимності в очах народу.

Може статися так, що перегони у Франції цими вихідними, були переломним моментом. І рух Макрона «Вперед!» (En Marche!) здобуде на диво багато голосів на виборах до парламенту на початку червня. Це дасть йому можливість сформувати ефективний уряд. Не виключено, що французька політика переформатується навколо сучасної лівоцентристської партії (яка частково підтримує ринковий підхід, але в соціальній політиці стоїть на ліберальних позиціях), з одного боку, і більш соціально консервативної, що завзятіше відстоює політику

Едвард Лукас — автор The Economist, старший віце-президент аналітичного центру СЕРА

Преса vs популісти: німецький кейс

Ольга Ворожбит

Чи доклалися ЗМІ до різкого спаду популярності «Альтернативи для Німеччини»?

ФОТО: REUTERS

Люди з телевізора. Донедавна майданчиком для пропаганди АдН було телебачення. У 2016 році 266 її членів були присутні на чотирьох ключових німецьких ток-шоу, хоча політсила не представлена у Бундестазі

Досягши піка з перемогою на американських виборах Дональда Трампа, західний популізм наразі дещо пригальмував. Це доводять результати голосування за президента Франції, а також останні опитування й підсумки нещодавніх місцевих перегонів у Німеччині. З одного боку — приємна тенденція. Із другого — можливість проаналізувати зроблені помилки й потенціал.

На цей рік для ЄС ключовою подією залишаються парламентські вибори в Німеччині. Минулої осені більшість шокували результати соцдосліджень: 16% респондентів готові були віддати голоси популістській, євроскептичній і праворадикальній «Альтернативі для Німеччини». Однак нині, згідно з опитуванням *infratest dimar* (компанія проводила і згадане анкетування восени 2016-го), цифра зменшилася до 10%. Різко підтримка АдН пішла на спад від січня.

«Звісно, ми завдячуємо своїм відродженням насамперед міграційній кризі» — так в інтерв'ю виданню *Der Spiegel* наприкінці 2015 року прокоментував зростання рейтингів АдН Александер Гаулянд, нинішній співголова партії. Ця криза справді дала поштовх німецьким правим популістам і довго жила їхній партійний дискурс, забезпечуючи поле для маніпулювання інформацією. АдН набирала

підтримку блискавично. За чотири роки свого існування вона здобула місця в 11 із 16 німецьких ландтагів, тобто парламентів земель. Крім того, партії вдавалося досягати непоганих результатів навіть там, де, здавалося, така сила не пройде. Зокрема, за неї проголосувало 14,2% виборців у Берліні.

«Кожен новий теракт у ЄС чи події в Україні праві сили використовували як подарунок», — каже в коментарі **Тижню** німецький журналіст-розслідувач Маркус Бенсманн. Як вдалося зупинити таке зростання підтримки АдН?

Над цим почали задумуватися деякі західні журналісти. Хтось навіть бачив пояснення в тому, що німецькі мас-медіа відповідальніше поставилися до питання міграційної кризи, ніж їхні британські колеги. А її як зручний інструмент використовували популісти й праворадикали. Так, німецький таблоїд *Bild* проводив цілу кампанію *Wir helfen* («Ми допомагаємо»). — **Ред.** У німецькій пресі біженці, зокрема жінки та діти, частіше з'являлися на фотографіях. Це викликало турботу й співчуття. Для порівняння: британські таблоїди більше писали про злочини мігрантів зі Сходу чи Африки. Згідно з опитуванням Фундації Отто Бреннера, яка проаналізувала матеріали на тему біженців у німецькій пресі 2009–2015 років, 82% з них мали позитивне забарвлення. Згід-

но з опитуваннями тієї самої аналітичної структури від квітня 2017-го німці залишаються відкритими й готовими допомогти мігрантам та біженцям. Утім, до біженців їхня привітність усе-таки менша, ніж просто до мігрантів. Так, 59% громадян ФРН залишаються відкритими до втікачів. Владні структури країни, згідно з тим-таки опитуванням, відкриті до них на 73%. До кваліфікованих мігрантів відкриті 70% населення і 77% представників влади. Утім, 88% респондентів підтримують швидке надання дозволу на роботу біженцям та їх успішну інтеграцію (77%). Цифри свідчать, що, попри всі виклики міграційної кризи, німецьке суспільство залишається суспільством відкритості.

Крім того, попри складні взаємини між мейн-стрімними ЗМІ та німецькими популістами (останні не допускають їх на свої з'їзди, називаючи Pinocchio-Presse), довіра до медіа в Німеччині залишається на високому рівні. Згідно з опитуванням WDR у січні цього року довіра до суспільних телебачення й радіо залишається на рівні відповідно 74% і 72%. 71% опитаних, навпаки, вважає ресурсом, менш вартим довіри, соцмережі.

Ці цифри могли б викликати думку про те, що тривале позитивне висвітлення урядової міграційної політики в медіа було здатне вплинути на рівень підтримки АдН. Та швидше навпаки. «Існують цікаві дослідження, як-от Уве Крюгера з Лейпцизького університету, про те, що німецька журналістика значно більше вилетена у владну структуру країни. А газета Bild поводить себе набагато відповідальніше й менш популістично, ніж британська скандальна преса», — каже в коментарі *Тижню* Штефан Рус-Моль, професор журналістики та медіа-менеджменту Університету Лугано й керівник Європейської обсерваторії журналістики. Однак, на його думку, АдН утратила «двигун» насамперед через внутрішню боротьбу (зокрема, відхід від керівництва поміркованої співголови Фрауке Петрі) й тому, що з медіа зникла міграційна криза. Далось взнаки й загравання з досі болочими для Німеччини темами. У січні цього року голова партії в парламенті Тюрингії Б'єрн Цеке назвав меморіал жертвам Голокосту в Берліні «пам'ятником сорому». Місцеві ЗМІ повідомляли, що АдН відразу після цього почала втрачати й фінансову підтримку (за даними Die Welt, €100 тис.).

На думку Маркуса Бенсманна, симпатій до партії стало менше ще й через обрання президентом США Дональда Трампа та Brexit. Адже «це показало, що буде з країною, коли переможуть такі популісти». З ним згоден і Рус-Моль. Він нагадує і про те, що німців турбують зв'язки АдН із Росією та ретрансляція партійцями кремлівської пропаганди.

Ще одним важливим ресурсом зміни рейтингів не лише для АдН, а й для інших німецьких політсил стала поява Мартіна Шульца як кандидата від Соціал-демократичної партії на посаду канцлера. «Святий Мартін», як охрестив його Der Spiegel, зумів підняти дух і рейтинги есдеків. Утім, нещодавня поразка його політсили на місцевих виборах у землі Шлезвіг-Гольштейн (яку вважали прихильною до соціал-демократів) свідчить, що «ефект Шульца» йде на спад. Поки що це лише додає підтримки Ангелі Меркель, тоді як АдН залишається в несприятливій смузі.

Попри це, стосунки медіа та праворадикалів і популістів — це частина великої дискусії в німець-

ких ЗМІ. Професор Рус-Моль не певен, що ті вчать-ся на роботі з АдН. З одного боку, на його думку, про партію бракує серйозних матеріалів (як і про інше: міграційну політику, зростання інфляції, безробіття через роботизацію). Із другого — журналісти забагато уваги приділяли певним дурницям чи провокаціям цієї політсили й перекручували її заяви. Як приклад цього Рус-Моль наводить цитату Александра Гаулянда про футболіста німецької національної збірної німецько-африканського походження Жерома Боатенга. На сайті Frankfurter Allgemeine Zeitung торік у травні з'явився матеріал із заголовком «Вице-голова АдН образив Боатенга» (та сама стаття, але під іншою назвою вийшла і як передовиця у друкованій газеті Frankfurter

ТЕ, ЩО НІМЕЦЬКІ ЗМІ В ОСТАННІ МІСЯЦІ ВИДАЮТЬСЯ СТІЙКІШИМИ ДО ПРОВОКАЦІЙ ПРАВОРАДИКАЛЬНИХ ПОПУЛІСТІВ, ІЩЕ НЕ ОЗНАЧАЄ, ЩО ВОНИ ЛЕГКО ВИТРИМАЮТЬ ВИПРОБУВАННЯ ЕЛЕКТОРАЛЬНИМИ ПЕРЕГОНАМИ

Allgemeine Sonntagszeitung). У матеріалі йшлося про те, що Гаулянд у розмові офрекорд із журналістами видання начебто заявив: «Люди ставляться до тебе добре як до футболіста, але вони не хочуть мати Боатенга за сусіда». Мова була про несприйняття чужинців. Сам Гаулянд пізніше не міг пригадати, як у діалозі опинилося прізвище цього німецького спортсмена. Фразу в дописі бурхливо обговорювали. На неї відреагувала навіть Меркель. Однак на сайті meedia.de, який спеціалізується на тематиці ЗМІ, не надто прихильно відгукувалися власне про статтю, адже вона більше відповідала стандартам скандальної преси, ніж поважного видання, яким є FAS. Такі маніпулятивні формулювання та підходи часто ставали козирем для АдН. Крім того, донедавна для її пропаганди безплатним майданчиком було телебачення. За даними видання Zapp, у чотирьох ключових німецьких ток-шоу (Anne Will, Hart aber fair, Maischberger та Maybrit Illner) були присутні 266 представників АдН упродовж лише 2016 року. Депутат Бундестагу від есдеків Марко Бюлов підрахував, що члени цієї партії фігурували в 11,3% політичних ток-шоу від жовтня 2015-го до початку березня 2017-го. Для політсили, що не представлена в Бундестазі, це забагато. Утім, в останні місяці тенденція змінилася. Фрауке Петрі та її заступниця Беатрікс фон Шторх засвітилися на ток-майданчиках лише по одному разу. А деякі німецькі телевізійники навіть кажуть, що їм вдалось отримати певний імунітет до спекуляцій АдН.

Але те, що німецькі ЗМІ в останні місяці видаються стійкішими до провокацій праворадикальних популістів, іще не означає, що вони легко витримують випробування електоральними перегонами. Як засвідчили приклади США і Франції, цей процес у західних демократіях більше не відбувається без зливів брудної та непідтвердженої інформації, як і без російської пропаганди. У Німеччині основний рупор останньої бачиться тимчасово нейтралізованим, і це вже добрий сигнал. Але найбільші виклики ще попереду. ■

До торішніх виборів в Іспанії різко набрала голосів лівопопулістська сила «Подемос». А тепер її роздирають внутрішні суперечки: між крилом, яке за поміркованість (що зробить партію менш токсичною для інших політсил), і тим, що за крайню опозиційність (що стримує партію на маргінесі)

Любов і ракети

Дружба Росії і Туреччини по зброї повинна насторожити НАТО

Уперемовинах між Реджепом Таїпом Ердоганом і Владіміром Путіним з травня лейтмотивом були спроби знайти якусь спільну позицію щодо Сирії. Але тоді порушили ще одну тему, чутливу для союзників Туреччини в НАТО: президенти двох країн дійшли принципової згоди про те, що Росія продасть Туреччині потужну зенітно-ракетну систему великого радіуса дії С-400. Ціну ще не погоджено. Але за минулий рік обидва авторитарні лідери своїми постійними примиреннями показали, що, коли є політична воля, більшість планів реалізовується.

Зараз напруженість між НАТО й Росією сягнула найвищої точки від часів холодної війни. І якщо згаданої угоди буде досягнуто, вона стане точно розрахованим пльовком у бік Альянсу. А ще посилить враження останніх років, що Ердоган хотів би зробити з Туреччини фактично «рівновіддаленого» члена НАТО.

Туреччина схожим чином уперше почала провокувати північноатлантичну спільноту, коли анонсувала у 2013 році намір придбати китайську систему протиповітряної та протиракетної оборони замість аналога американського чи європейського виробництва. Цим Анкара порушувала санкції ЄС та США щодо торгівлі зброєю з Китаєм. А ще це означало б, що країна купує систему, яку не можна інтегрувати в загальний протиракетний щит НАТО, не дозволивши при цьому китайцям зазирнути у військові технології Заходу. Назвала Туреччина й причини того, чому вона зробила вибір на користь пропозиції з Піднебесної: нижча ціна (близько \$3,4 млрд) і кращі умови передачі інтелектуальної власності (ІВ).

© 2017 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

У 2013 РОЦІ АНКАРА АНОНСУВАЛА НАМІР ПРИДБАТИ КИТАЙСЬКУ СИСТЕМУ ПРО ЗАМІСТЬ АМЕРИКАНСЬКОГО ЧИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО АНАЛОГА. ЦИМ ВОНА ПОРУШУВАЛА САНКЦІЇ ЩОДО ТОРГІВЛІ ЗБРОЄЮ З КИТАЄМ

Для Ердогана пріоритетом стало нарощування потужностей власної динамічної індустрії оборони. Два роки тому він заявив, що Анкара планує «покласти край зовнішній залежності від постачання оборонного обладнання» до 2023-го й хоче ще до того дедлайну зайнятися розробкою та продукуванням нових оборонних технологій.

Чому Туреччина відмовилася від угоди з Китаєм наприкінці 2015-го, невідомо, але рішення було ухвалено під час проведення саміту Великої двадцятки на півдні країни, в Анталі. Свою роль, певно, відіграла комбінація дипломатичних батогів і пряників. На думку Дагласа

Баррі, військового експерта при Міжнародному інституті стратегічних досліджень у Лондоні, китайці не змогли передати потрібне туркам технологічне ноу-хау, бо ІВ значної частини їхньої системи на базі С-300 належить Росії.

Очікувалося, що в такому випадку Туреччина обере MEADS (зенітно-ракетну систему середньої дальності), яку спільно виробляють американська оборонна компанія Lockheed Martin і європейський ракетний консорціум MBDA. Але у квітні міністр оборони Туреччини Фікрі Ішик заявив, що «країни НАТО не змогли зробити ефективну з фінансового погляду пропозицію» і що перемовини з Росією про придбання С-400 вже на заключному етапі.

С-400 — одна з найкращих на сьогодні зенітно-ракетних систем. Але Ішик погоджується з тим, щоб Анкара не намагалася ввести її в інфраструктуру НАТО. На думку Баррі, це робить С-400 на озброєнні в Туреччині «недооптимальним» варіантом. А позаяк система ще й не з дешевих, бажання турків придбати її можна пояснювати тим, що це дасть їм достатню інформацію про цікаві технології. А ще прагненням Ердогана продемонструвати, що йому не потрібно кланятися Заходу.

Свій зиск від угоди дістане й Росія, другий за величиною експортер зброї у світі. Китай та Індія — донедавна два її топові клієнти — швидкими темпами розвивають власні ВПК. Тож Москві терміново потрібні нові ринки для своєї зброї. А ще Путіну приємно скрутити дулю в бік НАТО. ■

Не інтегрується. Анкара не зможе ввести систему С-400, яку планує купити в Росії, в інфраструктуру Альянсу

Метаморфози

Цифрова еволюція німецького медіа-концерну Axel Springer

Якщо зайти на останній поверх вежі Axel Springer у Берліні, здається, ніби потрапив в епоху, що давно минула. «Журналістський клуб» німецького медіа-видавця — обшита деревом кімната, заставлена стелажима зі старовинними книжками та шкіряними кріслами, обвішана класичними картинами. «Це символ», — каже гендиректор концерну Матіас Депфнер.

Наскільки цей символ актуальний, незрозуміло. Адже бізнес Axel Springer стрімко змістився з друкованих ЗМІ (хоча йому досі належать Bild та Die Welt — дві провідні щоденні газети Німеччини) у цифрове поле. У 2000 році він майже не заробляв на цифровому сегменті. На кінець 2016-го останній забезпечив понад 72% операційного доходу концерну. Його доходи зросли на 37% — від €434 млн у 2006-му до €596 млн у 2016-му.

Чотири роки тому Axel Springer продав кілька газет і журналів. Зокрема, Hamburger Abendblatt та Berliner Morgenpost за \$1,2 млрд. У 2015-му він ледь не купив британську газету Financial Times, що має потужну присутність в інтернеті, але поступився японському фінансовому виданню Nikkei, яке виклало за угоду \$1,1 млрд. Подейкують, що акціонери від того зітхнули з полегшенням.

Утім, перелік придбань Axel Springer у цифровому сегменті за останній десяток років розрісся до 150 найменувань. Наприклад, одна з популярних тематичних платформ у його власності — найвідвідуваніший у Німеччині сайт із пошуку роботи StepStone. Інші подібні сайти у власності концерну — майданчики, де продаються нові автівки, рекламується житло на відпустку, вакансії чи нерухомість. В Axel Springer найприбутковіша колекція таких платформ. Ще один його великий бізнес — Idealo, популярний сайт із порівнянням цін та підказками для економних господарів.

Серед останніх іноземних поповнень Business Insider, виключно цифровий новинний сайт, відомий клікабельними заголовками і фішками на кшталт «Найкрутіші люди Кремнієвої долини віком до 40-ка», та eMarketer, нью-йоркський ресурс, що збирає і публікує дані цифрового ринку. Торік Axel Springer спільно з південнокорейським Samsung заснував сервіс мобільних новин Upday — тут алгоритми і люди-редактори створюють персоналізовані новинні стрічки для користувачів.

З будівлі концерну в Берліні видно її акселератор для стартапів. Це спільний проект із Plug and Play — компанією з Кремнієвої долини, що на початкових етапах працювала з Google і PayPal. Його завдання — допомагати концерну аналізувати потенційно революційні проекти на ранній стадії, які Axel Springer може тоді придбати або за

В ногу з часом. Спільний бізнес-акселератор американської Plug and Play та Axel Springer допомагає останньому виявляти перспективи стартапи, у які він міг би інвестувати

якими варто спостерігати. Останнім часом концерн також почав робити прямі інвестиції в невеличкі американські стартапи на кшталт Thrillist.com (сайт про життя і стиль для молодих чоловіків). Також у квітні він придбав малесенькі пакети в таких велетнях, як Airbnb (сайт із пошуку та оренди житла) та Uber (сервіс таксі).

Таке розмаїття інвестицій спантеличує. Професор Мюнхенського університету Людвіга — Максимиліана Ніл Турман, котрий спеціалізується на медіа, каже, що Axel Springer має максимально прозоро звітувати про компанії, у яких йому належить частка. Нерідко видання групи друкують відповідні примітки в статтях про її фінансові інтереси, але в деяких матеріалах таких приміток немає, зазначає він.

Участь Axel Springer у конкурсі за Financial Times підкреслює той факт, що попит на традиційну журналістику тримається. У січні група запустила нову виключно друковану газету Fussball Bild — це перша спортивна щоденка в Німеччині. Але в більшості друкованих видань, які входять до концерну, накладі стабільно падають. Загальний щоденний обіг Bild із 2006-го по 2016-й зменшився удвічі — від 3,8 до 1,9 млн. Інвестуючи в цифрові платформи оголошень і реклами, Axel Springer купив собі час на те, щоб спробувати врятувати традиційний новинний бізнес, стверджує медіа-аналітик Катя Ріфлер. Якщо стартапи допоможуть у цьому нелегкому завданні, їх можуть навіть якось запросити до «Журналістського клубу». ■

© 2017 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Шовковий експрес

Із яким опором стикається один із найважливіших зовнішньополітичних проєктів Китаю

Зі станції «Баркінг» у Лондоні 10 квітня виїхав вантажний потяг із шотландським віскі, молоком для дітей та машинобудівним обладнанням. Через три тижні прибув до міста Їву на сході Китаю (див. мапу). Таким чином, він пройшов другий у світі за довжиною залізничний маршрут в обидва боки (перший рекорд встановлено в 2014-му, коли потяг пройшов від Їву до Мадрида й назад). Подорож була на місяць коротшою за морський маршрут від Британії до Китаю.

Через день після відїзду потяга в порту Чаупх'ю в М'янмі сталася менш розрекламована, але потенційно важливіша подія. Робітники почали перекачувати нафту з танкера в новий трубопровід, що веде від порту до Куньміна, столиці провінції Юньнань на південному заході КНР. Цей нафтогін стає альтернативою маршрутові через Малаккську протоку, якою нині проходить 80% китайського нафтового імпорту. Тож постачання енергоносіїв до Чунцина, найбільшого міста Західного Китаю, більше не буде вразливим до зумовлених політикою перебоїв руху протокою.

Обидві події показують, що ініціатива Сі Цзіньпіна «Один пояс — один шлях» як центральний елемент зовнішньої політики вибудовує те, що військовим сленгом називається «реальність на місці». Виділяючи близько \$150 млрд на інфраструктуру щороку в країнах на південь та захід від Китаю (вздовж стародавнього Шовкового шляху), Сі сподівається створити нові ринки для китайських компаній та нові сфери впливу для свого уряду.

Тепер він готується до Форуму «Один пояс — один шлях». Це пишне прийняття в Пекіні на честь проєкту. 14–15 травня на урочистості з'їдуться лідери близько 28 країн, зокрема російський президент Владімір Путін та фактична лідерка М'янми Аун Сан Су Чжі. Сі скористається цим заходом, аби показати самовпевненість: і країни, і свою власну як одного зі світових лідерів. Але зовнішність може бути оманливою. У реальності проєкт Сі наражається на опір. На форумі голова КНР пробуватиме переконати партнерів у тому, що не намагається просто заткнути їм рот золотом.

НЕ ТАК ШВИДКО

У процесі реалізації проєкту виникають три взаємопов'язані проблеми. Перша: незрозуміло, які його пріоритети і хто ним керує. «Якоїсь конкретної мети в нас немає», — каже Зу Тонсюань із Пекінського університету міжнародних відносин. У кожній провінції свій план інвестицій в «Один пояс — один шлях». Така сама ситуація із сотнями державних підприємств. Потужна підтримка уряду посприяла старту й пришвидшенню багатьох задумів, які інакше могли б реалізовуватися повільніше (Сі почав говорити

про цю ідею тільки у 2013-му). Але посадовців, відповідальних за виконання конкретно цього проєкту, немає, тож під його ширмою реалізуються тисячі сумнівних фінансових схем. Крім того, надто самовпевнена поведінка китайських компаній у деяких країнах, де вони працюють, викликає страх перед надмірною потугою Піднебесної.

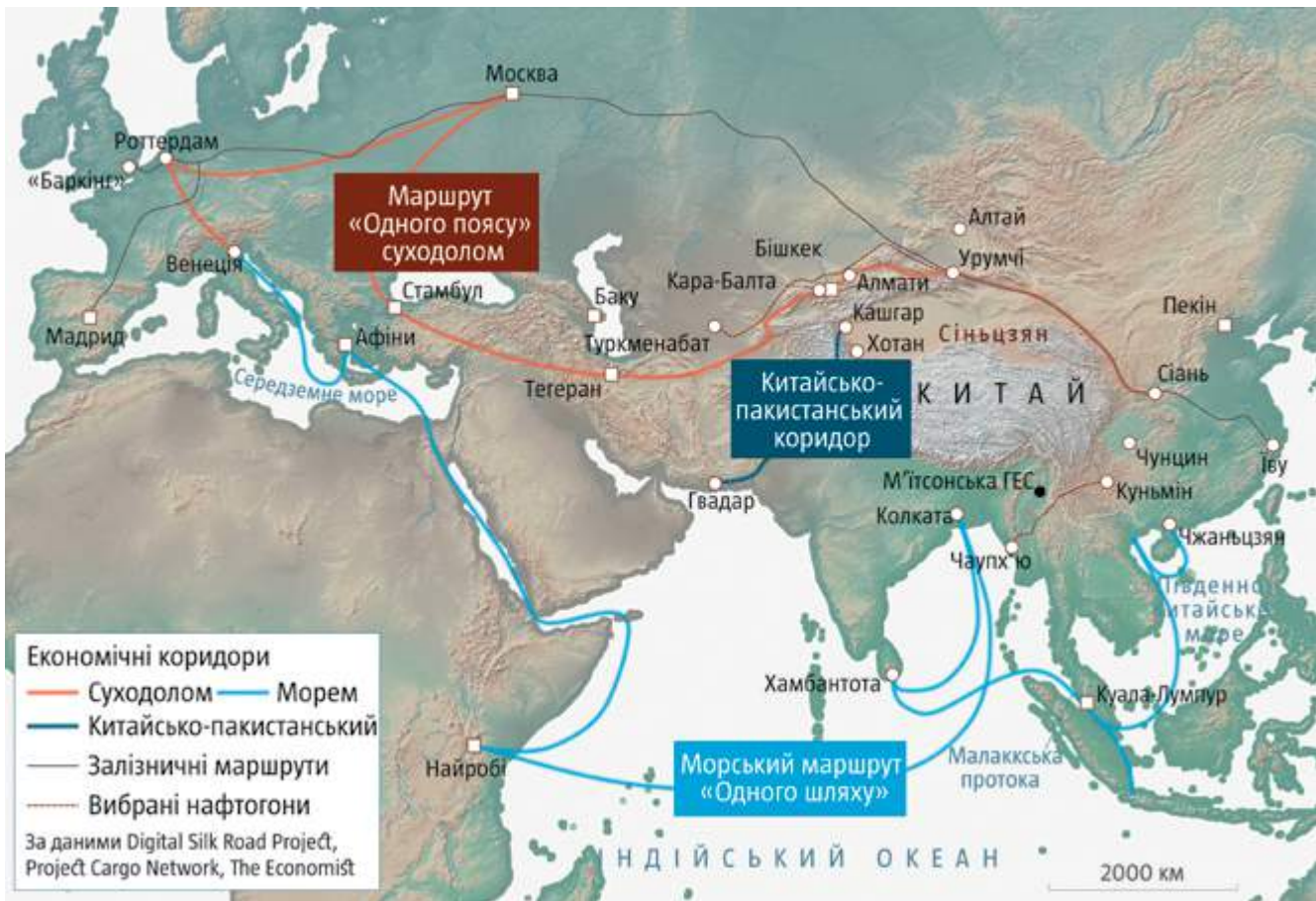
Той факт, що проєкт має різні назви, відображає непрості спроби Китаю зробити так, аби іноземцям він видавався більш привабливим. Спочатку Сі говорив про «економічний пояс Шовкового шляху». Той термін не викликав заперечень, але для розширення його географічного масштабу вигадали нову назву: «Один пояс — один (морський) шлях». Англійською це звучало жахливо і, як зрозуміли китайські урядовці, могло справити враження, ніби йдеться про величезний китайський план. А в Піднебесній хотіли, щоб проєкт бачився більше співпрацею різних гравців. Тож вигадали м'якшу назву, що перекладається як «пояс-шлях» (хоча в аббревіатурі англійською виходить BARF — «блювотиння»).

ВИДІЛЯЮЧИ \$150 МЛРД НА ІНФРАСТРУКТУРУ ЩОРОКУ В КРАЇНАХ ВЗДОВЖ ШОВКОВОГО ШЛЯХУ, СІ ЦЗІНЬПІН СПОДІВАЄТЬСЯ СТВОРИТИ НОВІ РИНКИ ДЛЯ КИТАЙСЬКИХ КОМПАНІЙ ТА НОВІ СФЕРИ ВПЛИВУ ДЛЯ СВОГО УРЯДУ

Друга проблема: знайти достатньо прибуткових проєктів для наповнення амбітної ініціативи, яка має на меті створити євразійський торговий блок, що конкуруватиме із трансатлантичним, де домінують США. Поки що незрозуміло, наприклад, наскільки успішним буде залізничний маршрут Лондон — Їву, бо ж він хоч і швидший, але більш ніж удвічі дорожчий за транспортування морем. Китайці сподіваються експортувати в інші країни свій досвід будівництва швидкісної залізниці. Але оперативне прокладання тисяч кілометрів шляхів у Китаї прив'язане до дешевої робочої сили й можливості змінити зі шляху будь-кого, хто стане на заваді проєкту. Відтворити таку практику деінде може бути складно.

Деякі плани «поясу-шляху» зриваються уже. У Кара-Балті в Киргизстані державна компанія Zhongda China Petrol спорудила великий нафтопереробний завод, а відтак з'ясувалося, що вона не може купувати достатньо нафти-сирцю, аби завантажити його більш ніж на 6% потужності. Віцепрем'єр країни назвав будівництво підприємства «сміховинним», а місцеві жителі виступають проти його впливу на довкілля.

У Китаї сподіваються, що «пояс-шлях» утягне до їхньої орбіти інші країни, зокрема Афганістан, Пакистан, Ірак, Сирію та Україну. Але вони не зовсім чемпіони в лізі легкості ведення бізнесу за рейтингами Світового банку. За словами Тома Міллера з консалтингової компанії Gavekal, китайці вважають, що втратять 80% своїх інвестицій у Пакистані, 50% у М'янмі й 30% у Центральній Азії. Може, їм це й по кишені, але такий успіх недешевий.

Третя проблема: місцевим у деяких країнах не подобається поведінка Китаю, яку вони вважають надто жорсткою. Подекуди в Азії звичний для Піднебесної підхід — улесливе домовляння з режимами, що мають погану репутацію, — наражається на опір демократичної політики. Це почалося ще до того, як Сі розробив свій план «поясу-шляху». У 2011-му М'янма під схвалення громадськості тимчасово припинила будівництво масштабної ГЕС у М'їтсоні, яке фінансувала КНР. У Шрі-Ланці обраний 2015 року уряд постійно конфліктує з Пекіном через будівництво порту на інвестиції Піднебесної в рідному місті колишнього авторитарного президента країни. У січні ці протести переросли в насилля.

Навіть у Пакистані, який серед найближчих друзів Китаю в Азії, Сі був змушений відмовитися від звичної мантри про «невтручання» у внутрішні справи інших. Торік Пекін відкрито закликав тамтешніх опозиційних політиків не чинити спротиву побудові Китайсько-пакистанського економічного коридору — відрізка «поясу-шляху», що сполучає найзахідніший регіон Китаю Сінцзян із Гвадаром

на узбережжі Індійського океану. Пакистан для охорони маршруту від нападів бойовиків зосередив там близько 10 тис. військових.

Частково пояснення цих проблем криється в масштабах Китаю: він такий величезний, що країни «поясу-шляху» бояться його домінування. Наприклад, третина зовнішнього боргу Киргизстану — це кредити від самого лише China Exim Bank. Юньнань — одна з найбідніших провінцій КНР. Однак її економіка все одно вчетверо масштабніша за економіку густіше заселеної сусідки — М'янми. Як наслідок — країни водночас і прагнуть, і бояться китайських інвестицій.

Піднебесна намагається змінити підхід до справи. Представники НУО з Південно-Східної Азії кажуть, що китайські компанії, які раніше до критиків на місцях, де вони реалізують проекти, ставилися зневажливо, тепер сприймають їхні аргументи серйозніше. Банки Піднебесної запрошують до спільного кредитування проектів «поясу-шляху» міжнародні інституції: суверенні та пенсійні фонди тощо. Таким чином вони сподіваються забезпечити вищі стандарти фінансування. На травневому форумі Китай, швидше за все, наголошуватиме на зв'язках програми «поясу-шляху» з іншими інфраструктурними проектами, запущеними окремо, як-от нова транспортна мережа довкола Баку в Азербайджані. Мета — показати, що проект Сі не є загрозою. Але це буде тільки косметичне підлаштування риторики. Експрес «поясу-шляху» вже рушив. Пекін просто намагається поліпшити обслуговування на ходу. ■

Мій Дніпро

Катерина Леонова

«**Ч**ому ти не говориш українською?» — запитав мене знайомий із Франції, який уже давно почав вивчати мову країни, у якій працює три роки і в якій я живу все життя. Виходить у нього, звісно, набагато гірше, ніж у мене. Проте він запевняє, що, навіть коли Франція на 50% буде заселена іншими нацменшинами, французи думатимуть і говоритимуть рідною мовою, поважатимуть її і захищатимуть.

І тут мені стало страшно й сумно. Не тому, що він знає набагато гірше українську, а тому, що я сама так і не почала думати мовою, яка запрограмована на генетичному рівні. Моя криворізька родина була україномовною, доки школи не почали пропагувати російську впродовж 70 років комунізму. Тепер бабусі говорять суржилом, а мої батьки — російською. Згодом, коли переїхала до Дніпра, 100-й лицей та університет повернули радість спілкування і написання творів українською. А вже в ДНУ була викладачка Алла Анатоліївна Бойко, яка стала для мене мовним еталоном, а також Володимир Буряк, котрий так гармонійно володів українською, що після його лекцій я хутко

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ ТА ВІЙНА НА СХОДІ ПЕРЕКОНАЛИ МЕНЕ, ЩО МОВА Є ДІВІШОЮ У ЗНИЩЕННІ ВОРОГА, НІЖ ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ КИЙОК НА МІТИНГУ АБО СИСТЕМА «ГРАД»

бігла писати есе. Тож заняття зі справжніми майстрами слова надихали мене виключно на українську хвилю. Роки, проведені після університету у великих корпораціях на посаді прес-секретаря, були безцінним досвідом, але, на жаль, російськомовним.

Революція гідності та війна на Сході переконали мене, що мова є дівішою у знищенні ворога, ніж поліцейський кийок на мітингу або система «Град». Спостерігаючи, як водії маршрутних таксі дивуються новим назвам вулиць, які я вимовляю українською, здогадуюся, що перехід на мову — питання часу.

Події двох революцій в Україні та війна на Сході підштовхнули мене послуговатися мовою частіше й читати виключно українські книжки та веб-ресурси, зробити українську розкладку й шукати спілкування. У мене є знайома волонтерка та художниця Катерина, яка понад сім років тому разом із батьком почала говорити українською. При цьому мама і брат російськомовні. Вважаю, що це ідеальний приклад того,

якою має бути держава, де громадяни поважають одне одного.

Дніпро — це достатньо пасивне, багатонаціональне та багатокультурне місто. Візьмімо як приклад Революцію гідності: місто довго розкачувалося, але 26 січня 2014 року, коли силовики побили активістів, швидко зібралось й стало форпостом України. Це як вибух у свідомості: відстояли ОДА в часи «русской весны», звалили червоних ідолів. А ще акції, коли ми з каструлями й барабанами протестували під час ригівських мітингів, блокування військових на колях, щоб не їхали на Майдан, блокпости, сотні волонтерських центрів, речі, їжа, форма, ліки, здача крові, похорон тимчасово невідомих, реабілітації, полонені, емоційна та фізична вичерпаність. І тепер Дніпро живе думками й справами, що присвячені українським захисникам. У такому ритмі людина, яка хоче, все одно знаходить час і вдосконалює рідну мову, спілкуючись із волонтерами із Західної України або пишучи в соцмережах, бо розуміє, що це протест періоду життя, коли мова бачилася неважливою. У 2015-му в полку «Дніпро-1» була ціла серія занять із відомою поеткою Лесею Степовичкою: бійці вчилися писати й говорити вільно, співали пісні й читали вірші. Захисникам це додає певного шарму: коли «хунтівці», «бандерівці», «кіборги», «каратели» дають інтерв'ю українською в ЗМІ, це захоплює увагу й відсилає до козацьких часів. Наші захисники і захисниці дуже хоробрі, й мова їм додає сили.

З'явилася українська естетика в моді та побуті, а мова стала важливим компонентом тренду «по-українськи». Попри те що мода — річ тимчасова, сьогодні в місті сотні крамничок, вишиванки й намиста, хендмейд-митці, бренди влітають слогани й мілітарні настрої в дизайн, а ще україномовні експозиції, музика та кінематограф. Невже такі віяння просто зникнуть? Ніколи. А мова почала жити новим життям. Видавництва України й книгарні міста «Чорна ящірка» та «Є» пропонують українською безліч книжок талановитих авторів.

Власне, де коріння зла, чому й за що українську знищували? Думаю, за те, що в нації, якими керують лідери з комплексом меншовартості, як от у сусіда «за поребриком», є такий пунктик — гнітити тих, хто вміє жити добре. А українці вміють. Ми ковтнули пігулки свободи та гідності — таких хороших вірусів, які роблять людину впевненою в правильному векторі власного розвитку та в пріоритетах. Один зі шляхів перемоги — вперто й без страху створювати навколо себе україномовний простір. Це мій рецепт. ■

Про автора. Прес-секретар полку «Дніпро-1», громадський діяч, волонтер, арт-директор проекту Piano Extremist, координатор фестивалю «День вуличної музики Дніпро»

Опитування дніпровських волонтерів, активістів, ветеранів про українську мову читайте на сайті tyzhden.ua

Блеск і злидні

Ярослав Пешек

«Блеск и Нищета «Русского мира» — так називається програма на Українському радіо. Її транслюють російською, для російськомовних слухачів. Нещодавно мені пощастило долучитися до бесіди в ній, тож я вирішив поділитися враженнями з читачами **Тижня**.

Дуже важлива роль у такій радіопередачі належить ведучому. У київській студії Українського радіо на вулиці Хрещатик, 26 мене взяли під свою опіку українські політологи Дмитро Левус та Олег Лісний.

Як красномовно свідчить назва програми, її учасники намагаються аналізувати політичну й ідеологічну систему, відому громадськості під назвою «русский мир». Сам я чеський журналіст, живу і працюю в Україні вже понад 20 років. І хоча ця специфічна форма кремлівської пропаганди має в Центральній Європі набагато меншу силу, ніж тут, мені довелося сформулювати щодо неї власну думку. Я вважаю, що насамперед потрібно викривати її приховані злочинні цілі, говорити свою правду про «русский мир» російськомовним людям як у нас, так і в РФ. Бо вже від самої назви «русский мир» складається враження, ніби, окрім Росії, на світі немає інших і кращих можливостей та варіантів, за яких люди жили б радісно і щасливо.

Гості цієї програми мають найрізноманітніші погляди: це щоб дискусії не були однобокою русофобською пропагандою. Понад те, свою позицію в ефірі висловлюють і люди, чий погляд дуже близький до того, що ми називаємо «російським баченням світу». Багато українців наразі не готові узяти участь у цій програмі. Більшість із них схиляється до думки, що з російською пропагандою немає сенсу сперечатись і що повна ізоляція всього російського — куди ефективніший метод. Погодитися з такою думкою складно. Адже і в самій Російській Федерації дуже багато громадян, які не схвалюють нинішньої агресивної політики Кремля і яким дуже потрібно знати наш погляд, володіти в достатньому обсязі об'єктивною інформацією.

Звісно ж, мої політичні погляди як громадянина Чеської Республіки сформувалися під впливом історичних подій та особистого досвіду: і предків, і власного. Саме тому мені настільки противні аргументи російської пропаганди, якими вона намагається виправдати анексію українського Криму та агресивний сепаратизм на Донбасі. Тими самими словами 80 років тому прикривався лідер Третього Рейху Адольф Гітлер, аргументуючи від'єднання Судетської області від Чехословаччини. Окрім того, чехи ще дуже добре пам'ятають 21 серп-

ня 1968 року, коли танки п'яти країн під парасолькою Радянського Союзу протягом ночі перетнули кордони Чехословаччини. Потім була заява Кремля, що це інтернаціональна допомога братньому народу в боротьбі з контрреволюцією. Проте «чехословацька контрреволюція» була дуже особливою. Ніхто не стріляв в агресорів, люди не припиняли ходити на роботу, а президентом у країні був герой Радянського Союзу, військовий генерал Людвік Свобода. Комуністична партія Чехословаччини й надалі «безпомилково правила» державою аж до Оксамитової революції 1989 року. Ось такий наш досвід із кремлівською пропагандою.

Я радий, що Українське радіо транслює передачу «Блеск и Нищета «Русского мира», зокрема й тому, що вона розрахована на російськомовного слухача. Це малий, але ефективний крок до нашої допомоги Росії.

БІЛЬШІСТЬ УКРАЇНЦІВ СХИЛЯЄТЬСЯ ДО ДУМКИ, ЩО З РОСІЙСЬКОЮ ПРОПАГАНДОЮ НЕМАЄ СЕНСУ СПЕРЕЧАТИСЬ І ПОВНА ІЗОЛЯЦІЯ — ЕФЕКТИВНІШИЙ МЕТОД. ПОГОДИТИСЯ З ТАКОЮ ДУМКОЮ СКЛАДНО

Потрібно допомогти їй змінитися так, щоб вона відповідала цінностям і стандартам ХХІ століття. Настав час трансформувати Росію у справжню федерацію вільних автономних одиниць із власним урядом та відповідальністю. Тільки в такому вигляді вона перестане бути страшилкою для сусідніх країн і проблемним, непорядним членом міжнародної світової спільноти. ■

Тим часом мовникам РФ, зокрема Sputnik як ключовій мережі тамтешнього іномовлення, не надають акредитацій у найвищих політичних структурах на Заході. 5 травня стало відомо, що каналі Sputnik відмовила Галерея періодичної преси Конгресу США (її акредитація дає розширений доступ до різних частин Капітолію). Таке рішення пояснюється правилами Галереї. Ними передбачено, що її члени не повинні «діяти в ролі агентів федеральної влади або влади штату, місцевого чи іноземного уряду, фінансуватися ними або бути їхніми представниками». Утім, Sputnik має право подати апеляцію проти такого рішення. Дещо раніше, наприкінці квітня, Russia Today і Sputnik було відмовлено в доступі до передвборчих мітингів Емманюєля Макрона, на той час кандидата в президенти. Його речник пояснив це «системним бажанням (відповідних мереж. — Ред.) публікувати фейкові новини та неправдиву інформацію» і «методичним та систематичним» поширенням брехні. Раніше їм відмовили в акредитації в центральному штабі Макрона в Парижі.

«Пропала грамота»

Станіслав Кульчицький

Чому досі не надрукована промова Леніна «Про Радянську владу на Україні»

У грудні 1919 року в Москві працювала VIII Всеросійська партконференція, яка розглянула питання про радянську владу в Україні. Більшовики в той час завершували третю спробу її окупації. Бажаючи утвердитися в найбільшій національній республіці остаточно, вони підійшли до розгляду цього питання з усією серйозністю. Обґрунтовуючи прийняту напередодні політбюро ЦК РКП(б) резолюцію «Про Радянську владу на Україні», Владімір Ленін виступив на конференції з великою промовою.

Матеріали конференції оперативно друкувалися в «Известиях ЦК РКП(б)». Однак промову Леніна з українського питання годі було шукати в цьому офіційному виданні. Це означало, що рішення не друкувати приймав особисто Ленін. Коли Партвидав у 1934 році опублікував окремою книгою матеріали конференції, заборона Леніна залишалася актуальною. Пояснюючи відсутність промови, упорядники зробили досить наївну ремарку: «Стенограма одного з основних виступів Леніна — його доповіді «Про Радянську владу на Україні» — в матеріалах конференції не збереглася. Відсутність цього документа винятковою за своїм значенням важливості становить вельми велику прогалину».

НЕЗРУЧНА ПРОМОВА

Ми знаємо, що вождь ретельно збирав і зберігав «для історії» навіть записочки, які роздавав під час засідань Раднаркому. Всі вони потім друкувалися в «Ленинских сборниках» і «Полном собрании сочинений». Аж раптом зникла найважливіша промова, у якій визначалися принципи національної політики радянської влади. Тієї політики, яка згодом, після утворення Радянського Союзу, стала називатися коренізацією.

Коли в моїх руках опинився опублікований у Москві 1999 року фундаментальний збірник «В. И. Ленин. Неизвестные документы. 1891–1922», я почав шукати цю промову. Після заборони Леніна минуло вісім десятиліть, і можна було сподіватися, що її надрукують. Упорядники збірника з

гордістю вказали, що публікують шість сотень документів, які перебували на особливому зберіганні, бо вважалися державною таємницею або не публікувалися раніше з ідеологічних причин. Проте промови Леніна я не знайшов, а це означало, що її публікація виявилася несумісною вже з державними інтересами сучасної Російської Федерації.

Поясню тепер, чому «пропала грамота» викликала в мене гострий інтерес. Розібраний на сувеніри в грудні 2013 року пам'ятник Леніну біля Бессарабки містив такий вислів вождя: «При єдиній дії пролетарів великоруських та українських вільна Україна можлива. Без такої єдності про неї не може бути й мови». Ці слова наводилися в дореволюційній (1913) праці «Критичні замітки з національного питання», у якій Ленін віддавав належне прагненню українців звільнитися з-під царського гноблення, але вважав асиміляцію українських і російських робітників цілком прогресивним процесом. Звичайно, не йшлося про асиміляцію росіянів українцями...

**Похована з переви-
даннями.**
Навіть у 1990-х роках промова Леніна «Про радянську владу на Україні» не потрапила до жодного з томів його праць

Аналізуючи текст цього вислову на пам'ятнику роботи Сергея Меркурова, можна зрозуміти, що мав на увазі вождь більшовиків, коли допускав існування вільної України тільки за умови єдності дій багатонаціонального російського пролетаріату. Він вважав, що інтереси пролетаріату мусить представляти тільки його власна партія, яка витіснить із рад, коли вони з'являться в революційній ситуації, всі інші партії та залишить у них більшовиків і безпартійних депутатів, що їм співчувають. Отже, тільки після утвердження власної диктатури більшовики могли допустити існування «вільної» України. Ось тільки в яких організаційних формах? Із цього приводу відбувалися дискусії. Точка зору самого Леніна теж змінювалася залежно від здатності українських політичних сил опиратися на в'язуваній із півночі диктатурі.

ІМПЕРІЯ ПІД НОВИМ СОУСОМ

Під час більшовицької окупації України взимку 1917–1918 років на перший план вийшли аспекти національної політики. Вони були примітивні: бандити Муравйова ни-

щили тих, хто розмовляв українською мовою. Під час другої окупації взимку 1918-го—1919-го провідними виявилися соціально-економічні аспекти. Керівництво ЦК РКП(б) зробило спробу перетворити Україну на дослідний полігон у реалізації крутого повороту в своїй аграрній політиці: відмови від нав'язаного селянами (точніше, радами солдатських депутатів) зрівняльного поділу орних земель між усіма, хто працював у сільському господарстві, й насадженні радгоспів та комун. Спроба, як відомо, закінчилася антирадянськими повстаннями та окупацією України білогвардійцями. Який вигляд повинна була мати «вільна» Україна після її «визволення» від денікінців арміями Лева Троцького, мусив пояснити Володимир Ленін у промові, котру не дозволив друкувати.

Виявилося, що реконструкція промови — справа не безнадійна. Знаючи контекст, тобто події, які передували VIII Всеросійській партконференції, виступи делегатів, що торкалися змісту цієї промови, а також заключне слово промовця, можна реконструювати тональність звернення вождя до провідних діячів партії. Тональність — це головне. Зміст відомий: резолюція ЦК РКП(б) «Про Радянську владу на Україні».

Оцінюючи цю резолюцію з позиції XXI століття, слід констатувати, що Леніну вдалося в епоху розкладу традиційних імперій продовжити на багато десятиліть існування централізованої імперії в радянській оболонці: спочатку як конгломерату формально незалежних держав, а потім у вигляді федеративного союзу республік, нібито наділених державними правами. У першому пункті резолюції проголошувалося: «РКП стоїть на точці зору визнання самостійності УСРР». Не України як такої, а саме УСРР. Адже структура радянської влади була подвійною. Радянська вертикаль могла вибудуватись у вигляді незалежних республік, тоді як нерозривно пов'язана з нею компартійна вертикаль цементувала всю сукупність республік у централізовану монолітну державу. Далі в резолюції декларувалося бажання більшовицького керівництва забезпечити вільний розвиток української мови та культури, здійснювати вилучення хлібних надлишків у суворо обмеженому обсязі, розподілити землю між селянами на зрівняльних засадах і, нарешті, не допускати будь-якого примусу в справі об'єднання селян у комуні та артлі.

«СТАТИ БОРОТЬБИСТАМИ»

Питання про радянську владу в Україні було додатковим у порядку денному VIII партконференції. Воно виникло через те, що українські партійні працівники в Москві обурилися надто ліберальними, на їхню думку, аспектами затвердженої пленумом ЦК РКП(б) резолюції «Про Радянську владу на Україні». На нараді, що відбулася в Москві 30 листопада 1919 року, вони прийняли рішення (вісьмома голосами проти п'яти) про «надто сильне випинання національного питання в декларації-резолюції ЦК РКП». Хоча в резолюції не було й натяку на партію українських боротьбистів, яка перейшла в цей час на комуністичну платформу, вони сприйняли задекларовану Кремлем увагу до «українського питання» як зміцнення політичних позицій цієї конкурентної для

них партії. Через це Ленін вирішив підкріпити резолюцію пленуму ЦК авторитетом всеросійської партконференції. Доповідачем з «українського питання» він призначив Якова Яковлева (Епштейна).

Яковлев потім прославився як один з організаторів сталінської колективізації; у 1919–1934 роках обіймав посаду наркома земельних справ СРСР. В Україні він опинився навесні 1917-го в 21-річному віці, а наприкінці 1919-го очолив Катеринославський губком КП(б)У.

Свою доповідь Яковлев почав дуже відвертою за лексикою заявою, яку варто цитувати в оригіналі: «Два соображения говорят за постановку вопроса. Первое — это тот кацапский империализм и национализм или, обратно, петлюровский национализм и шовинизм, который часто проявляют на Украине, если как следует поскрести какого-нибудь из наших работников. Другое — это отсутствие за все время нашей работы на Украине определенной выдержанной линии, которая давала бы каждому члену РКП определенные директивы». Маючи трирічний досвід роботи в Україні, Яковлев вважав основною небезпекою ігнорування центром «укра-

ТОЧКА ЗОРУ САМОГО ЛЕНІНА ЗМІНЮВАЛАСЯ ЗАЛЕЖНО ВІД ЗДАТНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ ОПИРАТИСЯ НАВ'ЯЗУВАНІ ІЗ ПІВНОЧІ ДИКТАТУРИ

їнського питання». Катастрофічну поразку більшовиків улітку 1919 року він пояснював не успіхами білогвардійців на полі бою, бо Антон Денікін, коли вийшов з України основною частиною своїх армій і рушив на Москву, майже тут-таки зазнав поразки. Причину він бачив у тому, що українці відвернулися від радянської влади. Чому відвернулися, теж пояснював відверто: «Громадная масса работников из России, не контролируемая, не прецеживаемая на местах и в центре, хлынула, как саранча, заполняя все поры советского организма, и проводила великодержавническую политику на Украине».

Доповідь Яковлева вводила делегатів VIII партконференції в саму суть проблеми. ЦК РКП(б) визнав, що його попередня соціально-економічна й національна політика була невдалою, і резолюцією про радянську владу в Україні визначив контури нової політики. Резолюція була затверджена й дискусії не підлягала. Проблема зводилася до того, щоб забезпечити її виконання. Потрібно було роз'яснити відповідальним працівникам партії в центрі й безпосередньо в Україні, якою має бути «витримана лінія» у спілкуванні з місцевим населенням. Потрібно було переконати цих працівників, і передусім українських цекістів, що в самій побудові радянської влади вже закладена можливість здійснювати нібито демократичну національну політику за одночасного встановлення тотального контролю над територією і населенням.

Не може існувати двох думок щодо мотивів, якими керувався Ленін, забороняючи друкувати свою промову. Яковлев сказав те, що вимагалось. Те саме мав сказати й Ленін із висоти свого становища в

партії. Однак Яковлев міг дозволити собі залишити в стенограмі вислови на кшталт «кацапського імперіалізму». Ленін не міг собі такого дозволити.

Голова Раднаркому УСРР Християн Раковський почав свій виступ із такого відгуку на промову Леніна: «Владимир Ильич сегодня бросил крылатое слово — стать боротьбистами. Я понимаю это как реакцию против той неосторожной политики, которую мы вели на Украине».

Подумати тільки: стати боротьбистами! Поставити більшовиків на місце тієї партії українських есерів, яка відіграла ключову роль в утворенні й діяльності Центральної Ради! Ленін ставив перед вояками завдання надягти на себе овечу шкуру. У цей час він уже розробив підступний план знищення Української комуністичної партії (боротьбистів), який згодом, у 1920 році, здійснив Християн Раковський і Фелікс Дзержинський: лідерів УКП(б) нагородять високими посадами, а всіх незадоволених умовами індивідуального прийняття в КП(б)У репресують.

Член реввійськради 14-ї армії, у недавньому минулому голова Київського губкому Андрей Бубнов погодився з тактикою в національній політиці, яку сформулював Ленін у своїй промові. Тактика в інтерпретації Бубнова була такою: «Тов. Ленин говорил, что надо сыграть в поддавки, надо сделать максимальные уступки националистическим тенденциям. Это верно».

Один з організаторів КП(б)У Володимир Затонський теж солідаризувався з тим, що встановлення міцної влади в республіці залежить від того, чи зможуть більшовики бути дипломатами. «И я очень рад, — продолжив він, — что Владимир Ильич сегодня отчасти с педагогическими целями выступил для того, чтобы вколотить в сознание российских товарищей такой, казалось бы, простой и ясный факт насчет правильного отношения к украинскому национальному движению».

Член ЦК КП(б)У Яків Дробніс заявив, що в резолюції ЦК РКП(б) «национальный вопрос непомерно выпячен». Ленінську політику поступок у національному питанні він оцінював як Бубнов («гра в поддавки»), але не вважав її потрібною: «Наши столкновения с боротьбистами не прекратились до сих пор. Ленин думает, что если он поднесет им резолюцию, в которой будет выпячен национальный вопрос, в этой резолюции самостийность Украины звучит не раз, а 21 раз, то он эту мелкую буржуазную — боротьбистов надует».

Позиція Раковського й Затонського визначалася їхнім високим місцем в українській компартійно-радянській ієрархії. Вони домагалися реальних поступок по радянській (тобто другорядній) лінії з боку центру. Позиція керівників другого ешелону Бубнова й Дробніса була відверто шовіністичною. Вона не відрізнялася від тактики примарних поступок, про які Дробніс говорив побутовою мовою («Ленин надует»). Інша річ, що Бубнов розглядав таку позицію як доцільну, а Дробніс вважав національне питання другорядним.

У виступах Якова Дробніса та Дмитра Мануїльського не раз звучало українське слово «самостийність» без перекладу і з презирливо-негативним підтекстом (сучасні російські блогери наслідують цю традицію, називаючи нашу держа-

ву «Незалежною»). Мануїльський, зокрема, заявив, що в Москві деяких українських товаришів незаслужено звинувачують у «самостийности», тоді як це слово з негативним підтекстом використовує й Ленін. У заключному слові Леніну довелося виправдовуватися, причому досить незграбно: «Все те, кто говорили о национальном вопросе, — это говорили и тт. Дробнис, и Бубнов, и многие другие — они в своей критике цекистской резолюции показали, что они проявляют ту самую самостийность, в которой мы упрекали киевлян. Тов. Мануильский находится в чрезвычайном заблуждении, когда думаем, что мы упрекали в самостийности в смысле национальном, в смысле независимости Украины. Мы упрекали в самостийности в смысле нежелания считаться с московскими взглядами, взглядами Центрального Комитета, находящегося в Москве. Это слово, которое употреблялось в шутку, имело совершенно иное значение».

РАДЯНСЬКА ВЕРТИКАЛЬ МОГЛА ВИБУДУВАТИСЬ У ВИГЛЯДІ НЕЗАЛЕЖНИХ РЕСПУБЛІК, ТОДІ ЯК НЕРОЗРИВНО ПОВ'ЯЗАНА З НЕЮ КОМПАРТІЙНА ВЕРТИКАЛЬ ЦЕМЕНТУВАЛА ВСЮ СУКУПНІСТЬ РЕСПУБЛІК У ЦЕНТРАЛІЗОВАНУ МОНОЛІТНУ ДЕРЖАВУ

Жарт чи не жарт? Встановімо, на чому Мануїльський уіймав Леніна, коли оприлюднив документ особливої секретності — адресовану ЦК КП(б)У телеграму Леніна, Сталіна та Крестинського, тобто трьох із п'яти членів політбюро ЦК РКП(б), від 8 квітня 1919 року: «Если в виде уступки самостийным тенденциям является политически неизбежным оставление на ближайшее время в дружественных советских республиках самостоятельных комиссариатов военных и морских дел и путей сообщения, а также органов снабжения, то необходима строжайшая директива соответственным органам управления в том смысле, чтобы эти самостоятельные комиссариаты работали исключительно и в строжайшем согласии с директивами, даваемыми из соответственных комиссариатов РСФСР». Центр не жартував...

Є два «наздогінні» відгуки на промову Леніна, які відчать про те, що вона сильно вплинула на тих, хто мав можливість вислухати її. 12 червня 1920 року заступник голови Раднаркому УСРР Артьом (Фьодор Сергєєв) написав Леніну лист, у якому зробив таке знаменне визнання: «Украинизация города, его приближение к деревне хотя бы по языку, расказапывание города — очень полезно». Колишній творець «Донецько-Криворізької республіки» на території УНР радикально змінив свою позицію: від цілковитого заперечення українського питання на Сході й Півдні України до його визнання. Він навіть використав неологізм, яким бажав охарактеризувати ленінську лінію в національному питанні: «расказапывание». Це побутове слово прищепилося у вигляді терміна «коренізація» з усіма похідними (наприклад, «українізація»).

Інший відгук належить І. Лапідусу, партпрацівникові з 12-річним стажем роботи на україн-

ському Правобережжю. За змістом його недатований лист Леніну належить до першої половини 1920 року. Інформація про засекречену промову містилася в такому абзаці: «Разбирая причины нашего поражения на Украине (йшлося про окупацію радянської України денікінськими військами влітку 1919 року. — Авт.), Вы указали как на одну из главных причин нашего поражения на национальную вражду и засилье еврейского элемента в советских и партийных учреждениях Украины, что именно это засилье давало обильный материал для контрреволюционной агитации. Из Вашего заявления ЦК сделал соответствующие выводы и издал секретный циркуляр о том, чтобы учреждения удерживались от посылки евреев на Украину».

На VIII партконференції Ленін роз'яснював резолюцію політбюро ЦК РКП(б) «Про Радянську владу на Україні». У самій резолюції жодним словом не згадувався національний антагонізм, але Ленін розповідав, як засвідчував Лapidус, про етапи опрацювання цього документа. Як він опрацювався, ми знаємо, бо чернетка з правками була опублікована в 1999 році у виданні «В. И. Ленин. Неизвестные документы. 1891–1922».

Отже, у п. 7 «Проекту тез ЦК РКП(б) про політику на Україні» було зазначено: «Евреев и горожан на Украине взять в ежовые рукавицы, переводя на фронт, не пуская в органы власти». Треба звернути увагу, як делікатно вождь обходився з містянами, не згадуючи їхньої очевидної національності.

Зрозуміло, що і у своїй засекреченій промові він віддавав перевагу терміну «українізація», а не тому неологізму, який у своїй простоті вжив Артьом: «раскацапывание». Однак протиставлення «горожан», тобто росіян, євреям, які теж були виключно жителями міст, не сподобалось оточенню вождя. Придивімося до національного складу найвищого партійного керівництва — політбюро ЦК РКП(б): росіянин (Владімір Ленін), грузин (Іосіф Сталін), українець (Микола Крестинський) і два євреї (Лев Троцький, Лев Каменєв). Тому проти абзацу з п. 7 Ленін своєю рукою зробив таке уточнення: «...выразиться прилично: еврейскую м(елкую) б(уржуазию)».

Переслідуючи денікінські армії, у грудні 1919 року в Україну йшла військова сила, яка цього разу не сприймалася населенням як окупаційна. На своїх багнетах вона несла резолюцію РКП(б) «Про Радянську владу на Україні». Більшовицьким керівництвом вистачило розуму відмовитися від політики, яку вони здійснювали в Україні раніше, і прилюдно продемонструвати повагу до національних почуттів українського народу, його прагнення утвердити національну державність. Одночасно вони демонстрували лібералізм в аграрно-селянському питанні, який перебував у цілковитій суперечності з програмними вимогами РКП(б). Програмні вимоги більшовицької партії були реалізовані вже в інший історичний період, у 1929–1934 роках, і частково з іншим складом керівників. Іосіф Сталін та Яков Яковлев залишилися... ❏

ЗИК. СТАЄМО БЛИЖЧИМИ

ЛЕЙЛА МАМЕДОВА, ЮРІЙ КУЛІНІЧ

ПЕРШІ ПРО КОМЕНТАРІ

Щобудня
17:00

ГОЛОВНЕ

ФОТО: АНДРІЙ ПОМАКІН

Людмила Строкова:

«Якщо ми не збиратимемо нині роботи наших майстрів-сучасників, то через 50 років їх ніхто не знатиме»

Про присутність і місце українських музеїв у внутрішній та зовнішній вітчизняній культурній дипломатії **Тиждень** розмовляв із генеральним директором Національного музею українського народного декоративного мистецтва Людмилою Строковою.

Народне декоративне мистецтво поряд із високим, класичним, а також з історією, літературою формує образ певної країни. Поділіться своїм баченням осучаснення установи, якою віднедавна керуєте. Як зробити, щоб музей знайомив і самих українців, і іноземців зі своїми культурними надбаннями відповідно нашому часові?

— Національний музей українського народного декоративного мистецтва — найбільший в Україні художній музей — зберігає і популяризує традиційну культурну спадщину, автентичне мистецтво України. І в реаліях сьогодення він має бути номер один. Тетяна Яблонська писала у своїх щоденниках, що народне мистецтво спонукає до творчості. Коріння сучасного арту, зокрема, і в мистецтві народному. Наш музей на території Ки-

Спілкувалася
Ганна Трегуб

єво-Печерського історико-культурного заповідника: у Благовіщенській церкві та митрополичих покоях Лаври, у приміщеннях, як на мене, зовсім не пристосованих для такої установи. Усі вітрини, які ми нині використовуємо, виготовлені ще в 1950-х роках. Одна з моїх приятельок, яка живе в Лондоні, цьогоріч приїхавши до Києва, зайшла до нас. На своєму віку різних музеїв по світах набачилася. «Боже, ну це ж справжній музей, у нього є свій дух», — вихопилось у неї. Пояснила, що ті старі вітрини, які ще відкриття нашого закладу пам'ятають, — це автентика і що вони дуже добре відповідають його форматові. На жаль, сьогодні використовувати їх проблематично. Хотілося б мати сучасне обладнання.

За роки незалежності будівлі, у яких працює музей, мало не щороку збиралися передавати монастирю. Тому місто не виділяло грошей на реконструкцію, модернізацію та капітальний ремонт. І в цьому була логіка: якщо віддаємо приміщення ченцям, то навіщо місту вкладати гроші в його реконструкцію? Адже у столиці є багато музеїв, кожен із яких потребує уваги та фінансування. Але наш від цього

постраждав. І якщо говорити відверто, то на часі капітальний ремонт. Та це дуже складне питання, і не тільки з фінансового погляду. На жаль, нам із цього приміщення поки що подітися нікуди. Але робити щось треба. І це «щось» повинно бути реально можливе. Гадаю, розпочати слід із нового освітлення експозиційних зал та вітрин. Уже маємо проект модернізації освітлення. Щодо кожної зали розроблені кошторисні пропозиції відповідно до наших вимог. Підраховали, що для модернізації освітлення в музеї потрібно близько 1,5 млн грн. І немає значення, дадуть нам їх одразу чи частинами. Ми готові це робити в міру надходження коштів, поступово, починаючи з тих зал, де ситуація кричуща, або тих, на які в певний момент вистачає коштів. Намагаємось осучаснювати експозицію. Для зали одягу закупили десять манекенів-«дівчат» у повен зріст. Були в мене сумніви, як на цих «модницях» сидітиме народний одяг. Класно і стильно вийшло!

Є ще одна радість. Наш меценат Олексій Шереметьєв з нагоди Міжнародного дня музеїв подарував нові вітрини з освітленням, завдяки яким здійснилась наша мрія осучаснити й перебудувати залу писанок. Спробуємо впоратися до 18 травня. Навіть за недостатнього фінансування намагаємось робити все можливе, щоб було сучасно й затишно.

Узагалі музей не повинен міститись у церкві, та ще й бути в «заручниках» Києво-Печерського заповідника. Вхідна плата на його територію — проблема для всіх музеїв, які діють на цій території, а їх аж чотири. Ми вже давно ведемо з дирекцією заповідника дискусію. Чому тих, хто йде на службу до церкви, пропускають безплатно, а тих, хто на службу до музею чи долучитися до культурної спадщини, — за посвідченням або «купує квиток». Чому після 18:00 вхід на територію заповідника вільний? Виходить так, що відвідування нашого закладу передбачає додаткові витрати: квиток до самого музею та й ще квиток за прохід на територію. Національним музеєм українського народного декоративного мистецтва керує неповний рік. Доти очолювала Музей історичних коштовностей України. Пишаюся ремонтом і новою експозицією, що були зроблені там за моєю ініціативою. Над змінами працював увесь колектив. Важливо, що золота скарбниця держави має європейський і дуже сучасний вигляд.

Одна з проблем, про які говорять практично всі вітчизняні музеї, — брак належно оснащених виставкових приміщень і фондосховищ. За часів незалежності в столиці було споруджено приміщення хіба що Музею історії Києва. Чого бракує для виходу із цієї ситуації?

— Не погоджуся, що Музей історії Києва на вулиці Богдана Хмельницького — це музей повною мірою. Ідеться радше про виставковий комплекс. А ось той музей, який був на вулиці Пилипа Орлика, зруйнований.

За радянського часу в Києві побудували аж два музеї: Другої світової війни та Леніна (нині Український дім). Решта музейних установ столиці туляться в непристосованих будівлях XVII–XX століть тощо. Думаю, архітектори, які спроектували б музеї, в Україні є. Просто нові музеї, як показує час, нашій державі не потрібні.

Людмила Строкова народилась у Києві 1956 року. Закінчила історичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (1981). У 1974–1976-му була музейним наглядцем у Києво-Печерському державному історико-культурному заповіднику. Від 1976-го працювала у відділі археологічних фондів Національного музею історії України. У 2004–2016-му — завідувач Музею історичних коштовностей України, філії Національного музею історії України. Від 20 липня 2016 року — генеральний директор Національного музею українського народного декоративного мистецтва.

Свого часу за президентства Ющенка була зовсім, на мій погляд, безглузда ідея створити в «Мистецькому Арсеналі» «український Ермітаж чи Лувр» і позвонити туди з усіх вітчизняних музеїв найкраще та найцінніше. Музейна спільнота неоднозначно сприйняла цю ініціативу, а потім від неї відмовились узагалі. Але постало питання про можливість переміщення до «Мистецького Арсеналу» музеїв із території Києво-Печерської лаври. Тоді Музей українського народного декоративного мистецтва розробив дуже детальну концепцію. Всіма руками був «за», щоб переїхати до «Арсеналу» і створити там нову експозицію, перевезти фонди. Але ця велика мрія нашого музею не здійснилася.

Я маю досить позитивний досвід щодо того, якими повинні бути експозиція і фондосховища, обладнання, умови зберігання експонатів, сигналізація, з чого починає створення нової експозиції. Свого часу, очолюючи Музей історичних коштовностей, я не лише поїздила різними музеями світу, а й подивилася на сучасні експозиції, на те, які мають бути умови у фондосховищах. Знаю, з чого починати ремонт.

Приміщення «Мистецького Арсеналу» велетенські, просторі, от якраз там можна було б зробити все по-сучасному. І на фондосховища там було б місце з новими стелажми та шафами, із клімат-контролем тощо. Я дуже скептично ставилася до площ в «Арсеналі», адже Музей коштовностей свого часу теж планували перевести туди. Не уявляла собі, як же це може бути. Пізніше потрапила до Німецького історичного музею в Берліні, що діє в старому цейхаузі. Експозиція там побудована так, що не зриває у глядача дах, бо фактично даху над головою немає або він десь дуже й дуже високо. На це там просто не звертаєш уваги. Таким чином, головне — дизайн і прилаштування простору. Коли повернулася з Німеччини, сказала, що готова погодитися на переїзд до «Арсеналу», бо вже знаю, як і що саме там можна зробити. Але всі ці ініціативи часів Ющенка потонули в Леті. «Мистецький Арсенал» став виставковим центром, а от щодо музейної складової нині запала мовчанка.

Я все думаю, яка будівля в Києві могла б бути прилаштована під наш музей. Є Український дім, є Гостинний двір. Можна було б розглянути питання про можливість розміщення там Національного музею українського народного декоративного мистецтва. У нас у колекції близько 80 тис. одиниць зберігання: кераміка, порцеляна, скло, народний одяг, килими, вишивка, декоративний розпис. Колекція велетенська. Нині маємо виставку фаянсу з

Києво-Межигірської фабрики. Мені хтось сказав, що вона матиме успіх, бо народ повалить, почувши назву «Межигір'я», і подумає, що йдеться про Януковича. А насправді мова про фаянс, то вже інша річ. Це сміх крізь сльози. Києво-Межигірська фабрика працювала в XIX столітті й була знана та шанована як при імператорському дворі, так і в Європі. Це те, чим Україна справді може пишатися. Наша колекція межигірського фаянсу — це близько 900 одиниць зберігання. У Британському музеї їй присвячено цілу залу, а в нас у постійній експозиції тільки три вітрини. Нестача площ.

Під центральною залою музею Михайлівська зимова церква й відповідно наші фонди. Там тісно, ніде яблуку впасти, а ми щороку поповнюємо колекцію. Ті митці, які влаштовують у нас свої виставки, рідко розраховуються грішми, частіше роботами. Гроші нам потрібні, але якщо можемо, то обираємо твори. Таким чином нині поповнюємо свою колекцію. Але скоро нам не буде де все те зберігати. І це проблема не тільки наша, а й решти музеїв. Фондосховища — одна з проблем української музейної справи, як і фінансування за залишковим принципом. Рятівання потопаючих — справа рук самих потопаючих.

МЕЦЕНАТ ДОПОМАГАЄ МУЗЕЯМ ЗА ПОТРЕБОЮ СЕРЦЯ Й ЧАСТО НАВІТЬ НЕ БАЖАЄ АФІШУВАТИ СВОЮ УЧАСТЬ. СПОНСОР ВКЛАДАЄ ГРОШІ, АЛЕ ХОЧЕ ЩОСЬ ОТРИМАТИ ВІД СВОЇХ ВКЛАДЕНЬ ТУТ І ТЕПЕР

Останні кілька років у нашій країні активно говорять про культурну дипломатію. Очевидно, вона не може обійтися без експонування за кордоном культурного надбання, яке мають вітчизняні музеї. Із якими складнощами в наших реаліях стикається така діяльність і чому?

— Знаєте, я маю досить великий досвід міжнародної виставкової діяльності. За 13 років на чолі Музею історичних коштовностей України відпрацювала 22 виставкові проекти. Завдяки закордонним виставкам, які відбувалися практично на всіх континентах, тамтешні люди часто вперше дізнавалися, що існує така країна, яка зветься Україна, і що нічого спільного з Росією вона не має. Досить часто виставки супроводжувалися інформативними матеріалами: показували фільми, мапу, прапор. Пригадую, як мені говорили: «Ми думали, що то таке, ця Україна?», а після відвідин виставки підходили й казали: «Якщо в Україні така культурна спадщина, то з нею можна мати справу».

Наша держава особливо нічого не робила для цих закордонних виставок. Вони відбувалися завдяки музейникам та археологам закордоння, які знали про музей та його колекцію. Тобто виставки — справа самих музеїв. Але це нормально, головне — результат.

Повернуся до теми Національного музею українського народного декоративного мистецтва. Самі організувати виставку не можемо, тому що це досить витратна стаття. Тільки коштом сто-

рони, яка приймає. Та й що казати про закордон, коли сьогодні нам важко повезти свої експонати навіть до Луганської, Донецької, Миколаївської, Херсонської чи Одеської області, де українська тематика досить актуальна й де необхідно показувати українське мистецтво, ту Україну, за яку нині на фронті гинуть наші люди. Гроші потрібні принаймні на перевезення.

Закордонні виставки відбуваються не коштом музеїв, принаймні не повністю. Вони вкладають якусь частину, але є спонсори. Скажімо, потужний бізнес, приватні меценати, котрі таким чином себе позиціонують, рекламують. Скажімо, американці мають за честь подарувати щось своєму місту чи державі. Таким чином з'являються музеї, прекрасні приватні колекції, подаровані містам. Там є жага щось таке робити, якої немає в нас. Ми їдемо світами, шукаємо там найкраще, кльове. Ні, воно і в нас є. І закордонні колекціонери про це знають також, полюють на артефакти. А якщо вже вивозять ті ж такі кахлі, вишивку чи кераміку, за цим губиться слід.

Музей і меценати тісно пов'язані між собою. Зрозуміло, що за радянських часів, коли приватного капіталу не існувало — тільки державний, не могло бути й жодного меценатства. У яких формах практика доброчинності відроджується нині й чи відроджується взагалі?

— У нашій країні я розділяю поняття «меценат» і «спонсор», це різні категорії доброчинців. Меценат допомагає музеям за потребою серця й часто навіть не бажав афішувати свою участь. Спонсор вкладає гроші, але хоче щось отримати від своїх вкладень тут і тепер. Імена меценатів зберігає історія. Київський міський музей старожитностей і мистецтв був заснований 1899 року. У 1904-му він урочисто відкрився під назвою «Київський художньо-промисловий і науковий музей». Його колекції створені коштом меценатів, і нині вони становлять основу трьох столичних музеїв: Національного художнього, Національного музею історії України та Національного музею українського народного декоративного мистецтва. Багато заможних осіб і дворян цікавилися історією України, тутешнім кустарним виробництвом. Якби вони не збирали своїх колекцій і в пізніший час не вела експедиційна робота, ми багато чого сьогодні не побачили б. Київського скляководу вже не існує, виробництво української порцеляни ледь-ледь жевріє. Хай би скільки мені казали, що музей має передусім заробляти, до нього треба йти не на концерт якогось співака, а заради тієї спадщини, яку він зберігає. А в нас усе навпаки. Але ж головні місії музеїв — це збирання і зберігання артефактів. Якщо ми не збиратимемо нині роботи наших майстрів-сучасників, то через 50 років їх ніхто не знатиме. На це теж потрібні гроші, бо не можна жити самими подарунками.

Завжди казала, що музейники — це також меценати, які за нерозкішну зарплату зберігають культурне надбання нашої країни. Музейний працівник — своєрідний діагност. Я за освітою історик, археолог і все життя працюю в музеї. ■

СПІЛЬНИЙ УКРАЇНСЬКО-ІТАЛІЙСЬКИЙ МИСТЕЦЬКИЙ ПРОЕКТ ДО ДНЯ ЄВРОПИ В УКРАЇНІ

opera
europa

ISTITUTO
italiano
di CULTURA

ГАЛА-КОНЦЕРТ З НАГОДИ 25-РІЧЧЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ВІДНОСИН
МІЖ ІТАЛІЄЮ ТА УКРАЇНОЮ ТА ГОЛОВУВАННЯ ІТАЛІЇ У «ВЕЛИКІЙ СІМЦІ»

ГЕНЕРАЛЬНИЙ ПАРТНЕР

ГАЛА EUROPA

20 ТРАВНЯ
19:00 / 149-й сезон

Франческа ДЕГО (*скрипка*), Гаetano ДІ БАККО (*саксофон*), Дієго КАВАЦЦІН (*тенор*)
Ксенія БАХРІТДІНОВА, Оксана КРАМАРЕВА (*сопрано*),
Анжеліна ШВАЧКА (*меццо-сопрано*), Сергій КОВНІР (*бас*)

Симфонічний оркестр і хор Національної опери України

Диригент – Микола ДЯДЮРА Хормейстр – Богдан ПЛІШ Художник – Марія ЛЕВИТСЬКА

У програмі – твори Л. Бетховена, Дж. Россіні, В. Белліні, Дж. Верді, Ф. Мендельсона,
Е. Елгара, Дж. Пуччіні, К. Дебюссі, Дж. Гершвіна, Г. Майбороди, М. Теодоракіса,
прем'єрне виконання творів К. Е. Вівер і Р. Молінеллі

СПЕЦІАЛЬНИЙ ПАРТНЕР

ОФІЦІЙНІ ПАРТНЕРИ

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПАРТНЕР

Придбання та бронювання квитків у касах Національної опери України (тел. 235 26 06, 234 03 53) та на www.opera.com.ua

Спокуси Ієронімуса Босха

Олена Живкова, заступник генерального директора з науково-дослідної роботи Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків

Триптих «Спокуса св. Антонія» — єдина в Україні копія твору Босха, виконана його сучасником

Мова пігментів і білил. Дослідно-реставраційний Босх-проект у Музеї Ханенків показав, що київська «Спокуса св. Антонія» може бути найдавнішою копією з майстерні художника

Два найбільш поширені глядацькі запитання чомусь завжди дратують мене, хоч би як я обожнювала свою музейну роботу. Зазвичай вони підступно лунають уже наприкінці довірливої та натхненної розмови про художні скарби зібрання Ханенків. На перше «Скільки ж усе це коштує?» я відповідаю зухвало і зльоту: «Хіба гроші для вас є мірою всіх речей? Чи, може, ви прагнете тут щось купити-продати?». А вже потому терпляче поясню, що вислів «твори мистецтва безцінні» — не тупувато-романтична музейна сентенція, а звичайна практика, коли страхову оцінку щоразу дають лише на певний момент, якщо, приміром, твори полишають музейні стіни заради закордонної виставки чи (боронь Боже!) якщо їх викрали. Адже за всіма канонами музеєзнавства, потрапляючи до музею, предмет утрачає свою монетарну вартість. А славнозвісна «безцінність» пов'язана з тим, що, на відміну від каблучки чи авто, всі гроші світу не в змозі повернути до життя знищений твір мистецтва.

Щодо другого запитання, то це значно складніше. Ну що сказати, коли вже після годинних коментарів та пояснень хтось обов'язково поцікавиться, дивлячись наївними очима: «А все це у вас тут копії чи оригінали?». Перший поштовх — запитати навзаєм: «Хіба пан/пані вміє відрізнити копію від оригіналу?». Зазвичай стримуюсь, а тоді, як маю час і натхнення, веду цікавих до ханенківської копії триптиха Ієронімуса Босха «Спокуса св. Антонія». Тут-таки й починається вже більш фахова розмова про те, що мож-

на вважати оригіналом, що копією, а що відвертою фальсифікацією, і про те, що копія копії не рівня. Говорити саме про триптих Босха з колекції Ханенків маю зараз неабияку нагоду. Нещодавно цей твір став об'єктом особливої уваги фахівців: і наших, і закордонних.

Упродовж 2016-го в усьому світі відзначали 500-річчя від дня смерті Ієронімуса Босха — одного з найвідоміших і водночас найзагадковіших майстрів Північного Відродження. Підготовку до головної виставки його творів «Видіння генія», що відбувалася у рідному місті Босха Гертогенбосі, ще у 2010 році розпочала міжнародна й міждисциплінарна група науковців, об'єднаних Проектом дослідження і консервації творів Босха (BRCP). Ці розвідки, здійснені за допомогою новітніх методик, призвели до того, що із 45 живописних творів Босха, розкиданих по багатьох світових музеях, сьогодні до його доробку з упевненістю зараховують уже тільки два з половиною десятки. Своєрідною підготовкою до Року Босха стала також низка біографічних публікацій. Дослідникам вдалося заново переосмислити архівні дані й відокремити беззаперечні факти від історичних анекдотів та легенд.

МАЙСТЕРНЯ НА РИНКОВІЙ ПЛОЦІ

Тепер ми достеменно знаємо, що справжнє ім'я цього художника Йорун ван Акен, тобто «Йорун з Аахена», адже його прашури походили з німецького міста Аахен. Всесвітньо відоме ім'я-бренд Ієронімуса Босх — це артистичний псевдонім, утворений із двох частин. Ієронімус — латинізована «урочиста» форма нідерландського чоловічого імені Йорун, а Босх (нід. *bosch* — «ліс») — скорочення, що походить від назви міста Гертогенбос, де художник безвизно провів усе життя. Hertogenbosch буквально означає «герцогський ліс», оскільки місцевість від кінця XII століття перебувала під протекторатом герцогів Брабантських. У мистецькій родині ван Акенів, де художниками були прадід Ієронімуса Томас, дід Ян, батько Антоніус, а також троє дядьків та двоє братів, лише славетний майстер мав інакше, вигадане ним самим прізвище. У часи, коли імена нерідко розглядали як своєрідні знаки для втаємничених, псевдонім Ієронімуса Босх могли розшифровувати як «Священний Гай».

Документальних свідчень про життя майстра збереглося украй мало. Невідомо навіть, коли саме він народився. Вважають, що приблизно в 1450 році. Знаємо, втім, що навчався Йорун і почав працювати в сімейній майстерні в самісінькому центрі міста, на Ринковій площі. Близько 1480 року Босх узяв шлюб із Алейт ван ден Меєрвеєн, яку, ймовірно,

но, знав іще з дитинства, оскільки дівчина мешкала на тій-таки площі, лише на іншому її боці. Алеїт походила з вельми заможної та шанованої родини торгівців, і завдяки шлюбу художник увійшов до кола найбагатших і найповажніших мешканців Гертогенбоса. Він більше не мав потреби заробляти своїм ремеслом і, цілком можливо, надалі сам обирав собі замовників. Подружжя оселилось у маєтку дружини, у будинку, який мав власну назву «У Спасителя». Виходить, що художник, котрий умістив у своїх творах цілий світ, видимий і невидимий, провів усе життя на тій самій Ринковій площі невеличкого нідерландського міста.

Про смерть цього загадкового майстра ми знаємо набагато більше, ніж про його народження. Улітку 1516 року в Гертогенбосі спалахнула епідемія небезпечної хвороби на кшталт чуми. На початку серпня її жертвою став Ієронімус Босх. Скорботна меса по ньому відбулася 9 серпня 1516 року в церкві Св. Іоанна. Місце поховання художника невідоме, втім, відповідно до місцевої традиції це, певно, було церковне подвір'я ліворуч від храму.

Важливим задокументованим фактом біографії митця є його належність до поважної релігійної общини — Братства Богоматері. Достеменно відомо, що в 1487 році Ієронімус Босх дістав звання Почесного члена братства. Це був безпрецедентний привілей: зазвичай такий статус надавали особам духовного сану або аристократам. Босх став єдиним художником, удостоєним подібної відзнаки. Ймовірно, таким чином було вшановано його талант.

Почесне членство сприяло міжнародному успіху творів Босха, оскільки до Братства Богоматері входила не лише місцева еліта, а й можновладці з усіх найвпливовіших держав Європи. Саме тому більшість картин майстра первісно потрапляла в колекції правителів або найвищої аристократії Бургундії, Іспанії, Португалії, Італії тощо. Сьогодні ці твори перемістилися до таких славетних музеїв, як мадридський Прадо («Сад земних насолод», «Віз сіна», «Поклоніння волхвів»), Музей історії мистецтв у Відні («Страшний суд»), Національний музей старовинного мистецтва в Лісабоні («Спокуса св. Антонія»). Цікаво, що подібно до інших художників XV століття Босх лише зрідка ставив на картинах підпис. Деякі з його робіт були позначені «брєндовим» ім'ям Ієронімус Босх, інші — ні. У жодному разі автограф Босха не пов'язують ані з автентичністю твору, ані зі статусом картини, ані з певним періодом творчості. Не підписані, приміром, ані «Сад земних насолод», ані «Страшний суд», тоді як на «Спокусі св. Антонія», «Поклонінні волхвів» та «Возі сіна» ім'я автора було нанесене кимось уже набагато пізніше.

Із архівних джерел відомо, що Босх подібно до інших художників пізнього Середньовіччя протягом свого професійного життя створював не лише картини, а й ескізи до вітражів, церковного шиття, мідних та срібних виробів. Його головними замовниками були церква (зокрема, громади

храму Св. Іоанна та Братства Богоматері в Гертогенбосі), бургундські герцоги, владарі з династії Габсбургів, а також заможні та впливові бюргери.

ІНВЕНТИ Й КОПІЇ

Архівні дані свідчать про те, що виконувати численні замовлення Босху допомагала родинна майстерня, яка й надалі працювала в тому самому будинку на Ринковій площі, коли художник уже переїхав до дружини. Власне питання про участь майстерні Ієронімуса Босха у створенні його головних творів і стало чи не ключовою темою розвідок BRCP. Річ у тім, що незалежне існування самотнього генія-творця (а саме так ми нині уявляємо собі образ славетного художника) у XV–XVI століттях було економічно не-

Відомо, що майстерня Босха виконала певну кількість дуже якісних копій невдовзі по смерті художника. Однак через якісь **20–30 років** європейську культурну спільноту сколихнув справжній «босхівський Ренесанс»

можливим. Час та кошти, витрачені на одиничний вітар чи картину, не відшкодовувалися. Вартість імпортованих художніх матеріалів (деревина балтійського дуба, коштовні заморські пігменти, сусальне золото тощо), а також трудомісткі технології тогочасного малярства цілком поглинали прибуток. Тож художники працювали своєрідними артільями, зазвичай сімейними, де кожен виконував певну функцію.

Головною заслугою очільника майстерні було те, що латиною звалося *invent* — здатність винаходити й вигадувати. Як саме буде представлено певний біблійний або життійний сюжет? Як падатиме світло? Який вигляд матимуть дійові особи? Усе це спершу мало виникнути в уяві майстра, потім утілитись у підготовчому малюнку, а вже тоді постати в живописі. Художники майстерні могли виконувати такі роботи, як обробка дошки, накладання ґрунту, перенесення малюнка, а може, і більше: вони виписували бганти, одяг і навіть фігури другорядних персонажів. Однак головним завданням майстерні було виготовлення копій. Нерідко, приміром, одночасно із замовленим вітарем художня артіль одразу починала виготовлення кількох його копій: зменшених або збільшених. Очільник майстерні пильно стежив за якістю всіх витворів і власноруч поправляв та завершував живопис.

Дискусії науковців про міру участі помічників у картинах Босха тривають і досі. Вивчення підготовчих малюнків, зазвичай прихованих під шаром фарби, а тепер видимих, що стало можливим завдяки новітнім методам дослідження, спричинило суперечки про те, скільки ж виконавців брало участь у створенні еталонних картин майстра. З'ясувалося навіть, що серед них були й художники, які писали лівою рукою.

Відомо, що майстерня Босха виконала певну кількість дуже якісних копій невдовзі по смерті художника. Однак через якісь 20–30 років європейську культурну спільноту сколихнув справжній «босхівський Ренесанс». На художньому ринку з'явилося безліч різноманітних копій та пастишів, що грубо імітували цілі композиції, окремі мотиви або образи чудернацьких монстрів, які населяли картини великого майстра (не забуваймо, що ані фото, ані відео не було, а імітатори, та й поціновувачі, знали образи нідерландського генія переважно з чорно-білих гравюр). Безумнівно, найталановитішим із послідовників Босха часів його найвищої посмертної слави був Пітер Брейгель-старший, який на початку художньої кар'єри дотепно й творчо «цитовав» свого кумира в картинах на кшталт «Божевільної Грети».

ТРИПТИХ ІЗ КИЄВА

Як у цей набір сучасних знань вписується київська версія славетного босхівського триптиха «Спокуса св. Антонія»? Спочатку про картину, яку вважають оригіналом композиції і яка сьогодні зберігається в Національному музеї старовинного мистецтва у Лісабоні. Близько 1500 року її замовив Іпполіт де Берто, головний фінансовий радник герцога Бургундії, меценат і патрон міста Брюгге. По смерті цього добродія його син Шарль продав триптих Філіппу Вродливому, герцогові Бургундському, за величезну на той час суму — 312 фунтів і 10 пенсів. Філіпп придбав коштовну мистецьку дивину, аби на знак синівської покори подарувати її своєму батькові — імператору Священної Римської імперії Максиміліанові I Габсбургу. Упродовж XVI–XVIII століть триптих перебував у колекціях нащадків останнього. Зрештою за невизначених обставин, імовірно в 1872 році, він опинився у столиці

Цегла й дерево. Усе життя Босх пропрацював у рідному місті Гертогенбос, а його студія могла мати приблизно такий самий вигляд, як відтворено нині

Португалії і лише в 1910-му надійшов до лісабонського музею.

У період «босхівського Ренесансу» триптих «Спокуса св. Антонія» став одним із найпопулярніших живописних творів у Північній Європі. На замовлення можновладних колекціонерів із нього почали робити копії на додачу до тих, які майстерня Босха, ймовірно, продукувала ще за життя художника або невдовзі по його смерті. Не останньою чергою популярності триптиха сприяла його належність до колекції всесильних Габсбургів. Утім, головним, певно, було те, що саме цей твір промовляв інтелектуальним поціновувачам Босха про найжагучіші (й актуальні навіки) загальнолюдські питання: про сенс буття, нестерпність існування тут і зараз, а також про нашу непереборну жагу до безсмертя і шляхи його здобуття.

У ПЕРІОД «БОСХІВСЬКОГО РЕНЕСАНСУ» ТРИПТИХ «СПОКУСА СВ. АНТОНІЯ» СТАВ ОДИМ ІЗ НАЙПОПУЛЯРНІШИХ ЖИВОПИСНИХ ТВОРІВ У ПІВНІЧНІЙ ЄВРОПІ. ПОПУЛЯРНІСТІ ЙОГО СПРИЯЛА НАЛЕЖНІСТЬ ДО КОЛЕКЦІЇ ВСЕСИЛЬНИХ ГАБСБУРГІВ

Не існує двох абсолютно ідентичних реплік «Спокуса св. Антонія». Усі старі копії, відомі на сьогодні (а їх близько 40), відрізняються неоднаковою ретельністю у відтворенні деталей та різними щаблями виконавчої майстерності. Найчастіше копіювали тільки центральну частину триптиха. Отже, існують як часткові, так і повні версії лісабонського оригіналу. Ці останні, до яких належить і київський твір, є вкрай важливими. Коли торік ми починали власний, ханенківський, дослідно-реставраційний Босх-проект, достеменно відомо було тільки те, що наш триптих походить із колекції фундатора музею і був придбаний Богданом Ханенком (як оригінал) не пізніше ніж 1911 року. Дальший перебіг досліджень став для всіх учасників частиною особистого життя, у якій детектив переплівся з історією закоханості, розчарувань, розпачу й новим припливом любові та вдячності за те, що ми якось до всього цього причетні.

Спершу ми вирішили піти по низці архівних документів назад, углиб історії, аби з'ясувати, де перебував триптих до того, як його придбав Богдан Ханенко. У сучасних умовах існування українського музейництва (без закордонних монографій, без відряджень, без наукової періодики, без доступу до платних онлайн-бібліотек) це був виснажливий, та все ж таки не безплідний шлях. Вдалося дістатися першої (доступної нам) згадки про ханенківський триптих. 14 листопада 1905 року його було продано на аукціоні «Фредерік Мюллер і К°» в Амстердамі разом з іншими творами колекції Анрі Гембая, видатного французького лікаря-психіатра, відомого своїми статтями в царині знеболувальних та психотропних препаратів, зокрема дослідженням «Морфіністи». Покупцем став дехто на прізвище Мейрш. У 1910 році наша «Спокуса св. Антонія» знову виринає в Мюнхені як власність арт-дилера Юліуса Белера, чия галерея, заснована 1880 року, існує і дотепер. Саме в Белера триптих придбав Богдан Ханенко, коли у 1910-му відвідував мюнхенську

міжнародну виставку «Шедеври магометанського мистецтва». А вже наступного року твір було опубліковано в альбомі «Collection Khanenko. Tableaux des écoles néerlandaises».

Дальші розвідки й нелегке рішення щодо необхідності реставраційних втручань були зумовлені навіть не дослідницькою цікавістю, а тим, що ханенківський триптих хронічно, а в наших умовах (за відсутності музейної системи клімат-контролю) смертельно, «хворів». Хвороба ця була досить загадковою. На правій і центральній частинах триптиха подеколи виникали фарбові здутини-гребінці. Без постійного піклування реставраторів вони в будь-яку мить могли осипатися, лишачучи по собі вже не виправні прогалини в авторському живописі. Проте ліва стулка чомусь завжди лишалася неушкодженою... Знявши стару по-нідерландському аскетичну чорну раму, ми зрозуміли чому саме. Втім, тут нас мало не спіткало перше болісне розчарування. З'ясувалося, що «хворі» частини написані не на шляхетній деревині балтійського дуба, а на досить новому полотні, наклеєно на нову-таки дошку. Але ж ані сам Босх, ані його майстерня таку основу під живопис ніколи не використовували! Все, наш Босх — підробка XIX століття, кінець досліджень.

На щастя, права стулка виявилася цілком автентичною: жодного прошарку тканини. Понад те, без рами по краях живопису ми побачили справжнісінькі барби. Так називають потовщення шару ґрунту й фарби, які виникали на нідерландських картинах XV — початку XVI століття внаслідок особливостей тодішньої технології малярства.

Дослідження складових ґрунту спочатку принесли нове розчарування: по всій поверхні «хворих» стулок були виявлені цинкові білила, які в живописі почали використовувати в XIX столітті замість традиційних свинцевих. Але знову ж таки на правій стулці жодних цинкових білил! До того ж, за висновками наших партнерів-хіміків із Національного науково-дослідного реставраційного центру України та бюро технічної експертизи «Артлаб», пігменти, застосовані у фарбах, на всіх трьох частинах «Спокуси св. Антонія» виявилися автентичними: кістяна чорна, азурит, натуральний ультрамарин, малахіт і кіновар — той самий обмежений репертуар, що був доступний живописцям XV–XVI століття, зокрема Ієронімосові Босху та його помічникам.

Усі проблеми відразу вирішила відповідь на загадку про технологічну різницю між частинами твору. Протягом свого довгого життя наш триптих зазнавав неодноразових реставраційних втручань. Первісно основою всіх трьох його стулок була дубова дошка, але пізніше (ймовірно, у XIX столітті) фарбовий шар на центральній і лівій панелях було зрізано й перенесено на полотно з новітнім «цинковим» ґрунтом, яке наклеїли на нову дерев'яну основу. Таку складну операцію у XIX столітті зазвичай проводили, аби зберегти живопис на дошках, серйозно пошкоджених жуками-коріодами. Права стулка, вочевидь, постраждала менше, і її вирішили не чіпати. Таким чином, загадкова «хвороба» інших двох частин була спричинена втручанням реставраторів-попередників у самісіньку серцевину досконалих нідерландських технологій. Тепер знаємо, що всі частини триптиха відповідають технологіям, які використовували за часів Босха, і наразі маємо надію виробити відповідні стратегії

Алегорії та чудовиська. Найталановитішим із послідовників Босха часів його найвищої посмертної слави був Пітер Брейгель-старший, який дотепно й творчо «цитував» свого кумира в «Божевільній Греті» (1562) та інших картинах

збереження твору. Виставка, присвячена першим результатам цього дослідження, тривала в Музеї Ханенків протягом перших двох місяців 2017 року й завершилася блискучою лекцією Петера ван ден Брінка, генерального директора Міських музеїв міста Аахена (Німеччина), експерта й знавця ранньонідерландського мистецтва. Пан Брінк також підтвердив дуже високу якість живопису київської версії «Спокуси св. Антонія». «Я вважаю цей твір найкращим і, ймовірно, найранішим серед усіх копій майстерні художника. Напрочуд близькою до оригіналу є палітра саме київської версії, на відміну від більшості копій і навіть версії Брюссельської», — сказав дослідник на завершення своєї промови. Одним із підтверджень цього, за його спостереженням, є певний персонаж, якого в копії «Спокуси...» із Брюссельського музею красних мистецтв (що досі вважалася найдавнішою) зображено в чорному вбранні. На ханенківській версії одяг цього персонажа зелений, так само як і в оригіналі триптиха, що зберігається в Лісабоні. Тепер, аби точно датувати київську версію і, якщо це можливо, установити, хто саме є її автором, необхідно здійснити дендрохронологічний аналіз неушкодженої правої стулки, а також отримати дані високоточної інфрачервоної рефлектографії. На жаль, такі види досліджень в Україні не проводяться. Утім, як зауважив пан Петер, успіх нещодавнього міжнародного босхівського проекту в Гертогенбосі є приводом для продовження розвідок і київська «Спокуса св. Антонія» має стати одним із найцікавіших об'єктів вивчення.

Насамкінець маю сказати, що триптих із босхівської майстерні справді є лише однією із загадкових «копій» в експозиції Музею Ханенків. Маємо, приміром, ще версію «Старого у східному вбранні». Оригінал цього шедевра Рембрандта, як відомо, належить нью-йоркському Музею мистецтва «Метрополітен». Ханенківську версію портрета підписано, і підпис цей є автентичним. Чому так і яка традиція європейського малярства за цим криється — предмет іншого дослідження, а також іншої, не менш тривалої розмови, на яку зважиться лише той, хто справді хоче бути, а не здаватися знавцем старовинного живопису. ■

Навіщо їм це

Вікторія Малишева

Від літа 2014 року я замислювалася про мотиви, які спонукають людей іти в місцеву «армію». Чому це було мені цікаво? Бо жоден з авторитетних для мене чоловіків, виявившись без роботи й грошей та з дуже сумнівними перспективами, не йшов «служити». Тобто всі, кого я зустрічала при «погонах», або були незнайомі мені, або мали в моїх очах дуже сумнівну репутацію. Розуміла, що так, мабуть, не буває. Це якийсь мій хибний стереотип: якщо «служить», то або пияк, або невдаха. А згодом почала помічати певну градацію тих, хто одягав «форму» за власним вибором. І окреслити її можу так:

1. За інерцією. Такий собі типаж нестійких осіб. Якщо авторитетний товариш або колега скаже їм «а давай», вони з легкістю погодяться на що завгодно, хоча потім пояснюватимуть свій учинок лише тим, що робили це за компанію. У колективі мого знайомого двоє з його підлеглих (прекрасні, до речі, теслярі) пішли «служити». Підприємство не працювало, грошей не було. Один із чоловіків подався в «армію», бо не мав тоді грошей на існування, а другий просто наслідував приклад, бо той, хто запросив, був неабиякою величиною в його очах. Як потім казав цей «компанійський» чоловіча, він навіть не думав ні про що в той момент: відчинив двері вчорашньому колезі — і на завтра вони вже були під Дебальцевим. Той, хто агітував, загинув майже відразу (до речі, гроші на небіжчика — пенсію для неповнолітньої дитини у зв'язку з утратою годувальника — його дружина оформила на неокупованій території України; місцева «армія» не допомогла нічим). А той, хто йшов, низуючи плечима (чом би й ні?), дістав поранення в голову, що унеможливило після лікування й дальшу «службу», й будь-яку цивільну роботу.

І якщо казати про цей типаж, то він абсолютно не опора місцевої «армії». Наскільки легко такі люди записуються до лав «збройних сил», настільки само завиграшки й ідуть із них, почувши про можливість заробити більше на встановленні европарканів чи на будівництві десь у Краснодарському краї.

2. Ідейні. Таких чоловіків я зустрічала багато. На момент початку бойових дій вони йшли «служити» за покликанням, керуючись певними поглядами, потім за посадою. Згодом виявлялося, що зірочки дають комусь, хто опинився у «війську» пізніше, не зробивши й не переживши навіть половини того, що випало найпершим «армійцям». Хтось виявлявся гнучкішим, хтось доводився комусь родичем. Роздавали зірки й «посади», але дивовижним чином

обходили тих, хто «служив» від самого початку, але вмів себе відстояти. І саме в цей момент ті, хто приходив виборювати «ідею», розуміли, що вона не потрібна нікому.

3. Меркантильні. Це особливий прошарок. Тонкі психологи, гнучкі, спритні. На словах вони зробили все, щоб перемогла «республіка». Насправді виявлялося, що їх і близько не було в місцях небезпеки. Але якщо ці особи й брали участь у бойових діях, то преференції діставали таким чином, ніби воювали тільки вони. Один такий із величезним скандалом пішов із керівної посади у великому підрозділі «армії». Нібито йому вказали на крадіжки, але, врахувавши колишні заслуги, хід справ не дали. Усі перемовлялись: як склалася доля цього ватажка потім? Хтось чув, що його вбито. Через певний час він засвітився на керівній посаді в іншій частині.

Знаючи цей типаж, скажу: дуже часто виявлялося, що перемагає в боротьбі за посади той, хто кричить голосніше і б'є себе в груди майже за Станіславським. Сором'язливість — останнє, що потрібне «солдатам» на шляху до зірочок та вищої платні. Хоча до цього типажу можна зарахувати й тих, хто йде «служити» чітко на термін контракту. Підзаробити грошей, віддати борги й шукати іншу роботу. Звичайно ж, із такою мотивацією вмовити ночувати на сирій землі в березні чи безстроково проходити навчання в полях дуже важко. Іноді все це перетворюється на цілковитий фарс, коли «командири» не можуть не лише навчити, а й зібрати своїх підлеглих, упросити їх щось виконувати. Жодної субординації. «У гробу я це бачив!» Буває і таке, що «новобранці» втікають із навчань, кидають речі, не беруть слухавки. Хоча якщо казати про тих, хто справді пов'язує свою кар'єру з «армією», то це впевнені в собі чоловіки, котрі вже подолали такий шлях, що облишити все це для них — безглуздя. Де ще матимеш такі гроші й пільги? Це як мафія, структура якої зрозуміла лише її членам і нікому більше.

4. Жінки. Дуже часто вони одягають мундир лише через бажання змінити власне життя. Видряпатися нарешті зі злиднів, знайти чоловіка, бо «армія» дає певний вибір, реалізуватися більше по-жіночому, ніж професійно. Мотиви далекі від місцевого «патріотизму», але жінки більш стійкі до випробувань, бо у своєму житті пройшли вже багато чого. І найвитриваліші з них — розлучені, ті, що самі тягнули дітей, пізнали важку працю й розчарування в житті. Хоча треба зазначити, родина й «служба» для жінки несумісні. Не той час і не та «армія». ■

Гості Кобозєва

Станіслав Васін

Одним із символів воєнної диктатури, яка сьогодні встановилася в «ДНР», є слідчий ізолятор у Донецьку, що за адресою вул. Кобозєва, 4. Саме звідси бере початок словосполучення «гості Кобозєва», котре відоме вже багатьом росіянам й означає утримуваних у цьому закладі людей. Однак специфіка донецького СІЗО в тому, що на сьогодні, за різними оцінками, там перебувають сотні колишніх бойовиків «ДНР», які мають російське громадянство й були кинуті «на підвал» ще в 2014–2015 роках. Власне, у СІЗО перебувають так звані ідейні, які свого часу або були в опозиції до Захарченка, або прямо висловлювали незадоволення його політикою на противагу Стрелкову. І якщо Донецьк та вся «ДНР» уже давно рясніють червоними квітами й кашкетками НКВД, то на Кобозєва просто виблискує червона кремлівська зірка як вказівка на один з епіцентрів репресій навіть проти своїх.

Одним із найвідоміших російських персонажів, який досі перебуває під вартою в Кобозєва, є Алексєй Смірнов, російський режисер, засновник так званого батальйону «Ангел». Його арештувало сепаратистське «МГБ» ще восени 2016-го, звинувативши в незаконному зберіганні зброї—це одне з найпоширеніших формулювань місцевих чекістів, коли вони хочуть посадити людину «на підвал» без особливих правових заморочок. Зброю в Донецьку можна знайти/підкинути завжди. Власне, відтоді, з осені 2016-го, жодної достовірної інформації про Смірнова немає. На офіційній сторінці батальйону в одній із соцмереж ще 31 березня було розміщено повідомлення такого змісту: «Протягом 30 днів Алексєй Смірнов вийде на волю! Можете засікати». І ось минув уже понад місяць з моменту публікації, а Смірнов, який весь цей час так ратував за «республіку» й вивозив цивільних з-під обстрілів, досі в СІЗО. Ще однією знаковою фігурою репресій проти своїх є Олег Орчиков із позивним Варган. Цей екземпляр—громадянин України, засновник терористичного батальйону «Сварожичі», який був відомий у 2014-му й об'єднав переважно мешканців Петровського району Донецька. Його лідерів після дворічного перебування в донецькому СІЗО «суд ДНР» виніс позитивний вирок. Прикметно, що частину терміну в слідчому ізоляторі Орчиков провів у карцері по щиколотки у воді, про що писали друзі та родичі на його офіційній сторінці в соцмережі.

У квітні в Донецьку зник ще один колишній бойовик-росіянин Андрєй Поселєнов, який після участі у війні на боці бойовиків став допомагати тим, кого утримують у СІЗО на Кобозєва. Ішлося про бойовиків, які були кинуті «на підвали» ще в 2014-му. Сам Поселєнов так описував ситуацію в переписці з людиною Стрелкова Михаїлом

Полинковим: «Зараз я веду кілька кримінальних справ. Практично всі стосуються колишніх ополченців та осіб, які їм допомагали. Тут таке враження, що ведеться полювання на відьом із тих, хто 2014-го був у перших рядах... Очевидно, що Захарченко просто прибирає верхівку ополчення із зони видимості. Зараз для росіян тут несприятливий час. Тут чиниться жорстке беззаконня. Тільки сьогодні мені відмовили в задоволенні одразу трьох позовів у цивільному судочинстві, суттю яких було застосування тортур до затриманих, безпідставне утримання під вартою довгий час».

І ось Поселєнов мав з'явитися на один із таких «судових» процесів у Донецьку як сторона захисту—і безслідно зник.

Неофіційні сепаратистські джерела, які не мають публічного виходу в «ДНР», повідомляють про те, що в СІЗО на Кобозєва утримується тисяча колишніх російських добровольців. Так, сепаратистська група «Народний журналіст» пише ось що: «Хлопців кілька тисяч. Із них близько тисячі російських добровольців. Напишемо про одного... у найкращому разі людина потрапляє в карцер, можуть постраждати й інші для науки, щоб не намагалися про себе заявити в той чи інший спосіб. На хлопців чиниться тиск, практикується вибивання зізнавальних свідчень для отримання максимальних строків за інкримінованими статтями. Суди й трибунали дають зазвичай запитані прокурором строки. Адвокати бездіяльні. Понад те, судам дана негласна вказівка якнайшвидше закінчувати процеси й відправляти ополченців, уже як кримінальних злочинців, до виправних колоній. Але ходять чутки, що не всі колонії готові прийняти засуджених ополченців, особливо це стосується російських добровольців. Про тих, хто вже засуджений і відправлений по етапу, нічого невідомо».

Знає донецьке СІЗО й ще одним бранцем—українським вченим зі світовим ім'ям Ігорем Козловським, якого бойовики арештували в центрі Донецька понад рік тому. Спочатку Козловський, за словами сім'ї, був кинутий «на підвал», після чого переведений на Кобозєва, де й відбував ув'язнення до обвинувального вироку: бойовики засудили його на 2,8 року позбавлення волі як «неблагодійного громадянина». Того самого дня було винесено ще один обвинувальний вирок—донецчанинові, якого, імовірно, утримували разом із Козловським у тому самому СІЗО: 18 років строгого режиму за шпіонаж на користь України. До цього за «спробу насильного захоплення влади в ДНР» на 30 років строгого режиму засудили й маківчанина Євгена Чуднецова, бійця «Азова», що до суду також пройшов СІЗО на Кобозєва. У Донецьку тепер навіть жартують, що менше ніж позитивний тут скоро вже не даватимуть. ■

Flashbacks

ОНУХ

Кожен черговий приїзд до Києва — це воскресіння спогадів, хоча мудрі люди кажуть: хочеш бути щасливим — не дуже копірайся в пам'яті, а забування — найкраща гігієна мозку.

Але не будьмо занадто ортодоксальні. Зрештою, кожен спомин облудний, бо теперішність надає йому іншої барви.

Учора мав добру нагоду пере-свідчитись у силі спогадів, які стали лейтмотивом несподіваної зустрічі.

Мене із дружиною запросили на вечерю наші добрі торонтські знайомі, які вже кілька років працюють у Києві. Принагідно повідомили: буде ще кілька людей, які тут живуть і трудяться. Усіх нас об'єднує українське походження, одне слово, усі ми діаспорники. Виявилось, що кілька гостей — теж наші знайомі, а решта — це вже нові знайомі. Географія нашого походження, дарма що різноманітна, була досить репрезентативною, якщо йдеться про членів діаспори, які мешкають в Україні. Більшість нас — канадці з адресами від Квебеку через Онтаріо аж до Альберти. Були й американці, й австралійці, й ми зі своїм польсько-канадським родоводом. Запрошені — зрілі особистості, що виконують відповідальні функції в державних

українцем у третьому або четвертому поколінні, народженим десь на фермі в Альберті чи Манітобі. Серед цих людей є і такі, що спромоглися справити українське весілля на 800 осіб, яке тривало три дні згідно з усіма привезеними 100 років тому звичаями. Цій нашій майже атавістичній вірності традиціям заздять усі ті канадці, що втратили пам'ять про своє коріння і провадять дослідження власної ДНК, бажаючи дізнатися, звідки походили їхні предки. А ми завжди знаємо це, пишаємося цим і намагаємося переказати нащадкам усе, чого не здатне сповістити стандартне знання про свою ДНК. Може, то такий непередбачуваний культурний flashback, який спонукає декого з нас повертатися до місць, звідки походили його предки, навіть якщо то не конкретна точка на карті, а тільки велика карта нашої пам'яті.

Психологи розрізняють три види пам'яті: надкоротку, короткочасну й тривалу. Перша з них стосується процесів, пов'язаних зі спостереженням. Короткочасна пам'ять діє в проміжку від кількох хвилин до кількох секунд до кількох хвилин. Вона запам'ятовує автоматично й не вимагає зусиль. Натомість у тривалій пам'яті період зберігання інформації необмежений, як і її обсяг, а запам'ятовування довільне, вимагає зусиль і зосередженості. Така пам'ять є тим, що нас поглинає, збуджує, а інколи навіть гіпнолізує. Саме увявлення про тривалу пам'ять видається трохи підозрілим, так принаймні нас навчає повсякденний досвід, тож варто радше погодитися з думкою видатного польського письменника Вєслава Мислівського, що написав: «Пам'ять не від пам'ятання, а від пригадування, а це різні речі». Пригадування за своєю природою є актом особистої настанови й не може відбуватися за наказом, але інколи ми переживаємо стан, який ті самі психологи називають flashback.

«Flashback («повернення в минуле»), або мимовільна повторювана пам'ять, — психологічний феномен, коли індивід раптово і здебільшого інтенсивно знову переживає якийсь минулий досвід чи елементи минулого досвіду. Ці переживання можуть бути щасливі, сумні, збудливі або ж мати будь-яке інше емоційне забарвлення» (wikipedia.org).

Учорашній вечір був для нас, українських, а до того ж і космополітичних діаспорників, нескінченною низкою індивідуальних flashbacks: щасливих, сумних, збудливих, сентиментальних, ностальгійних і багатьох-багатьох інших. Дякую приятелям за чудовий вечір, який укотре дав мені змогу усвідомити: одна з найцікавіших речей у житті — те, що ми ненастанно беремо участь у чомусь, чого цілковито не розуміємо. ■

СЕРЕД ДІАСПОРНИКІВ Є І ТАКІ, ЩО СПРОМОГЛИСЯ СПРАВИТИ УКРАЇНСЬКЕ ВЕСІЛЛЯ ЗГІДНО ІЗ ПРИВЕЗЕНИМИ 100 РОКІВ ТОМУ ЗВИЧАЯМИ. ЦІЙ ВІРНОСТІ ТРАДИЦІЯМ ЗАЗДРЯТЬ ТІ КАНАДЦІ, ЩО ВТРАТИЛИ ПАМ'ЯТЬ ПРО СВОЄ КОРИННЯ

установах та міжнародних корпораціях, які співпрацюють з Україною. Люди, які справляють реальний вплив на бачення України у світі й на те, що світ може зробити для неї. Майже всі знають українську мову, дехто так добре, як наші побратими в Україні, але мовою спілкування на вечері була англійська, часто переплетена з українською, надто тоді, коли розмова точилася про українську теперішність. Наші діаспорні генеалогії теж різнилися, були серед нас і ті, чиї предки на зламі XIX–XX століть прибули до Галіфакса паропластом, повним емігрантів із Галичини та Буковини, і ті, чиї дідуся й бабусі дісталися до Канади на межі 1940–1950-х років як утікачі з повоєнної Європи, а також ті, хто оселився в уже космополітичному Торонто середини 1980-х.

Але, певно, треба-таки бути діаспорником, аби повною мірою зрозуміти, що означає бути

5

ПРЕДСТАВЛЯЄ

20:00
ЩОСУБОТИ

РАНДЕВУ

З ЯНІНОЮ СОКОЛОВОЮ

ВІДВЕРТА РОЗМОВА. БЕЗ МАСОК ТА МІМІКРІЇ.

Маленькі заощадження МОЖУТЬ СТАТИ ВЕЛИКОЮ МОЖЛИВІСТЮ у МАЙБУТНЬОМУ

Накопичувальне страхування життя

Забезпечене майбутнє Вашої родини

Детальніше дивіться на сайті:
www.uniqa.ua

та запитуйте у відділеннях Райффайзен Банку Аваль

Поліс на Максимум життя 30 років серія АЕ № 522546 від 20.05.2014